

Od zabawy do nauki

program wychowania przedszkolnego
– dobre praktyki

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy o przestrzeganie praw, jakie im przysługują. Zawartość publikacji możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie umieszczaj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, to nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Możesz skopiować część publikacji jedynie na własny użytek.

Szanujemy cudzą własność i prawo. Więcej na www.legalnakultura.pl

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o. 2017
ISBN 978-83-267-3042-9

Autorzy: Dorota Kucharska, Anna Pawłowska-Niedbała, Dorota Sikora-Banasik, Irena Zbrozczyk (etapy osiągnięcia celów edukacyjnych zawartych w podstawie programowej oraz sposoby ich realizacji), Justyna Święcicka (obserwacja i diagnoza), Ewelina Wilkos (rozwój dzieci w wieku poniemowlęcym i przedszkolnym oraz współpraca z rodzicami).

Konsultacja merytoryczna: Dorota Kucharska, Anna Sosnowska.

Redakcja merytoryczna: Agnieszka Uścińska, Ewa Wilczyńska.

Opracowanie redakcyjne: Renata Wasilewska.

Korekta: Kamila Skotnicka.

Nadzór artystyczny: Kaia Juszczyk.

Projekt okładki: Elżbieta Grozdew. **Projekt graficzny:** Kinga Salwińska.

Prawa autorskie do zdjęć na okładce: Shutterstock.com

Realizacja projektu graficznego: Małgorzata Koper.

Nowa Era Sp. z o.o.
Aleje Jerozolimskie 146 D, 02-305 Warszawa
nowaeradlaprzedszkola.pl, e-mail: przedszkole@nowaera.pl, tel. 801 88 10 10

Druk i oprawa: Drukarnia Książy Werbistów

Wstęp ... 5

I. Założenia teoretyczne programu wychowania przedszkolnego ... 6

II. Rozwój dzieci w wieku poniemowlęcym i przedszkolnym ... 9

1. Wprowadzenie ... 10

2. Rozwój psychoruchowy dzieci w 2. i 3. roku życia (wiek poniemowlęcy) ... 11

3. Rozwój psychoruchowy dzieci w wieku od 4. do 6. roku życia
(średnie dzieciństwo, tzw. wiek przedszkolny) ... 14

4. Dojrzałość szkolna dziecka ... 22

III. Etapy osiągania celów edukacyjnych zawartych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz przykładowe sposoby ich realizacji ... 25

1. Treści programowe dla 2,5–3-latków i 4-latków ... 26

2. Treści programowe dla 5-latków i 6-latków ... 60

IV. Obserwacja i metody przeprowadzania diagnozy ... 96

1. Informowanie rodzica ... 97

2. Organizacja i metody badań ... 100

3. Dziecko zdolne w przedszkolu ... 106

4. Dziecko z ryzykiem dysleksji w przedszkolu ... 111

5. Dziecko z ADHD w przedszkolu ... 111

V. Współpraca placówki i rodziców ... 113

1. Formy współpracy dwóch środowisk ... 114
2. Dobry początek – współpraca podczas adaptacji ... 116
3. Wspieranie wszechstronnego rozwoju dziecka ... 120
4. Rozmowa z rodzicem ... 121

Z przyjemnością przekazujemy Państwu **program wychowania przedszkolnego** będący zbiorem wielu dobrych praktyk tak potrzebnych w codziennej pracy każdego nauczyciela wychowania przedszkolnego. Jest to owoc pracy psychologów i nauczycieli, teoretyków i praktyków. Zawiera wiele odwołań do literatury związanej z tematem tak, by zainteresowani mogli pogłębić swoją wiedzę i znaleźć interesujące ich informacje.

Na początek, w rozdziale I, przedstawiono **założenia teoretyczne programu**.

Następnie, w rozdziale II, znajduje się **charakterystyka poszczególnych grup wiekowych** dzieci w przedszkolu z uwzględnieniem etapów ich rozwoju.

Rozdział III został poświęcony przedstawieniu **etapów osiągnięcia celów edukacyjnych** zawartych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz przykładowych sposobów ich realizacji w odniesieniu do poszczególnych grup wiekowych. Cele ujęto w tabeli pokazującej realizację poszczególnych punktów z podstawy programowej wychowania przedszkolnego.

O obserwacji i metodach przeprowadzania diagnozy traktuje rozdział IV. Oprócz opisu wymagań stawianych dzieciom w danej grupie wiekowej rozdział zawiera również ciekawe informacje na temat dziecka zdolnego, z symptomami dysleksji czy ADHD w przedszkolu.

W rozdziale V zawarto najważniejsze aspekty dotyczące **współpracy placówki z rodzicami**: formy współpracy, rady dotyczące adaptacji dziecka do warunków przedszkola, informacje o wspieraniu wszechstronnego rozwoju dziecka oraz wskazówki do przeprowadzania rozmów z rodzicami.

Mamy nadzieję, że program stanie się dla Państwa źródłem praktycznej i użytecznej wiedzy. Wierzymy, że publikacja pomoże Państwu organizować pracę wychowawczo-dydaktyczną z dziećmi w sposób ciekawy, aktywny i twórczy oraz pozytywnie wpłynie na Państwa kontakty z rodzicami dzieci. Życzymy wielu sukcesów!

Redakcja

**Założenia teoretyczne
programu
wychowania przedszkolnego**

Program wychowania przedszkolnego to podstawa w pracy każdego nauczyciela. Jest on dopuszczany do użytku przez dyrektora placówki na wniosek nauczyciela lub nauczycieli po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej. Nauczyciele mogą też opracowywać programy samodzielnie lub we współpracy z innymi nauczycielami (tzw. programy autorskie). Program powinien być dostosowany do potrzeb i możliwości dzieci, dla których jest przeznaczony, oraz stanowić opis sposobu realizacji celów wychowania oraz treści nauczania ustalonych w podstawie programowej.

Przedszkole powinno wspierać rodziców w sprawowaniu opieki nad dziećmi i stymulować ich rozwój oraz przygotowywać do osiągnięcia gotowości szkolnej. Jest to długotrwały proces, którego nie należy utożsamiać tylko i wyłącznie z rocznym pobytem dziecka w najstarszej wiekowo grupie. Dobrze przygotowanie do szkoły, a co za tym idzie do życia w rodzinie, społeczeństwie i funkcjonowania w świecie to okres dłuższy niż jeden rok, to wszystkie doświadczenia i umiejętności dziecka, zwłaszcza te, które były rozwijane podczas jego pobytu w przedszkolu od najmłodszej grupy. Przygotowanie do szkoły zaczyna się bowiem od momentu przestąpienia progu przedszkola. To tutaj dziecko opanowuje i doskonali czynności samoobsługowe, uczy się samodzielności i doskonali sprawność ruchową, wchodzi w relacje z innymi i uczy się zachowań w kontaktach społecznych, zdobywa wiedzę i doświadczenie oraz umacnia się emocjonalnie. A wszystko to dzięki umiejętnemu splataniu zabawy z nauką, tak by łagodnie przygotować dzieci do edukacji typowo szkolnej.

Program ten został opracowany z myślą o przygotowywaniu dzieci do szkoły, zaczynając od najmłodszej grupy przedszkolnej. W wypadku tej grupy najważniejszy jest proces **adaptacji**, od którego zaczyna się kształtowanie nastawienia do przedszkola, oraz dobra **współpraca z rodzicami** w celu ujednoczenia oddziaływań wychowawczych. Program zawiera praktyczne wskazówki w tym zakresie, tak by proces ten był łagodny i przyjemny dla dziecka i jego opiekunów. W warstwie merytorycznej programu **założono wszechstronny i harmonijny rozwój dziecka**, dbając cały czas o jego rozwój społeczny, ruchowy, poznawczy i emocjonalny. Skupiono się jednak w odniesieniu do każdej grupy wiekowej na konkretnych, najważniejszych dla niej umiejętnościach:

- trzylatki – czynności samoobsługowe, samodzielność;
- czterolatki – kontakty społeczne, rozwój poznawczy;
- pięcioletki – rozwój poznawczy, rozwój emocjonalny;
- sześciolatki – trening umiejętności potrzebnych do osiągnięcia gotowości szkolnej.

Program stawia dziecko w centrum zainteresowania, dostosowuje treści do jego potrzeb i możliwości. **Indywidualizm** przejawia się tu w stwarzaniu warunków dla inicjatywy i samodzielnych doświadczeń, podążaniu za dzieckiem, uwzględnianiu jego potrzeb i reagowaniu na nie, a w konsekwencji na stopniowaniu trudności. Postrzegany jest zarówno jako wspomaganie szczególnych uzdolnień, wspieranie dziecka pracującego szybciej, wyróżniającego się, jak i wspomaganie dzieci z deficytami, pracujących wolniej, ze specjalistyczną opieką włącznie (np. pedagoga, psychologa, logopedy). Czas spędzony w przedszkolu jest bowiem najlepszą okazją do profilaktyki, zapobiegania nieprawidłowościom i wyrównywania szans edukacyjnych.

W przedszkolu bardzo ważna jest również **integracja różnorodnych zajęć i aktywności**, dzięki czemu są aktywizowane: rozwój fizyczny, motoryczny, psychiczny i społeczno-emocjonalny oraz procesy poznawcze dzieci. Najszybciej, najbardziej efektywnie i niejako

intuicyjnie dziecko rozwija się podczas uczestniczenia w różnego rodzaju zabawach z rówieśnikami, np. ruchowych, tropiących, konstrukcyjnych, tematycznych, badawczych, teatralnych i specjalnie aranżowanych zabawach dydaktycznych. Dzięki zabawom odnajduje swoje miejsce w grupie, uczy się reguł i zasad współpracy oraz buduje swój system wartości. Nie można też pominąć zajęć ruchowych, muzycznych i twórczości plastyczno-technicznej dziecka. Istotna jest różnorodność proponowanych form aktywności podczas zajęć i naprzemiennosc ćwiczonych umiejętności, by uniknąć nudy i zmotywować dzieci do działania, bo dzięki samodzielnym działaniom najlepiej poznają i rozumieją siebie i świat. Dzięki działaniu i doświadczaniu są też bardziej samodzielne, skore do podejmowania wysiłków, bo widzą efekty własnej pracy.

Program wpisuje się w koncepcję zasad pracy pedagogicznej (Klim-Klimaszewska 2005), realizując zasady:

- zaspokajania potrzeb (fizycznych, psychicznych i społecznych),
- aktywności (rozbudzanie naturalnej potrzeby dzieci),
- indywidualizacji (otoczenie troską każdego dziecka, metody dostosowane do potrzeb i możliwości dziecka, stopniowanie trudności),
- organizowania życia społecznego (wychowanie w grupie i przez grupę, normy i ich przestrzeganie, współpraca),
- integracji (łączenie rozwoju fizycznego i psychicznego, łączenie treści z różnych dziedzin wychowania, łączenie wychowania i kształcenia).

W programie i materiałach na nim opartych zaleca się wykorzystywanie **form organizacyjnych i metod, które pobudzają do działania**, ze zwróceniem szczególnej uwagi na zajęcia i zabawy dowolne wyzwalające własną inicjatywę dziecka, wzmacniające ciekawość poznawczą i inspirujące do dalszych poszukiwań.

Literatura:

- Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna*, Warszawa 2005.

**Rozwój dzieci
w wieku poniemowlęcym
i przedszkolnym**

1. Wprowadzenie

Możemy wyróżnić dwie podstawowe definicje rozwoju. Pierwsza ujmuje go jako wzrost czynności, funkcji czy procesów psychicznych polegający na przechodzeniu od stanów lub form niższych (bardziej ogólnych) do wyższych (bardziej specyficznych) w stosunku do wcześniejszych. Druga definicja dotyczy rozwoju jako procesu zmian w zachowaniu, które dokonują się w czasie i mają charakter progresywny. Są to zmiany zarówno wewnątrzosobnicze (dotyczące jednostki), jak i międzyosobnicze (dotyczące relacji międzyludzkich). Te dwa znaczenia można traktować jako uzupełniające się (Trempała 2012).

Mówiąc o człowieku i jego rozwoju, postrzegamy go całościowo, traktując psychikę jako zespół procesów poznawczych, emocjonalnych, motywacyjnych, które realizują się przez osobowość. Psychologia rozwojowa korzysta z tego umownego podziału i każdej z tych sfer przypisuje określone funkcje, zadania rozwojowe. Należy podkreślić, że przebieg rozwoju dziecka, tempo zmian jest wypadkową wzajemnych zależności i wpływu czynników biologicznych (w tym wrodzonych właściwości organizmu i ośrodkowego układu nerwowego przekazywanych genetycznie) oraz czynników środowiskowych (różnorodne oddziaływania rodziny, szkoły i grupy rówieśniczej). Oddziaływania te są ze sobą ściśle powiązane, występowanie trudności w jednej ze sfer rozwoju negatywnie wpływa na inne, np. trudności poznawcze rzutują na rozwój społeczny.

W niniejszym rozdziale został przedstawiony opis etapów rozwojowych obejmujących okres wczesnego (2.–3. r.ż.) i średniego dzieciństwa, zwanego też okresem przedszkolnym (4–6 lat) (Harwas-Napierała, Trempała 2007). Jest on zbiorem wytycznych odnoszących się do umiejętności, właściwości, które dziecko w określonym wieku powinno posiadać.

Podczas obserwacji i oceny rozwoju dziecka nie można zapominać o tzw. różnicach indywidualnych. Brak określonych umiejętności nie zawsze świadczy o zaburzeniu rozwoju, jego spowolnieniu lub opóźnieniu. Może na przykład oznaczać, że prawidłowo rozwijające się dziecko nie opanowało jeszcze określonych czynności wskutek braku odpowiedniego treningu (rozwój nieharmonijny). Takie dziecko, pod wpływem odpowiedniej stymulacji, szybko uczy się nowych umiejętności i niebawem dorównuje rówieśnikom. Jeśli jednak dziecko słabo funkcjonuje w kilku sferach, a nauka przychodzi mu z trudem, jest to sygnał, by zwrócić się do specjalisty (np. neurologa, psychologa, logopedy). Objęcie dziecka wielotorową diagnozą przez specjalistów ma dobre strony. Jest to szansa na uzyskanie szybkiej oceny i podjęcie natychmiastowej terapii.

Wychowanie dziecka to długofalowy proces wymagający stworzenia właściwych warunków i planowych oddziaływań ze strony rodziców i przedszkola. Ważne jest pozwolenie dziecku na samodzielność, okazywanie zainteresowania i radości z pokonanych trudności, podobnie jak egzekwowanie pozytywnego zachowania w domu, w przedszkolu czy w innym środowisku, gdyż dziecko rozwija mechanizmy samokontroli (lepiej lub gorzej rozwinięte w zależności od wrodzonego temperamentu i wymagań otoczenia). Warto też kształtować w dziecku poczucie odpowiedzialności, zachęcać do doprowadzania prac do końca. Na początku wymaga to wsparcia ze strony dorosłych i podpowiedzi, co i jak ma zrobić. Z czasem czynności te przybierają postać nawyku. Ważne jest też, aby opiekunowie wprowadzali różnego rodzaju zabawy od najwcześniejszych miesięcy życia dziecka, dla stymulacji rozwoju ważna jest bowiem wszechstronność i polisensoryczność bodźców.

2. Rozwój psychoruchowy dzieci w 2. i 3. roku życia (wiek poniemowlęcy)

Rozwój fizyczny i motoryczny

W tym okresie życia dziecka obserwujemy szybkie tempo rozwoju fizycznego i somatycznego. Dotyczy to zwłaszcza układu nerwowego. W 2. r.ż. możemy obserwować szybki rozwój kośćca, zwłaszcza części mózgowej czaszki, klatki piersiowej, kończyn górnych i dolnych. Następuje spowolnienie przyrostu wagi przy nadal szybko postępującym wzroście (wyszczuplenie sylwetki dziecka). W zakresie motoryki dziecko doskonali umiejętności lokomocyjne, takie jak: bieganie, galop, skakanie (podskakiwanie na jednej nodze i przeskakiwanie przez niskie przeszkody), wchodzenie i schodzenie po schodach bez trzymania się poręczy z naprzemiennym stawianiem nóg. Dziecko uczy się także jeździć na trójkołowym rowerku, potrafi stać na palcach (36. miesiąc). W 2. i 3. r.ż. postępują również zmiany w zakresie ruchów stabilizacyjnych, wymagających kontroli całego ciała i przeciwdziałania sile grawitacji, takich jak schyłanie się, obracanie, kołysanie, wyciąganie się, chodzenie po równoważni. Jest to także okres rozwoju tzw. manipulacji specyficznej (2. r.ż.), tzn. dziecko dostosowuje swoje ruchy do kształtu przedmiotów, ich wielkości, oddalenia (zabawy klockami). Uczy się także posługiwać przedmiotami codziennego użytku głównie przez naśladowanie dorosłych. Pod koniec wczesnego dzieciństwa osiąga samodzielność w kontrolowanym poruszaniu się w najbliższym otoczeniu.

Rozwój emocjonalny i społeczny

W 2. r.ż. dziecko ma silnie zaznaczoną potrzebę przebywania z dorosłymi, szczególnie z osobami znanymi, które wzbudzają w nim pozytywne uczucia (lęk separacyjny). Rozwój językowy umożliwia w coraz większym stopniu wyrażanie swoich pragnień i potrzeb. Dziecko zaczyna również rozumieć pragnienia innych osób w sytuacjach społecznych, uczy się wyrażać swoje emocje i rozpoznawać mimiczne wskazówki emocji u innych osób. Uczucia dzieci w tym okresie są intensywne, zmienne, szybko przechodzą w przeciwstawne (duża labilność emocjonalna) (Gerstman 1976). Procesy pobudzania dominują nad procesami hamowania, przez co możemy obserwować gwałtowność reakcji i zachowania impulsywne. Między 2. a 3. r.ż. pojawiają się takie złożone uczucia, jak: zazdrość, duma, wstyd, zakłopotanie, poczucie winy związane z rozwojem świadomości własnego „ja” oraz lepszym rozumieniem sytuacji społecznych. Dziecko staje się inicjatorem kontaktów społecznych, co ułatwia mu rozwój mowy; stale poszerza repertuar społecznych zachowań (głównie przez naśladownictwo), chętnie uczestniczy w codziennych zajęciach i próbuje naśladować niektóre czynności dorosłych. Pod koniec tego okresu, wraz z opanowaniem zdolności do przyjęcia perspektywy drugiej osoby, obserwujemy narodziny tzw. **empatii właściwej** (Hoffman 2006), dzięki której dzieci są w stanie współdzielić proste, a następnie coraz bardziej złożone uczucia.

Rozpoczęcie przez dziecko edukacji przedszkolnej jest momentem przełomowym w jego rozwoju społecznym. Dla wielu dzieci oznacza to pierwsze kontakty z dużą grupą, co wiąże się ze zmianą dotychczasowego trybu życia. Dziecko uczy się nowej dla siebie roli przedszkolaka, ponieważ instytucjonalny charakter opieki nad dziećmi wymaga od niego podporządko-

wania się panującej tam organizacji. Powoli wychodzi z fazy **egocentryzmu**. Z tą właściwością dziecięcego myślenia silnie skorelowane są przejawy zachowań agresywnych. Niezdolność do akceptowania poglądów i postaw innych niż własne nie sprzyja prawidłowym relacjom. Zdolność wczuwania się w położenie innych osób (empatia) jest bowiem jednym z najsilniejszych hamulców agresji. Dzieci w wieku poniemowlęcym przejawiają dwie **formy agresji: instrumentalną**, która występuje w dążeniu do osiągnięcia czegoś pożądanego (popychanie, uderzanie), i **wroga**, której celem jest sprawienie przykrości drugiej osobie (w odwecie lub jako sposób ustalenia dominacji).

Z rozwojem emocjonalno-społecznym związany jest **rozwój obrazu własnej osoby**. W okresie poniemowlęcym następuje rozwój odrębności psychicznej i poczucia własnego „ja” (pojęcie stałości przedmiotu, rosnąca samodzielność = poczucie sprawstwa). Pierwsze przejawy poczucia „ja” to rozpoznawanie siebie w lustrze (Lewis, Brooks-Gunn 1979), używanie słowa „ja” w tzw. pędzie posiadania (dziecko chętnie przywłaszcza sobie przedmioty oraz broni własnych rzeczy przed rówieśnikami). Powszechnie obserwowanym i często problematycznym dla opiekunów zachowaniem jest tzw. **dziecięcy negatywizm** – przeciwstawianie się prośbom i poleceniom osób dorosłych, co przybiera formę oporu fizycznego lub stanowczej i konsekwentnej werbalnej odmowy (upór). Kształtowaniu się poczucia odrębności fizycznej i psychicznej sprzyja rozwój umiejętności komunikowania się (rozmowa o przyczynach zdarzeń, o uczuciach i potrzebach) oraz częste słyszenie własnego imienia (tzw. lustro społeczne).

Rozwój funkcji poznawczych

Pierwsze dwa lata życia dziecka to okres tzw. inteligencji sensoryczno-motorycznej (Piaget 1966). Pod koniec tego okresu dziecko może już zastąpić działanie na realnych przedmiotach obrazami umysłowymi. W 2. r.ż. odkrywa takie cechy przedmiotów, jak stałość i obiektywność (przedmioty mają stałe położenie, istnieją, choć zniknęły z pola widzenia), tworzy pierwsze schematy funkcjonalnych klas obiektów i funkcjonalnych relacji (np. przedmioty do postukiwania, ciągnięcia), przechodzi od rozwiązywania problemów metodą czynnego eksperymentowania do używania w tym celu kombinacji myślowych. W tym okresie rozwija się zdolność do myślenia o obiektach w sposób symboliczny (początek stadium przedoperacyjnego według teorii Piageta). Rozpoczyna się okres odkrywania umysłu, co pozwala dziecku rozumieć, że ludzie różnią się od przedmiotów. Rozwój poznania społecznego polega na uświadamianiu sobie wewnętrznych stanów mentalnych i umożliwia zabawy w udawanie, rozumienie intencji komunikacyjnej, pragnień własnych i cudzych, posługiwanie się terminami odnoszącymi się do umysłu („chcę”, „myślę”).

Odzwierciedleniem rozwoju pozostałych funkcji psychicznych jest **rozwój zabawy**. Lew Wygotski (1966) twierdził, że zabawa jest nie tylko dominującą formą aktywności, lecz w pewnym sensie głównym źródłem rozwoju dzieci do wieku szkolnego. W okresie poniemowlęcym dominują następujące rodzaje zabaw:

- **zabawy manipulacyjne**, w których dziecko przystosowuje schemat czynności do nowych obiektów;
- **zabawy konstrukcyjne** (głównie klockami) polegające w dużej mierze na naśladowaniu czynności wykonywanych przez dorosłych;

- **zabawy symboliczne**, tzw. zabawy w udawanie (będące wstępem do późniejszych zabaw tematycznych); pojawiają się między 18. a 24. miesiącem życia;
- **zabawy tematyczne**, inaczej zabawy w role (3. r.ż.), w których dziecko tworzy rozbudowane sekwencje działań, imituje zachowania i przypisuje przedmiotom różne cechy. Dzięki tym zabawom dzieci uczą się stosować znane sposoby działania do rozwiązywania nowych zadań.

Rozwój zabawy ściśle koreluje z **rozwojem mowy i komunikacji językowej**. W 2. i 3. r.ż. dziecko czyni znaczne postępy w opanowywaniu języka i posługiwaniu się nim w różnych celach. Pod koniec 1. r.ż. dziecko operuje średnio 4–5 słowami, a w następnych latach (aż do 6. r.ż.) opanowuje dziennie średnio po 9–10 słów (Clark 1995). Są to nazwy ludzi, pokarmów, części ciała, ubrań, zwierząt, pojazdów, zabawek. Ponadto dziecko samo tworzy wiele nowych słów (neologizmów), korzystając z powszechnych sufiksów (fragmentów wyrazów), np. budowacz (budowniczy), nerwarz (ktoś nerwowy), brumek (samochód). Możemy obserwować zjawisko nadrozciągłości znaczeń, czyli stosowania tych samych słów do nazywania obiektów, które są w jakiś sposób do siebie podobne, np. „am” na określenie jedzenia i picia, oraz hiperregularyzacji, np. „dać jeść piesowi”, bo: koniowi. W tym wieku dziecko więcej rozumie (mowa bierna), niż jest w stanie wypowiedzieć (mowa czynna). Wypowiedzi dwulatka początkowo mają formę holofraz (wypowiedzi jednowyrazowych), następnie zaczyna on tworzyć zlepki dwuwyrazowe, nie stosując jeszcze reguł gramatycznych, np. „Mama, lala” w znaczeniu „Mamo, chcę lalkę”. W wymowie występuje wiele zniekształceń fonetycznych, zaznacza się przewaga funkcji ekspresywnej (wyrażanie przeżyć, postaw) i impresywnej (wywieranie wpływu na słuchacza) nad symboliczną. W drugim półroczu 2. r.ż. dominują wypowiedzenia jednokrotnie złożone współrzędnie („Tata nie je buły, tata je chjeb”). W 3. r.ż. obok nich zaczynają pojawiać się wypowiedzenia złożone podrzędnie („Ja ci dam ląckę, żeby mnie auto nie przejechało”). Warto zwrócić uwagę, że dziewczynki opanowują system językowy znacznie wcześniej niż chłopcy (Cieszyńska, Korendo 2007). W 3. r.ż. słownik dziecka liczy 1000–1500 słów, których znaczenia są wyraźnie określone. Dziecko wymawia jeszcze słowa, zniekształcając je fonetycznie, buduje zdania złożone przeciętnie z 3–4 słów (choć mogą się zdarzać wypowiedzenia złożone nawet z 20 i więcej słów). Między 2. a 3. r.ż. wzrasta wyraźnie długość dziecięcych wypowiedzi (Przetacznik 1968), rozwija się tzw. mowa opowieściowa.

3. Rozwój psychoruchowy dzieci w wieku od 4. do 6. roku życia (średnie dzieciństwo, tzw. wiek przedszkolny)

Rozwój fizyczny i motoryczny

Wiek przedszkolny to okres znaczących **zmian fizycznych** w zakresie wzrostu, masy ciała oraz sylwetki dziecka. W tym czasie wzrost dziecka zwiększa się o ok. 22 cm, masa ciała o ok. 6 kg. Dzieci w tym wieku osiągają przeciętnie wzrost 117 cm i wagę 21 kg. W związku ze wzrostem kończyn obserwujemy wydłużenie sylwetki oraz rozrost twarzowej części mózgo-czaszki (Trempała 2012). Zmianom tym towarzyszy dalszy **rozwój układu nerwowego**. **Wzrost sprawności motorycznej** przejawia się w swobodnym chodzeniu, bieganiu, samodzielności w zakresie czynności samoobsługowych. Dziecko nabywa coraz więcej nowych umiejętności, tj. jazda na rowerku, na łyżwach, pływanie, wspinanie się, przy czym zaczyna łączyć różne proste ruchy w bardziej złożone kombinacje, np. rzucanie i łapanie piłki, bieganie z podskakiwaniem. Ruchy dziecka są coraz bardziej skoordynowane, płynne i rytmiczne, co widać np. w tańcu. U dzieci w tym okresie obserwujemy wzmożoną potrzebę ruchu, tzw. głód ruchu, często zmieniają one pozycję ciała oraz rodzaj aktywności. Pod koniec tego okresu zaczynają przykładać coraz większą wagę do efektu własnych działań. Jeśli chodzi o samoobsługę, stają się samodzielne w ubieraniu się (4.–5. r.ż.), w toalecie (od 3. r.ż.), przy jedzeniu (4.–6. r.ż.) (Trempała 2012). Rozwija się także **motoryka mała** (sprawność manualna), dzieci zaczynają sprawnie posługiwać się narzędziem piszącym, dzięki czemu ich rysunki stają się bardziej szczegółowe, pojawiają się pierwsze znaki graficzne (litery, cyfry).

Rozwój emocjonalny i społeczny

W zakresie rozwoju emocjonalnego, począwszy od 4. r.ż., dzieci coraz lepiej rozpoznają i używają werbalnych i niewerbalnych wyrazów emocji, wzrasta zdolność do refleksji nad przyczynami emocji (głównie zewnętrznymi, mniej mentalnymi) oraz sposobami radzenia sobie z nimi. Bretherton i Beeghly (1982) podają, że dzieci w wieku przedszkolnym rozumieją 125 nazw emocji, dzięki czemu są w stanie różnicować własne przeżycia i komunikować je otoczeniu (Kielar-Turska 2006). Najłatwiej identyfikują radość, smutek, złość, strach, trudniej ciekawość, wstręt, pychę, bardzo trudne do rozróżnienia jest zaskoczenie. Dzieci w wieku 6 lat zaczynają być świadome różnicy między tym, co czują, a tym, co okazują.

Wiek przedszkolny jest kluczowy dla rozwoju kompetencji społecznych, rzutuje bowiem na późniejsze okresy życia. Dzieci, które w tym okresie mają problemy z rozpoznawaniem i wyrażaniem emocji oraz potrzeb, z rozwiązywaniem konfliktów interpersonalnych, w wieku szkolnym przejawiają trudności z nawiązywaniem i utrzymywaniem satysfakcjonujących relacji z innymi i osiągają gorsze wyniki w nauce (Kohn 1977; Kaiser i wsp. 2000). Pod koniec okresu średniego dzieciństwa dzieci osiągają umiejętność rozwiązywania problemów społecznych, która wymaga od nich opanowania takich zdolności, jak: przetwarzanie informacji społecznych, przyjmowanie cudzej perspektywy, rozważanie różnych sposobów działania (znajomość pomocnych strategii), przewidywanie społecznych konsekwencji oraz ocena efektów działania (Trempała 2012).

Socjalizacja przyczynia się do zmniejszenia zachowań agresywnych (tzw. agresji instrumentalnej i wrogiej). Obserwuje się rozwój wielu **zachowań prospołecznych**, takich jak: dzielenie się, udzielanie pomocy, współpraca, umiejętność rozwiązywania problemów w relacjach z innymi, zachowania empatyczne. Rozwojowi zachowań prospołecznych sprzyja funkcjonowanie w większej grupie rówieśników, które jest możliwe dzięki uczęszczaniu do przedszkola. Jest to okazja do nawiązywania kontaktów i opanowywania umiejętności oddziaływania na innych. Tworzą się pierwsze przyjaźnie oparte na wspólnym działaniu, głównie na wielu rodzajach zabawy. Dla kształtowania się relacji przyjacielskich ważna jest wspólna zabawa w udawanie, rozumienie emocji, sprawność językowa i poznawcza. Oprócz kontaktów z realnymi przyjaciółmi dziecko może pozostawać w relacji z przyjacielem wymagowanym, np. kiedy czuje się samotne, brak mu towarzyszy do zabaw czy potrzebuje wsparcia, którego nie otrzymuje od otoczenia. Jak pokazują badania, posiadanie takiego przyjaciela może mieć pozytywne skutki: wyższe wyniki w testach społeczno-poznawczych (Taylor, Carlson 1997) oraz większa skłonność do współpracy z rówieśnikami i dorosłymi (Singer, Singer 1990). Starsze dzieci, dzięki rozwojowi zdolności poznawczych, są zdolne do empatyzowania z osobami nieznanymi, z postaciami fikcyjnymi, np. bohaterami bajek czy filmów.

W okresie przedszkolnym kształtuje się **tożsamość płciowa**, wzbogaca się obraz własnej osoby o przekonania, emocje oraz względnie stabilne cechy osobowości.

Dzięki rozwojowi układu nerwowego możliwa jest coraz lepsza **kontrola własnego zachowania** w kontaktach z innymi (zdolność do samokontroli). Dziecko jest w stanie powstrzymać się od natychmiastowego reagowania na pobudzenie i zaplanować swoje działanie. Dopiero pod koniec tego okresu jest zdolne do odroczenia gratyfikacji, np. potrafi zrezygnować z małej, ale natychmiastowej nagrody na rzecz otrzymania większej, ale w późniejszym czasie.

W tym okresie rozwija się także **obraz własnej osoby** (pojęcie „ja”) jako zbiór przekonań dotyczących własnej osoby, który początkowo jest bardzo konkretny, obejmuje imię i nazwisko, wiek, posiadane rzeczy, codzienne zachowania (Keller i wsp. 1978), a z czasem także cechy, przekonania i emocje (Eder 1989). W obrazie własnej osoby ważne miejsce zajmuje samoocena (postawa w stosunku do samego siebie), która w dużym stopniu zależy od sądów, które dziecko słyszy na swój temat. Poza odróżnieniem siebie od innych dzieci w tym wieku zaczynają odróżniać działania zamierzone od przypadkowych, dzięki czemu potrafią właściwie ocenić negatywne zachowanie drugiej osoby. Badania wskazują na dużą stabilność cech osobowościowych (zwłaszcza temperamentalnych), które możemy obserwować u dziecka już od pierwszych lat życia, np. pewność siebie, wycofanie, agresywność, kontrola zachowania (Roberts, DelVecchio 2000; Caspi i wsp. 2003; Asendorpf i wsp. 2008).

Osiągnięciem tego okresu jest intensywny **rozwój** dziecięcych zabaw: **samotnych, równoległych, wspólnych, zespołowych, ruchowych, konstrukcyjnych, tematycznych (w role), dydaktycznych**. W wieku przedszkolnym dominują tzw. **zabawy społeczne** wymagające współdziałania, odróżniania fikcji od rzeczywistości i przestrzegania reguł zachowania. Na wiek przedszkolny przypada też rozwój zabawy symbolicznej, która staje się uporządkowana, polega na odtwarzaniu rzeczywistości oraz wzajemnym dopełnianiu się ról. Z czasem

ich miejsce zaczynają zajmować gry i zabawy z regułami. Zabawy pozwalają dzieciom rozwijać wyobraźnię, uczyć się różnych ról i związanych z nimi reguł, poznawać właściwości przedmiotów, ale także wartości, tradycje oraz zwyczaje, rozwijać emocjonalną autonomię i identyfikować się z osobami tej samej płci, np. zabawa w dom, w szkołę, w wieś.

Rozwój emocjonalno-społeczny jest silnie skorelowany z rozwojem poznawczym (zwłaszcza z teorią umysłu), sprawnością językową dziecka (gramatyczne i semantyczne różnicowanie nazw emocji) oraz z jakością oddziaływań wychowawczych (interakcje społeczne z dorosłymi, rodzeństwem i rówieśnikami).

Rozwój moralny

W okresie średniego dzieciństwa dziecięca moralność jest oparta na posłuszeństwie wobec dorosłych i kierowaniu się zasadami **realizmu moralnego**, który polega na nieuwzględnianiu intencji sprawcy i kontekstu czynu, preferowaniu kar ekspiacyjnych (zakazy, pozbawienia, przeniesienia, wydalenia) oraz opowiadaniu się za moralnością immanentną, np. dzieci uważały za bardziej naganne stłuczenie przez nieuwagę 11 filiżanek niż rozbicie jednej filiżanki w sytuacji, kiedy chłopiec chciał skraść konfitury (Piaget 1967). Podobnie jak w poprzednim okresie obserwuje się działania polegające na traktowaniu norm moralnych jako obcych, narzuconych i egzekwowanych przez dorosłych na mocy ich autorytetu. Starsze dzieci podporządkowują się nakazom w celu uzyskania nagrody lub uniknięcia kary. Dzieci w tym wieku potrafią odróżniać dobro od zła, co jest możliwe dzięki rozwojowi poznawczemu i emocjonalnemu, są zdolne do odczuwania poczucia winy (wskutek negatywnej oceny własnego zachowania) i wstydu (reakcja na negatywną ocenę dokonaną przez innych). Od około 4. r.ż. dzieci, dzięki rozumieniu przeżyć innych osób, zaczynają odczuwać wewnętrzną kontrolę, choć nie rozumieją jeszcze istoty nakazów i zakazów (Trempała 2012).

Rozwój poznawczy

Zmiany zachodzące w układzie nerwowym umożliwiają dalszy rozwój poznawczy, zwłaszcza w zakresie kierowania uwagą oraz myślenia. Oczywiście zależą one także od oddziaływań środowiskowych (odpowiedniej stymulacji).

W zakresie **percepcji wzrokowej** dzieci potrafią rozpoznawać kilka kształtów geometrycznych, przy czym lepiej rozpoznają figury realistyczne, zmienia się to między 5. a 7. r.ż. Dzieci zaczynają także rozpoznawać litery i cyfry jako zbiory punktów, przy czym w wieku 3–4 lat ujmuje je całościowo, odróżniając od innych wytworów, np. rysunków, bazgroł; w wieku 4–6 lat identyfikują litery i cyfry, ale mylą te zbliżone kształtem, np. E i F, B i D, 6 i 9. Do 7–8 r.ż. w zapisie liter i cyfr mogą pojawiać się tzw. lustrzane odbicia. Dzieci rozwijają zdolności percepcyjne, które później okażą się niezbędne w nauce czytania i pisania, jak: zdolność różnicowania obiektów pod względem kształtu, koloru i wielkości. Stopniowe doskonalenie koordynacji wzrokowo-ruchowej jest widoczne w przerysowywaniu figur geometrycznych, np. dziecko 3-letnie kopiuje koło, 3–4-letnie krzyżyk; 5–6-letnie kwadrat, a 6–7-letnie trójkąt i spiralę (Schuman 1927, 1968). Większość dzieci w tym okresie ma jeszcze problem z określaniem wielkości i proporcji przedmiotów, uchwyceniem zależności między ich wielkością a odległością od spostrzegającego, co widać np. w rysunkach (brak

perspektywy). Wzrasta u nich zdolność różnicowania barw i ich odcieni. Dzieci operują nazwami kolorów podstawowych, ale też wybranych barw pochodnych.

W zakresie **percepcji słuchowej** rozwija się słuch zarówno fonematyczny, jak i muzyczny. Stopniowo wzrasta zdolność rozpoznawania melodii, ale dopiero 5-latki są w stanie utrzymać tonację i rytm melodii (Kamińska 1995). Dzieci nabywają też większej świadomości językowej, zwłaszcza 6–7-letnie, która przejawia się w umiejętności analizy i syntezy wyrazowej, sylabowej i fonemowej (głoskowej). Na okres przedszkolny przypada tzw. stadium preczytelnicze (Chall 1983), w którym dziecko udaje czytanie, opowiadając własnymi słowami znane mu historie, nazywa wybrane litery alfabetu. Oczywiście niektóre dzieci opanowują umiejętność czytania znacznie wcześniej, korzystając z różnych strategii (fonologicznych, sylabowych, globalnych).

Pamięć dzieci w okresie wczesnego i średniego dzieciństwa ma charakter głównie mimowolny. W okresie przedszkolnym następuje intensywny rozwój zdolności pamięciowych: zwiększenie zakresu i trwałości śladów pamięciowych. W zakresie zapamiętywania prostych bodźców dzieci 3–5-letnie osiągają wyniki zbliżone do osób dorosłych. Zakres pamięci bezpośredniej, krótkotrwałej u dzieci 3-letnich wynosi trzy elementy, a u dzieci 7-letnich – pięć elementów (Włodarski 1996). Podstawą zapamiętywania zdarzeń są tzw. skrypty będące reprezentacją zdarzeń. Dzieci zaczynają kategoryzować obiekty w ogólne pojęcia. Są w stanie korzystać z podstawowych strategii pamięciowych, np. patrzenie na obiekt, powtarzanie, grupowanie. Lepiej zapamiętują informacje, które są połączone z działaniem i codziennymi sytuacjami oraz podawane w sposób wielozmysłowy. Wzrasta zdolność do uczenia się, dzieci przechodzą od uczenia się spontanicznego do reaktywnego (celowego).

Dziecko, dążąc do zrozumienia otaczającego je świata, tworzy tzw. **obrazy umysłowe** (Piaget 1967), które są formą kopii rzeczywistości w zarysie (obejmują tylko wybrane cechy obiektu), wyrażaną w sposób symboliczny (przez słowa, gesty, rysunki). Ich rozwój przypada na okres inteligencji przedoperacyjnej (2.–7. r.ż.). Podstawowymi czynnościami umysłowymi dzieci przedszkolnych są: porównywanie, szeregowanie (wymagające wykrywania różnic między elementami zbioru), klasyfikowanie (wymagające wykrywania podobieństw), przy czym dzieci opierają się głównie na percepcyjnych cechach obiektów. Pojawiają się umiejętności, które są podstawą tworzenia pojęć w okresie późnego dzieciństwa. Lew Wygotski (1989) określa rodzaj myślenia dzieci w tym okresie kompleksowym. Wyróżnione przez Wygotskiego uczenie spontaniczno-reaktywne polega na uczeniu się przez dziecko tego, co chce, przy czym podąża ono za tym, czego chce jego nauczyciel. Kieruje się swoimi zainteresowaniami, ale też włącza się w interesujące je działania dorosłych. Większość dzieci lubi i chętnie uczy się nowych rzeczy, zaczyna działać w sposób bardziej zorganizowany i planowy, pojawia się elastyczność w myśleniu i działaniu oraz synchronizacja tych dwóch aktywności.

Dominującą cechą dziecięcego rozumowania jest **egocentryzm poznawczy**, w którym dziecko ujmuje relacje czasowe, przestrzenne i przyczynowe z własnego punktu widzenia, jest przekonane, że inni myślą tak samo jak ono. Wynikiem takiego rozumowania jest pogląd, że wszyscy ludzie powinni postępować zgodnie z jego przekonaniami i wolą, stąd reakcje niezadowolenia i buntu, kiedy tak się nie dzieje. Powszechnie obserwowanymi formami egocentryzmu są animizm i antropomorfizm polegające na przypisywaniu cech istot żywych przedmiotom nieożywionym, zjawiskom przyrodniczym, zwierzętom i roślinom. Pod koniec

średniego dzieciństwa dziecko z postawy centracji przechodzi do **postawy decentracji** poznawczej (umiejętności wyobrażenia sobie formy przedmiotów z punktu widzenia osoby siedzącej naprzeciwko) oraz decentracji interpersonalnej (tworzenie w umyśle struktur „poza-ja”, przyjęcie odmiennego od własnego punktu widzenia).

Dziecięcy realizm nadal dominuje w myśleniu dziecka, chociaż pod koniec wieku przedszkolnego u niektórych dzieci obserwujemy przejawy myślenia logicznego i abstrakcyjnego. Teoria Piageta, mimo istotnego wkładu, jaki wniosła w rozumienie rozwoju poznawczego dzieci, spotkała się też z krytyką potwierdzoną empirycznymi dowodami. Główne zarzuty dotyczą niedoceniań możliwości małych dzieci i etapowego charakteru procesu rozwoju. Zmiana procedury badawczej, typu pomiaru, uwzględnienie środowiska społecznego i sposobu interpretacji przez dziecko intencji eksperymentatora znacząco wpływają na otrzymane wyniki, na korzyść dziecka. Dużo młodsze dzieci, niż wykazywał Piaget, z powodzeniem rozwiązywały zadania np. świadczące o rozumieniu zasady zachowania stałości. Badania wskazują też, że zmiany dotyczące funkcji poznawczych następują w sposób mniej gwałtowny i nie mają tak ogólnego charakteru, na jaki wskazują piagetowskie stadia rozwoju (Schaffer 2005).

W ostatnich latach sporo uwagi poświęca się badaniu tzw. **funkcji wykonawczych**, określanych też jako wyższe czynności poznawcze, oraz dziecięcym teoriom umysłu. Rozwój funkcji wykonawczych umożliwia kierowanie działaniem w sposób zaplanowany i celowy. Zdolność hamowania, przełączania uwagi z jednego bodźca na inny, poznawcza elastyczność, planowanie i organizacja czy pamięć robocza są ważnymi wskaźnikami dojrzałości szkolnej. U dzieci między 4. a 6. r.ż. obserwuje się znaczący wzrost powyższych funkcji, przy czym szczytowym okresem osiągnięć rozwojowych w tym zakresie jest okres między 6. a 8. r.ż.

Rozwój **teorii umysłu** w okresie średniego dzieciństwa (a zwłaszcza od 4. r.ż.) umożliwia coraz trafniejsze wnioskowanie o wewnętrznych przeżyciach, intencjach innych na podstawie mowy ciała, słownego opisu, kontekstu sytuacyjnego i własnych doświadczeń. Dziecko zaczyna odróżniać własne przekonania od cudzych, zdaje sobie sprawę, że mogą być prawdziwe lub fałszywe, dzięki czemu może rozumieć humor i metafory.

Ważnym aspektem rozwoju poznawczego jest **rozwój mowy i komunikacji**. W okresie średniego dzieciństwa mowa pełni głównie funkcję komunikacyjną i regulacyjną, stale rozszerza się zakres słownictwa. Dziecko przyswaja średnio ok. 8–10 słów każdego dnia (Clark 1995). Pod koniec tego okresu jego słownik czynny zawiera około 4500 słów, a bierny jest dwukrotnie większy. Zmniejsza się użycie rzeczowników na korzyść czasowników i przymiotników. Podobnie jak pod koniec wieku poniemowlęcego dzieci tworzą wiele nowych słów – neologizmów, korzystając z opanowanych już reguł gramatycznych. Okres od 3. do 5. r.ż. określa się wiekiem pytań (Szuman 1939), w którym dziecko zadaje bardzo dużo pytań odnoszących się zarówno do własnej osoby, jak i do otoczenia. Ważne, żeby otoczenie wspomagało to dążenie do poznania i zrozumienia rzeczywistości. Wraz z rozwojem językowym dzieci 4-letnie są zdolne do wyrażania relacji przyczynowo-skutkowych. Rozwijają się również tzw. mowa opowieściowa oraz inne zdolności komunikacyjne, np. umiejętność inicjowania i prowadzenia rozmowy, zadawania pytań. Doskonali się słuch fonematyczny, bardzo istotny dla nauki czytania. Dzieci w wieku 4 lat zaczynają identyfikować i słuchowo

różnicować dźwięki mowy, tzw. fonemy, oraz słowa, w wieku 5 i 6 lat dostrzegają cechy odróżniające głoski, np. w wyrazach bułka – półka, są też coraz bardziej świadome intonacji i modulacji głosowej, tworzą rymy. Trudności nastęrcza im jeszcze wypowiedzenie wyrazów zawierających dwie i więcej spółgłosek w sąsiedztwie.

W tym okresie następuje także dalszy **rozwój zabaw tematycznych**, dzięki którym dzieci mają możliwość wzbogacania słownictwa, uczenia się ról społecznych, zdobywania wiedzy o świecie (Cieszyńska, Korendo 2007). Polegają one na rozbudowywaniu sekwencji czynności, odtwarzaniu zachowania dorosłych. Pięcio- i sześciolatki są zdolne do zabaw wymagających rozumienia i przestrzegania reguł.

Symboliczną reprezentację rzeczywistości możemy także obserwować w rysunkach, które są formą ekspresji reprezentacji poznawczej. Dzieci przechodzą od głowonogów do schematu człowieka – prostego, złożonego, a następnie poziomego porządkowania przestrzeni i wreszcie rysunku topograficznego (Harwas-Napierała, Trempała 2007). Mają tendencję do ujawniania subiektywnego stosunku do rysowanych obiektów, a także przedstawiają elementy rzeczywistości, które najlepiej znają, przy czym umieszczają najważniejsze cechy rysowanych obiektów (wzorcowość), potrafią je przekształcać.

Kamienie milowe rozwoju, czyli najważniejsze osiągnięcia rozwojowe wieku poniemowlęcego i przedszkolnego (oprac. na podstawie Trempała 2007, 2012; Cieszyńska, Korendo 2007):

Sfera rozwoju	Wiek poniemowlęcy	Wiek przedszkolny
Rozwój ruchowy	<ul style="list-style-type: none"> bieganie, skakanie, galop, ruchy stabilizacyjne, przeskoki jazda na trójkołowym rowerku chwyt pęsetowy (manipulacja specyficzna) 	<ul style="list-style-type: none"> podskakiwanie na jednej nodze, galopowanie ruchy szybsze, bardziej wytrzymałe, płynne i harmonijne, utrzymywanie równowagi rzucanie i chwytanie piłki w sposób skoordynowany wspinanie się po drabince bujanie się na huśtawce jazda na rowerku czterokołowym, dwukołowym wykonywanie wymagających precyzji ruchów narzędziowych (praksji), np. rysowanie, malowanie pędzlem, wiązanie sznurówki, nawlekanie igły, cięcie nożyczkami

Rozwój emocjonalny	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznawanie i nazywanie emocji podstawowych (radość, smutek, złość, strach), a także pojawienie się złożonych emocji, związanych z własną osobą, tj. zazdrość, wstyd, duma 	<ul style="list-style-type: none"> używanie czasowników do określania emocji określanie przyczyn emocji własnych i cudzych, opanowanie reguł mimicznej ekspresji emocji stosowanie strategii radzenia sobie z przejawami negatywnych emocji (zwłaszcza złości i strachu)
Rozwój społeczny	<ul style="list-style-type: none"> ukończony trening czystości rozwój zabaw manipulacyjnych i konstrukcyjnych, zabaw w udawanie, zabaw w parach, dążenie do wspólnego celu rozwój samokontroli – zdolność do odroczenia reakcji 	<ul style="list-style-type: none"> wzrost niezależności w zakresie samoobsługi wzrastające poczucie autonomii i kontroli nad otoczeniem rozwój zabawy symbolicznej, zabawy w role, zabawy i gry z regułami
Rozwój moralny	<ul style="list-style-type: none"> okres egocentryzmu (wg Kohlberga) 	<ul style="list-style-type: none"> okres realizmu moralnego (wg Kohlberga)
Rozwój osobowości	<ul style="list-style-type: none"> wyraziste przejawy temperamentu, np. zahamowanie, reaktywność zdolność do odroczenia reakcji rozwój tożsamości płciowej, samoświadomości i wiedzy o sobie (dziecko podaje swoje imię i potrafi opowiedzieć o sobie, opisać swoje cechy i zachowanie) 	<ul style="list-style-type: none"> ustalenie tożsamości płciowej wzrost zdolności do samokontroli zdolność do odroczenia gratyfikacji wzbogacenie obrazu „ja” o przekonania, emocje oraz względnie stabilne cechy osobowości
Rozwój poznawczy	<ul style="list-style-type: none"> koniec okresu inteligencji sensoryczno-motorycznej i początek stadium przedoperacyjnego (wg Piageta) symboliczne reprezentacje rzeczywistości (obrazy umysłowe) główną perspektywą jest egocentryzm, ale dzieci w tym wieku zdają sobie sprawę z różnic w sposobie patrzenia na innych 	<ul style="list-style-type: none"> stadium przedoperacyjne rozwoju inteligencji (wg Piageta) przechodzenie od uczenia spontanicznego do uczenia pod kierunkiem, tzw. reaktywnego (wg Wygotskiego) rozwój integracji sensomotorycznej, zwłaszcza wzrokowo-ruchowej rozwój słuchu fonematycznego i muzycznego

<ul style="list-style-type: none"> • skrypty zdarzeń, wzrost trwałości i zakresu pamięci, ekwiwalenty strategii pamięciowych • używanie zdań i odmienianie słów (gramatyzacja mowy) • początki rysunku (główny) • wypowiedzi dwuwyrazowe, wielowyrazowe • duża liczba zdrobnień • 3 os. używana w znaczeniu 1 os. • stałe wzbogacanie słownictwa, duża liczba rzeczowników, zaimków, używanie przyimków i spójników • zdania współrzędnie złożone, wypowiedzenia złożone • formy analogiczne w deklinacji i koniugacji • liczne neologizmy • złożone zabawy manipulacyjne • zabawy konstrukcyjne • zabawy równoległe z rówieśnikami • zabawy tematyczne polegające na powtarzaniu sekwencji czynności 	<ul style="list-style-type: none"> • stadium precyzyjne • rozwój takich operacji umysłowych, jak: szeregowanie systematyczne i klasyfikowanie hierarchiczne, które stanowią podstawę tworzenia pojęć w młodszym wieku szkolnym • przejście od dziecięcego egocentryzmu (postawy centracji) do postawy decentracji w ujmowaniu relacji z otoczeniem • rozwój teorii umysłu – odróżnianie przekonań własnych od cudzych, świadomość prawdy i fikcji, rozumienie zachowania innych, humoru, metafor • używanie wielu słów i symboli do komunikacji • doskonalenie mowy opowieściowej • rysowanie bogatych w szczegóły obrazków • rozwój umiejętności związanych z gotowością szkolną
---	---

4. Dojrzałość szkolna dziecka

Pojęciem **dojrzałość szkolna** określa się osiągnięcie przez dziecko takiego poziomu rozwoju fizycznego, emocjonalno-społecznego oraz intelektualnego, które czyni je wrażliwym na systematyczne nauczanie i wychowanie w pierwszej klasie szkoły podstawowej (Szuman 1962) oraz które umożliwi mu podjęcie różnorodnych obowiązków, jakie niesie ze sobą pójście do szkoły.

W literaturze często zamiennie używa się pojęć „dojrzałość szkolna” oraz „gotowość szkolna”. Dzieje się tak w wyniku potocznej zbieżności tych terminów. W tym miejscu należałoby jednak zróznicować te dwa pojęcia. Podstawę do ich rozróżnienia stanowi samo rozumienie procesu dojrzewania oraz roli uczenia się w procesie rozwojowym. Według Wilgockiej-Okoń termin „gotowość szkolna” opiera się na założeniu, że dziecko osiąga odpowiedni poziom przygotowania do nauki w wyniku ćwiczeń, zamierzonych oddziaływań dążących do kształtowania się odpowiednich umiejętności oraz właściwości sprzyjających nauce szkolnej. Natomiast pojęcie „dojrzałość szkolna” ma podstawy biologiczne i wiąże się ze spontanicznym faktem dojrzewania fizycznego, psychicznego i emocjonalnego dziecka (Wilgocka-Okoń 1972). Ogranicza się tu zatem znaczenie oddziaływań zewnętrznych na dziecko. Dojrzałość szkolną określa się zatem jako „wynik procesu rozwojowego, jakim jest dojrzewanie mające charakter czysto biologiczny, niezależny od czynników zewnętrznych. Natomiast gotowość szkolna tworzy się podczas procesów wychowania, nauczania i uczenia się” (Brejnak 2008).

Gotowość szkolna odnosi się do wszystkich opisanych wyżej sfer rozwoju: motorycznej, poznawczej (umysłowej) oraz emocjonalno-społecznej. Można ją podzielić na następujące kategorie (Brzezińska i wsp. 2008):

- 1) **gotowość psychomotoryczna** oznacza, że ruchy dziecka są płynne, skoordynowane, sprawnie posługuje się ono narzędziami, takimi jak ołówek, pędzel, nożyczki, do czego jest potrzebna dobra koordynacja wzrokowo-ruchowa; prawidłowo artykułuje głoski, jest zdolne do analizy i syntezy wzrokowej i słuchowej zdań i wyrazów; potrafi przez dłuższy czas koncentrować się na zadaniu; ma prawidłowo rozwinięte zdolności pamięciowe, orientację w schemacie ciała własnego i drugiej osoby;
- 2) **gotowość słownikowo-pojęciowa** oznacza, że dziecko posługuje się bogatym znaczeniowo słownictwem, ma duży zasób informacji odnośnie do najbliższego otoczenia i tzw. wiedzy ogólnej, potrafi używać słów/zdań adekwatnie do sytuacji; ma dobrze rozwiniętą mowę opowieściową (tworzenie opowiadań), potrafi zwerbalizować swoje wewnętrzne przeżycia (emocje i myśli), wykonuje takie operacje umysłowe, jak: klasyfikowanie, wnioskowanie, uogólnianie; poprawnie posługuje się symbolami;
- 3) **gotowość emocjonalno-motywacyjna** oznacza, że dziecko potrafi zakomunikować swoje emocje adekwatnie do kontekstu sytuacyjnego, zna zasady społecznego współżycia w grupie rówieśniczej i przestrzega ich; jest samodzielne w zakresie samoobsługi, podejmuje i potrafi wytrwale kontynuować wysiłek fizyczny i umysłowy; podporządkowuje się poleceniom osób dorosłych; znosi stany napięcia, frustracji potrzeb; umie odroczyć gratyfikację; jest zainteresowane otoczeniem zarówno społecznym, jak i przedmiotowym, lubi odkrywać nowe zjawiska; samodzielnie poszukuje rozwiązań trudności i zna różne strategie radzenia sobie z problemami.

Badaniem gotowości szkolnej obejmuje się dzieci pięcioletnie, sześcioletnie i siedmioletnie w zależności od czasu podjęcia przez nie nauki szkolnej (pierwsza klasa szkoły podstawowej). Badanie to może przeprowadzić zarówno psycholog, jak i nauczyciel wychowania przedszkolnego w zależności od doboru metod badawczych. Nauczyciele mają do dyspozycji głównie skale obserwacyjne, np. Skala Gotowości Edukacyjnej Pięciolatek (SGE-5), Skala Gotowości Szkolnej (SGS) dla sześciolatek oraz skale dołączone do pakietów edukacyjnych zawierające wskaźniki rozwojowe adekwatne do wymagań zawartych w podstawie programowej. Z kolei psycholodzy dysponują wieloma testami badającymi kompetencje niezbędne do rozpoczęcia edukacji szkolnej: percepcję wzrokową, słuchową, koordynację wzrokowo-ruchową, lateralizację, dojrzałość umysłową, umiejętności społeczne, dojrzałość emocjonalną.

Literatura:

- Asendorpf J.B., Denissen J.J.A., Aken M.A.G. van (2008), *Inhibited and Aggressive Preschool Children at 23 Years of Age: Personality and Social Transitions into Adulthood*. *Developmental Psychology*, nr 44 (4), s. 997–1011.
- Brejnak W. (2006), *Czy Twój przedszkolak dojrzał do nauki*, Warszawa, PZWL.
- Brejnak W. (2008), *Kochaj i wspomagaj*, Warszawa, PZWL.
- Bretherton I., Beeghly M. (1982), *Talking about internal states: The acquisition of an explicit theory mind*. *Developmental Neuropsychology*, nr 18, s. 906–921.
- Brzezińska A., Appelt K., Ziółkowska B. (2008), *Psychologia rozwoju człowieka* [w:] Doliński D., Strelau J. (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 2, rozdz. 12, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Caspi A., Harrington H.L., Milne B., Amell J.W., Theodore R.F., Moffit T.E. (2003), *Children's behavioral style at age 3 are linked to their adult personality traits at age 26*. *Journal of personality*, nr 71(4), s. 495–514.
- Cieszyńska J., Korendo M. (2007), *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6 roku życia*, Kraków, Wydawnictwo Edukacyjne.
- Chall J.S. (1983), *Stages of reading development*, New York, McGraw Hill.
- Clark E. (1995), *The lexicon in acquisition*, Cambridge, University Press.
- Eder R.A. (1989), *The emergent personologist: The structure and content of 31/2–51/2, and 71/2 year-olds, concepts of themselves and other persons*. *Child Development*, nr 60, s. 1218–1228.
- Gerstmann S. (1976), *Rozwój uczuć*, Warszawa, WSiP.
- Harwas-Napierała B., Trempała J. (2007), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Warszawa, PWN.
- Hoffman M.L. (2006), *Empatia i rozwój moralny*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kaiser A.P., Hancock T.B., Cai X., Foster E.M., Hester P.P. (2000), *Parent-reported behavioral and language delays in boys and girls enrolled in Head Start classrooms*. *Behavioral Disorders*, nr 26, s. 26–41.
- Kamińska B. (1995), *Kompetencje wokalne dzieci i młodzieży – ich poziom, rozwój i uwarunkowania*, Warszawa, Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina.

- Keller A. Ford, L.H. Meecham J.A. (1978), *Dimensions of self – concept in preschool children. Developmental Psychology*, nr 14, s. 483–489.
- Kielar-Turska M. (2006), *Nazywanie emocji w sytuacjach komunikacyjnych. Kolokwia Psychologiczne, 15. Język – Poznanie – Relacje społeczne*, s. 126–137, Warszawa, Instytut Psychologii PAN.
- Kohn M. (1977), *Social competence, symptoms and underachievement in childhood: A longitudinal perspective*, Washington, DC: Winston.
- Lewis M., Brooks-Gunn J. (1979), *Social cognition and the acquisition of self*, New York, Plenum Press.
- Piaget J. (1966), *Studia z psychologii dziecka*, Warszawa, PWN.
- Piaget J., Inhelder B. (1967), *Obrazy umysłowe [w:] Oleron P., Piaget J., Inhelder B., Greco P. (red.), Inteligencja*, Warszawa, PWN.
- Piaget J. (1967), *Rozwój ocen moralnych dziecka*, Warszawa, PWN.
- Roberts B.W., DelVecchio W.F. (2000), *The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies. Psychological Bulletin*, nr 126, s. 2–25.
- Schaffer H.R. (2005 i 2012), *Psychologia dziecka*, Warszawa, PWN.
- Schuman S. (1927/1968), *Badania nad rozwojem spostrzegania i reprodukowania prostych kształtów przez dziecko [w:] Wołoszynowa L. (red.), Materiały do nauczania psychologii (S. II, t. 1, s. 415–487)*, Warszawa, PWN (wyd. 1927, Poznań, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk).
- Schuman S. (1939), *Rozwój pytań dziecka. Badania nad rozwojem umysłowości dziecka na tle jego pytań*, Warszawa-Wilno-Lublin, Biblioteka Dzieł Pedagogicznych.
- Schuman S. (1962), *Dojrzałość szkolna*, „Nowa Szkoła” nr 6.
- Schuman S. (red.) (1968), *O rozwoju języka i myślenia dziecka*, Warszawa, PWN.
- Singer D.G., Singer J.L. (1990), *The house of make believe. Children's play and the developing imagination*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Taylor M., Carlson S.M. (1997), *The relation between individual differences in fantasy and theory of mind. Child Development*, nr 68, s. 436–455.
- Trempała J. (red.) (2012), *Psychologia rozwoju człowieka*, Warszawa, PWN.
- Wilgocka-Okoń B. (2003), *Gotowość szkolna dzieci sześcioletnich*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Wilgocka-Okoń B. (1972), *O badaniu dojrzałości szkolnej*, Warszawa, PZWS.
- Włodarski Z. (1996), *Psychologia uczenia się*, Warszawa, PWN.
- Wygotski L. (1966/1989), *Myślenie i mowa*, Warszawa, PWN.

**Etapy osiągnięcia celów
edukacyjnych zawartych
w podstawie
programowej wychowania
przedszkolnego
oraz przykładowe
sposoby ich realizacji**

Podstawa programowa	Treści programowe – 2,5–3-latki	Treści programowe – 4-latki
<p>I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka.</p> <p>Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:</p> <p>1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne</p>	<p>– kształtuje umiejętność właściwego mycia i wycierania rąk w określonych sytuacjach (pokaz, ćwiczenia praktyczne)</p> <p>– poznaje podstawowe zasady higieny: niekorzystanie z cudzego ręcznika, grzebienia i szczoteczki do zębów</p> <p>– uczy się myć zęby pod nadzorem osoby dorosłej</p> <p>– uczy się samodzielnego korzystania z toalety: wdrażanie do spuszczania wody, zamykania drzwi do toalety, każdorazowego mycia rąk po czynności fizjologicznej</p> <p>– nabiera nawyku wykonywania czynności higienicznych o określonych porach, w określonych sytuacjach i w odpowiedni sposób</p>	<p>– doskonali umiejętność samodzielnego wykonywania czynności higienicznych w określonych sytuacjach z przestrzeganiem poszczególnych etapów (harmonogram dnia, rozmowy kierowane, pogadanki, codzienny trening w zakresie samoobstugi)</p> <p>– utrwala podstawowe zasady higieny i zachowania dotyczące korzystania z własnych przyborów, dba o czystość łazienki</p> <p>– doskonali umiejętność samodzielnego i właściwego korzystania z toalety; wdraża się do spuszczenia wody, zamykania drzwi do toalety, pozostawiania jej w czystości oraz każdorazowego mycia rąk po czynności fizjologicznej</p> <p>– właściwie wykonuje czynności higieniczne o określonych porach, w określonych sytuacjach bez konieczności przypominania</p> <p>– korzysta z własnego ręcznika oraz osobistych przyborów do higieny, utrzymuje je w czystości</p> <p>– zwraca uwagę na estetykę własnego wyglądu i czystość (zmiana bielizny, obcięcie i czyste paznokcie, zapięte kaptcie, uczesane włosy)</p>
<p>2) wykonuje czynności samoobsługowe: ubieranie się i rozbieranie, w tym czynności precyzyjne, np. zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł</p>	<p>– kształtuje umiejętność samodzielnego zakładania i zdejmowania poszczególnych części garderoby (odwracanie skarpet, rajstop na właściwą stronę, zapinanie rzepów, guzików, nakładanie butów i czapki)</p> <p>– zwraca uwagę na zmiany w sposobie ubierania w zależności od pory roku i warunków atmosferycznych (ubieranie lalek, segregowanie ubrań)</p> <p>– wdraża się do odkładania ubrań na właściwe miejsce, np. oznaczone znacznikiem indywidualnym, chronienia swoich rzeczy przed zgubieniem</p>	<p>– doskonali umiejętność samodzielnego zakładania i zdejmowania poszczególnych części garderoby (nauka zapinania suwaków, zakładanie podkoszułków, samodzielne zakładanie kurtki i butów) oraz ubiera się we właściwej kolejności</p> <p>– wdraża się do dbałości o własne ubrania (samodzielne składanie ubrań na krzeselku, np. przy przebieraniu się na gimnastykę, przed odpoczynkiem)</p> <p>– rozumie konieczność przebierania się w kostium na zajęcia gimnastyczne</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje umiejętność dobierania ubrań w zależności od pory roku i warunków atmosferycznych, np. szalik zabezpieczający szyję w czasie mrozu, czapka na głowę w czasie upału - rozumie konieczność chronienia ciała przed niekorzystnymi czynnikami atmosferycznymi lub ugrzyzieniami owadów (omawianie konkretnych sytuacji, historyjki obrazkowe) 	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje umiejętność dobierania ubrań w zależności od pory roku i warunków atmosferycznych, np. szalik zabezpieczający szyję w czasie mrozu, czapka na głowę w czasie upału - rozumie konieczność chronienia ciała przed niekorzystnymi czynnikami atmosferycznymi lub ugrzyzieniami owadów (omawianie konkretnych sytuacji, historyjki obrazkowe)
<p>3) spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje nawyk właściwego zachowywania się przy stole: odpowiednia postawa, posługiwanie się łyżką i widelcem, korzystanie z serwetki, zachowanie ciszy i spokoju podczas spożywania posiłku - wyrabia prawidłowy chwyt łyżki i widelca - uczy się nakrywania do stołu (zabawy w kąciku lalek, pomoc w przygotowaniu posiłku) - wdraża się do stosowania zwrotów grzecznościowych podczas posiłków (smacznego, dziękuję, proszę, poproszę) 	<ul style="list-style-type: none"> - wdraża się do przestrzegania zasad kultury spożywania posiłków przez stosowanie zwrotów grzecznościowych, estetyczne jedzenie, właściwe zachowanie (scenki sytuacyjne, codzienny trening) - doskonalą umiejętność posługiwania się łyżką i widelcem, ze zwróceniem uwagi na prawidłowy chwyt - pomaga w nakrywaniu do stołu i sprząta po sobie (pełnienie dyżurów, wykonywanie ustalonych czynności) - wdraża się do przestrzegania zasad higieny podczas przygotowywania i spożywania posiłków - uczestniczy w zajęciach kulinarnych (przygotowywanie pod kierunkiem osoby dorosłej prostych potraw)
<p>4) komunikuje potrzeby ruchu, odpoczynku itp.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uczy się rozpoznawać swoje potrzeby związane z ruchem, odpoczynkiem itp. - wdraża się do informowania o swoich potrzebach w sposób akceptowany społecznie 	<ul style="list-style-type: none"> - uczy się rozpoznawać i nazywać swoje potrzeby związane z ruchem, odpoczynkiem itp. - informuje o swoich potrzebach w sposób akceptowany społecznie
<p>5) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przybotami lub bez nich; wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, czworakowaniem, rzutne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wdraża się do uczestniczenia w organizowanych zabawach i zajęciach ruchowych w sali i na świeżym powietrzu (zabawy swobodne, zabawy ruchowe bez elementu współzawodnictwa, zabawy ruchowo-naśladowcze, ćwiczenia gimnastyczne, zabawy terenowe, zabawy rytmiczne, przy muzyce, ze śpiewem) - kształtuje umiejętność ustawiania się w rzędzie, w kole, parami, w szeregu - uczy się korzystania w określony sposób z przyborów do ćwiczeń gimnastycznych 	<ul style="list-style-type: none"> - aktywnie uczestniczy w organizowanych zabawach ruchowych w sali i na świeżym powietrzu, w ćwiczeniach gimnastycznych (zabawy swobodne, zabawy ruchowe również z elementami współzawodnictwa indywidualnego, w małym zespole, zabawy ruchowo-naśladowcze, opowieści ruchowe, ćwiczenia gimnastyczne, zabawy terenowe, zabawy rytmiczne, przy muzyce, ze śpiewem) - przestrzega zasad zachowania zapewniających porządek i bezpieczeństwo podczas zabaw ruchowych, ćwiczeń gimnastycznych (reagowanie na sygnały, zapoznanie z regulaminem korzystania z sali gimnastycznej, sprawne przebijanie się w odpowiedni strój)

	<ul style="list-style-type: none"> - uczestniczy w codziennych zabawach na świeżym powietrzu - wdraża się do przestrzegania zasad zachowania zapewnających porządek i bezpieczeństwo podczas zabaw i ćwiczeń ruchowych (reagowanie na sygnały, wykonywanie ćwiczeń zgodnie z pokazem nauczyciela, przebieganie się w odpowiedni strój) 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność właściwego korzystania z przyborów i sprzętów gimnastycznych - rozumie znaczenie wypoczynku i aktywności na świeżym powietrzu - poznaje własne możliwości ruchowe podczas spontanicznych i zorganizowanych zabaw i ćwiczeń gimnastycznych - nabywa świadomość, że systematyczne ćwiczenia mogą wpływać na zdobywanie nowych umiejętności i poprawę sprawności ruchowej - kształtuje umiejętność współdziałania podczas zabaw ruchowych (ustawianie się w rzędzie, w kole, parami, wykonywanie ćwiczeń w parze, w małym zespole)
<p>6) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje, buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiał naturalny</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uczestniczy w prostych zabawach konstrukcyjnych (poznawanie przedmiotów podczas manipulowania, swobodne budowanie z klocków drewnianych, łączenie dużych klocków plastikowych) - nabywa doświadczeń w celu tworzenia celowych, bardziej stabilnych konstrukcji (wieże, bramy) - bawi się z wykorzystaniem prostych zestawów konstrukcyjnych dla dzieci (wkręcanie śrubek śrubokrętem, dokręcanie kół) 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność tworzenia celowych konstrukcji z wykorzystaniem dostępnych klocków (budowanie pojazdów, garaży, zamków, parkingów, tras dla samochodów) - tworzy konstrukcje przestrzenne i płaskie z różnorodnego materiału: pudełka, rolki, materiał przyrodniczy, surowce wtórne (domy, pojazdy) - poznaje w działaniu właściwości różnych materiałów, w tym materiałów naturalnych
<p>7) wykonuje czynności, takie jak: sprzątanie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i oburącz, małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uczestniczy w zabawach ruchowych ze szczególnym uwzględnieniem ruchów rąk (podrzucanie woreczka, rzucanie i łapanie piłek różnej wielkości, rysowanie koła w powietrzu, machanie do koleżanki lub kolegi, klaskanie, naśladowanie ruchów wykonywanych podczas pływania, zabawa w ptaki, samoloty lub drzewa na wietrze) - kształtuje prawidłowy chwyt łyżki, widelca, kredki i pędzla - uczestniczy w zabawach zwiększających sprawność i kontrolę poruszania palcami (zabawy paluszkowe) - wykonuje czynności zwiększające sprawność manualną i koordynację wzrokowo-ruchową (czynności samoobługowe, porządkowanie, pakowanie, rysowanie, malowanie, zabawy piaskiem, ugniatanie gliny, darcie, robienie kulek z gazety, malowanie palcami) 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali sprawność rąk przez udział w zabawach ruchowych ze szczególnym uwzględnieniem ruchów rąk (podrzucanie i łapanie woreczka, piłki, chusty, rzucanie piłką do celu, rysowanie w powietrzu jedną, dwoma rękami, zabawy z elementem naśladowania różnorodnych ruchów i gestów) - doskonali prawidłowy chwyt łyżki, widelca, kredki, pędzla, nożyczek oraz kształtuje prawidłową postawę ciała podczas pracy w pozycji siedzącej - wykonuje różne prace zwiększające sprawność manualną i koordynację wzrokowo-ruchową: plastyczne, konstrukcyjne (zabawy piaskiem, lepienie z mas plastycznych, zgniatanie papieru, rozdzielanie kartonu o różnej grubości, tworzenie konstrukcji przestrzennych z klocków, nawlekanie makaronu lub dużych korali na sznurek, wprowadzenie umiejętności cięcia po linii prostej, zaokrąglonej)

	<ul style="list-style-type: none"> - wyrabia umiejętność dbania o porządek w codziennych sytuacjach (sprzątanie zabawek, zabawy z elementem klasyfikacji) - pomaga w sprzątanii po wykonywaniu prac plastycznych i po ćwiczeniach gimnastycznych 	<ul style="list-style-type: none"> - dba o porządek w codziennych sytuacjach (sprzątanie po skończonej zabawie, po pracach plastycznych) - rozumie potrzebę dbania o porządek i pilnowania osobistych rzeczy (scenki sytuacyjne z pacynkami, omawianie codziennych sytuacji)
<p>8) wykonuje podstawowe ćwiczenia kształtujące nawyk utrzymywania prawidłowej postawy ciała</p>	<ul style="list-style-type: none"> - gromadzi doświadczenia i poznaje własne możliwości ruchowe podczas spontanicznych i zorganizowanych zabaw i ćwiczeń gimnastycznych - doskonalą sprawność ruchową zgodnie z indywidualnymi możliwościami i tempem rozwoju - zachęcane próbuje pokonywać trudności w celu nabywania nowych umiejętności 	<ul style="list-style-type: none"> - systematycznie bierze udział w zabawach ruchowych i ćwiczeniach gimnastycznych spontanicznych i zorganizowanych - doskonalą sprawność ruchową zgodnie z indywidualnymi możliwościami i tempem rozwoju - stara się pokonywać trudności w celu nabywania nowych umiejętności
<p>9) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - odczytuje i odtworza proste gesty o określonym znaczeniu (przytakiwanie, grożenie palcem) - łączy proste zagadki ruchowe - uczestniczy w prostych zabawach logorytmicznych z wykorzystaniem wierszyków ilustrujących - bierze udział w zabawach i ćwiczeniach stymulujących rozwój dużej i małej motoryki, wykonuje ćwiczenia grafomotoryczne 	<ul style="list-style-type: none"> - rozwija płynność i koordynację ruchów całego ciała (rozwiązywanie zagadek ruchowych, opowieści ruchowe) - bierze udział w zabawach słownych, ruchowych, muzycznych, tanecznych połączonych z wykonywaniem określonych gestów, ruchów rękami (wiersze ilustrowane gestem, zabawy paluszkowe, ilustrowanie ruchem piosenek) - bierze udział w zabawach i ćwiczeniach stymulujących rozwój dużej i małej motoryki, wykonuje ćwiczenia grafomotoryczne
II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka.		
<p>Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:</p> <p>1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje różne stany emocjonalne: radość, złość, smutek (obserwacja innych osób, wskazywanie określonych buziak mimicznych) - podejmuje próby określania samopoczucia: kiedy czuje się dobrze, kiedy źle: co cieszy, co smuci, co złości, co bawi w toku zabaw, zajęć, rozmów - dowiaduje się, które jego zachowania wywołują przyjemne, a które nieprzyjemne emocje u innych (sytuacje codzienne, literatura, scenki sytuacyjne, ilustracje) 	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje stany emocjonalne – strach, gniew, złość, smutek (np. codzienne sytuacje, literatura, scenki dramowe, pantomima, przedstawienia teatralne, ilustracje) - określa swoje samopoczucie: kiedy czuje się dobrze, kiedy źle; co je cieszy, co smuci, co złości, co bawi w toku zabaw, zajęć, rozmów - podejmuje próby nazywania uczuć oraz emocji na podstawie mimiki i gestów (obserwacja innych, pantomima, scenki dramowe, ilustracje)

	<ul style="list-style-type: none"> - odkrywa znaczenie komunikowania się w sposób niewerbalny (oznaczanie swoich stanów za pomocą buziek mimicznych, pantomima, ilustracje) 	<ul style="list-style-type: none"> - nazywa sytuacje, wskazuje czynniki wywołujące określone stany emocjonalne, np. <i>Czuję złość, gdy...</i> - poznaje sposoby rozwiązywania konfliktów na drodze dialogu i kompromisów (zabawy dramowe, literatura, codzienne sytuacje zabawowe i zadaniowe)
<p>2) szanuje emocje swoje i innych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - buduje obraz własnego „ja”; zaczyna dostrzegać własną odrębność i indywidualność (zabawy swobodne, scenki sytuacyjne, zespołowe zabawy tematyczne z pełnieniem określonych ról) - próbuje określać własne upodobania: <i>lubię, nie lubię</i> i uczy się akceptacji upodobań innych osób (zabawy swobodne, zabawy w rolę, scenki sytuacyjne) - uczy się zgodnej zabawy i wspólnego korzystania z zabawek (zabawy swobodne, konstrukcyjne, tematyczne) - skupia uwagę na mówiącej do niego osobie (codzienne sytuacje, zajęcia edukacyjne, scenki dramowe) - stosuje zwroty grzecznościowe: poproszę, dziękuję, przepraszam (codzienne sytuacje, zabawy swobodne, scenki sytuacyjne, teatrzyki) - interesuje się wytworami pracy swojej i innych, rozumie, że nie wolno ich niszczyć (wystawy prac, przedstawienia teatralne, zabawki, książki, literatura) 	<ul style="list-style-type: none"> - buduje obraz własnego „ja”, dostrzega własną odrębność i indywidualność (zabawy swobodne, scenki sytuacyjne, zespołowe zabawy tematyczne z pełnieniem określonych ról) - określa własne upodobania: <i>lubię, nie lubię</i> i uczy się akceptacji upodobań innych osób (zabawy swobodne, zabawy w rolę, scenki sytuacyjne, autoprzedstawienie) - potrafi zgodnie się bawić i wspólnie korzystać z zabawek (zabawy swobodne, konstrukcyjne, tematyczne) - nabywa umiejętności prowadzenia rozmowy z przestrzeganiem zasad słuchania, kiedy mówi druga osoba (codzienne sytuacje, zajęcia edukacyjne, scenki dramowe) - kulturalnie zwraca się do kolegów i dorosłych; czeka na swoją kolej, nie przerywa wypowiedzi innych (codzienne sytuacje, zajęcia edukacyjne, zabawy swobodne i organizowane) - szanuje własność i wytwory pracy swojej i innych (wystawy prac, przedstawienia teatralne, zabawki, książki, literatura, zabawy dramowe) - interesuje się odczuciami i stanami emocjonalnymi rówieśników i dorosłych, próbuje na nie reagować (codzienne sytuacje, zabawa swobodna i organizowana, tematyczna)
<p>3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje zasady regulujące zachowania podczas korzystania ze wspólnych zabawek, sprzętów, kąpeków edukacyjnych (codzienne sytuacje, zabawy swobodne i tematyczne, zajęcia edukacyjne) - uczy się właściwej reakcji na bodźce zewnętrzne, związane ze zmianą otoczenia, środowiskiem społecznym, stawianymi wymaganiami 	<ul style="list-style-type: none"> - uczy się właściwej reakcji na bodźce zewnętrzne, związane ze zmianą otoczenia, środowiskiem społecznym, stawianymi wymaganiami (wizyty, spotkania z dziećmi z innej grupy, rozmowy, wyjścia np. do biblioteki) - osiąga zadowolenie w wyniku podejmowania kontaktu z innymi dziećmi oraz dorosłymi - uczestniczy w zabawach, działaniach w grupie zgodnie z ustalonymi zasadami oraz poznaje własne możliwości, mocne i słabe strony (zabawy swobodne, tematyczne, gry i ćwiczenia sportowe, scenki sytuacyjne)

	<ul style="list-style-type: none"> - podejmuje próby włączania się w zabawę innych jej uczestników (zabawy swobodne i tematyczne, scenki sytuacyjne, ilustracje) - zgłasza gotowość do mówienia w ustalony sposób – podniesienie ręki (zajęcia edukacyjne, rozmowy w kręgu) 	<ul style="list-style-type: none"> - próbuje dokonać oceny własnego zachowania i działalności na podstawie doświadczeń i obserwacji (tablica „Jaki jestem”, rozmowy w kręgu, prace plastyczne)
<p>4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie, że uczucia i emocje można wyrazić za pomocą mimiki (lusterka, pantomima, scenki, ilustracje) - podejmuje próby wykorzystania prostych form i znaków na wyrażenie stanu emocjonalnego (np. korzystanie ze znaków graficznych „buźki – emocje”, rysunek, korzystanie z „kąćka ciszy”) - uczy się prawidłowych zachowań podczas wręczania upominków, częstowania słodyczami – czeka na swoją kolej, prosi, dziękuje - uczestniczy podczas przygotowania niespodzianki dla innej osoby, np. prezentu urodzinowego dla kolegi (prace plastyczne, nauka wierszyka, piosenki) - uczestniczy podczas przygotowania zabawy i porządkowania miejsca pracy, dekoracji sali – przynosi wskazane przedmioty, odkłada na wyznaczone miejsce 	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje znaczenie i podejmuje próby wykorzystywania odpowiednich form i znaków na wyrażenie stanu emocjonalnego (np. korzystanie ze znaków graficznych „buźki – emocje”, opowiadanie, rozmowa, rysunek, korzystanie z „kąćka ciszy”) - doskonali umiejętność czytelnej werbalizacji swoich uczuć i potrzeb (metoda niedokończonych zdań np. <i>Gdy jestem smutny, to...</i>, <i>Gdy nie wiem, co zrobić, to...</i>, scenki dramowe, literatura, historyjki obrazkowe) - samodzielnie planuje i wykonuje niespodzianki dla kolegów jako wyraz sympatii (rysunki, laurki, książeczki) - uczy się mówienia miłych słów innym oraz dziękowania za takie słowa, „Dziękuję, że się ze mną podzieliłeś zabawą”, „Jesteś dla mnie miły, bo zaprosiłeś mnie do zabawy” (codzienne sytuacje, zajęcia edukacyjne, zabawy swobodne, zabawy dramowe, integracyjne, literatura, historyjki obrazkowe) - pomaga innym w prostych czynnościach np. sprzątanie zabawek, podanie czegoś
<p>5) rozstaje się z rodzicami bez lęku, ma świadomość, że rozstanie takie bywa krótsze lub dłuższe</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje codzienne czynności domowników, włącza się w ich wykonywanie (codzienne sytuacje, ilustracje, literatura) - podejmuje próby sprawiania radości najbliższym poprzez obdarowanie własnymi wytworami – rysunki - próbuje dzielić się z rodziną swoimi przeżyciami z przedszkola 	<ul style="list-style-type: none"> - nabywa wiedzę na temat poszczególnych członków rodziny – wygląd, upodobania, wykonywane zawody, ulubione formy spędzania czasu wolnego (rozmowy, scenki sytuacyjne, plansze dydaktyczne, ilustracje, literatura) - dzieli się z członkami rodziny wrażeniami z przedszkolnych wydarzeń - podejmuje próby poradzenia sobie samodzielnie w trudnych sytuacjach życiowych i przewiduje skutki swoich zachowań (codzienne sytuacje, ilustracje, literatura, scenki sytuacyjne) - przestrzega ustalonych i przyjętych w rodzinie reguł postępowania (codzienne sytuacje, rozmowy, historyjki obrazkowe, scenki sytuacyjne)

<p>6) rozróżnia emocje przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - słucha i włącza się do rozmów na temat zasad zgodnej zabawy (literatura, teatryki, obserwacje właściwych wzorców zachowań np. starszych kolegów) - interesuje się stworzonym kodeksem norm i zasad zachowania w postaci ilustracji przedstawiających przykłady zgodnej zabawy, podniesienia ręki, ustawienia się w parach - obserwuje innych i dostrzega ich różne stany emocjonalne, wie, kiedy się cieszą, a kiedy smucą (obserwacje innych osób, ilustracje, scenki teatralne z wykorzystaniem „buziek – minek”) - wyraża uczucia sympatii dla ludzi czyniących dobre uczynki i ich uczynków; dowiaduje się, co to jest dobry uczynek (literatura, scenki teatralne ilustrowane pacynkami, ilustracje) 	<ul style="list-style-type: none"> - wykazuje otwartość i zaufanie w stosunku do nauczycieli (rozmowy „w kręgu”, opowiadanie o swojej rodzinie) - uczy się odróżniania sytuacji, które sprawiają przyjemność od zdarzeń trudnych i niemiłych (codzienne sytuacje, zabawy swobodne, zajęcia edukacyjne, literatura, historyjki obrazkowe, ilustracje) - rozumie, że inni przeżywają różne sytuacje i zdarzenia w podobny sposób, nie robi innym przykrości, unika niemiłych sytuacji (codzienne sytuacje, rozmowy, literatura, zabawy dramatowe) - podejmuje próby przeciwstawiania się zachowaniom krzywdzącym innych: wysmiewanie się, robienie „na złość”, wykluczanie z zabawy, dokuczanie – rozumie odczucia drugiej osoby (sytuacje codzienne, zabawy swobodne i tematyczne, zajęcia w grupach, literatura, historyjki obrazkowe, przedstawienia teatralne) - uczy się tolerancji i zrozumienia dla problemów innych związanych np. z niepełnosprawnością – podejmuje kontakty, uczy się sprawiania radości, zadowolenia ze wspólnych działań (codzienne sytuacje, literatura, historyjki obrazkowe, zabawy dramatowe, przedstawienia teatralne) - wie, które zachowania w stosunku do rówieśników są akceptowane, a które nie (rozmowy, informowanie dorosłych, literatura, zabawy dramatowe, zabawy tematyczne, zabawy swobodne)
<p>7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie; wdraża swoje własne strategie, wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje normy i zasady dotyczące zgodnego współdziałania w grupie rówieśniczej („kodeks przedszkolaka”, literatura, ilustracje, zabawa swobodna i organizowana) - uczy się korzystania z pomocy osób dorosłych lub starszych kolegów w trudnych sytuacjach (codzienne sytuacje, zadania do wykonania, zabawy swobodne i tematyczne, literatura, ilustracje) - określa jednoznacznie postawy przeciwstawne: dobry – zły (literatura, scenki sytuacyjne i teatralne z wykorzystaniem pacynek) 	<ul style="list-style-type: none"> - stara się włączać się w dyskusję i ustalać zasady obowiązujące w danej sytuacji, uczy się współdecydowania o sobie i innych („kodeks przedszkolaka”, „kodeks dobrego kolegi”, zasady korzystania z kąciaków, zabawek, kolejności wypowiedzi) - przestrzega ustalonych norm i zasad dotyczących zgodnego współdziałania w grupie („kodeks przedszkolaka”, zasady zabawy czy dyskusji, literatura, historyjki obrazkowe, ilustracje, zabawa „prawda czy fałsz”) - korzysta z pomocy osób dorosłych lub starszych kolegów w trudnych sytuacjach, dziękuje za wsparcie (codzienne sytuacje, zadania do wykonania, zabawy swobodne i tematyczne, literatura, ilustracje)

<p>8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje znaczenie bycia dla kogoś miłym, grzecznym (przykłady z życia przedszkola, literatura, teatryki) - przeciwstawia się przemocy fizycznej wobec siebie i innych ze strony rówieśników i dorosłych (codzienne sytuacje, ilustracje, literatura, scenki teatralne) - reaguje na polecenia i prośby nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> - kontroluje swoje zachowanie w różnych sytuacjach, w tym w trudnych - rozróżnia pojęcie dobra i zła (codzienne sytuacje, scenki sytuacyjne, literatura, historyjki obrazkowe) - poznaje znaczenie okazywania innym przyjaźni, życzliwości, sprawiedliwości (przykłady z życia przedszkola, własnoręcznie wykonane podarunki, literatura, teatryki) - przestrzega zakazu nieprzeszkadzania innym w wykonywaniu zadań (sytuacje z życia przedszkolnego, zabawy swobodne i organizowane, zajęcia edukacyjne) - poznaje sposoby służące wsparciu w trudnej sytuacji (podejmowanie rozmowy, poszukiwanie zajęcia rozładującego napięcie, nazywanie uczucia, wykonanie pracy plastycznej) - reaguje na polecenia i prośby nauczyciela
	<ul style="list-style-type: none"> - słucha nauczycielki, podchodzi na jej przywołanie. Wykonuje polecenia bez ociągania (codzienne sytuacje, zabawy swobodne i organizowane) - dowiaduje się, że inni też mają prawo do wyboru zabawy i uczestnictwa w niej, korzystania z zabawek i sprzętów (codzienne sytuacje, scenki teatralne, literatura, ilustracje, „kodeks przedszkolaka”) - uczy się czekania na swoją kolej podczas korzystania z zabawki, kącika czy wręczenia upominku; zaczyna rozumieć, że nie zawsze można być pierwszym (codzienne sytuacje, uroczystości grupowe, zabawy swobodne i edukacyjne) 	<ul style="list-style-type: none"> - przyzwyczajają się do uważnego słuchania wypowiedzi innych, przestrzega kolejności wypowiedzi, spokojnie oczekuje na swoją kolej (sytuacje codzienne, zabawy swobodne i organizowane przez nauczyciela, przydzielanie ról, zadań lub dyżurów, wręczanie nagród) - rozumie, że istnieją sytuacje, w których występują różne potrzeby, zdania i oczekiwania. Podejmuje próby godzenia się z koniecznością ustąpienia innym pierwszeństwa w niektórych zdarzeniach (sytuacje codzienne, zabawy swobodne i tematyczne, zajęcia, przydzielanie dyżurów i innych przywilejów) - akceptuje zasadę, że wszyscy mają równe prawa i równe obowiązki (codzienne sytuacje, zabawy swobodne i tematyczne, literatura, historyjki obrazkowe, filmy edukacyjne) - przyjmuje określone role w zabawach tematycznych i próbuje je spełniać w czasie zabawy - próbuje zachowywać się cierpliwie i spokojnie, kiedy nie może natychmiast zrealizować swoich potrzeb. Uczy się czekać i odraczać gratyfikacje

<p>9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - słucha bajek, opowiadań, tekstów, gdzie wyeksponowane jest dobro, miłość, prawda (literatura, teatryki, scenki sytuacyjne) - rozumie, że o zabawki, które są cudzą własnością, należy poprosić. Rozróżnianie pojęcia „to moje – to nie moje” (zabawy swobodne, codzienne kontakty rówieśnicze) - poznaje odmienne upodobania rówieśników - dostrzega potrzeby innych np. sen, odpocznik – ciche zachowanie, podczas gdy inni odpoczywają (leżakowanie, zabawy w kąciakach edukacyjnych, wykonywanie zadań) - uczy się sprawiania innym przyjemności poprzez obdarowywanie ich samodzielnie wykonanymi upominkami (sytuacje codzienne, uroczystości rodzinne i przedszkolne) 	<ul style="list-style-type: none"> - podejmuje próby rozpoznawania i nazywania emocji innych osób (np. scenki dramowe, literatura, ilustracje) - interesuje się emocjami innych osób, podejmuje próby wczuwania się w ich sytuację, niesienie pomocy, gdy komuś wydarzy się przykre zdarzenie, np. uderzy się, przewróci, zgubi coś (codzienne sytuacje, literatura, zabawy swobodne i tematyczne, historyjki obrazkowe, „kodeks dobrego kolegi”) - uczy się skromności i empatii, nie wyśmiewa się z innych osób, nie chwali się (codzienne sytuacje, literatura, zabawy dramowe, zajęcia edukacyjne, zabawy swobodne i tematyczne, historyjki obrazkowe) - podejmuje próby składania życzeń kolegom z okazji ich święta, np. urodziny, imieniny; potrafi używać zwrotów grzecznościowych (uroczystości grupowe, literatura, ilustracje) - sprawnia innym przyjemności, np. z okazji ich święta przygotowuje niespodziankę, drobny upominek (uroczystości przedszkolne, literatura, zabawy dramowe, tematyczne, ilustracje, historyjki obrazkowe) - nabiera wprawy w dbaniu o swój wygląd i najbliższe otoczenie (np. dochodzenie do wprawy w czynnościach samoobsługowych, sprzątanie miejsca pracy i zabawy)
<p>10) dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę</p>	<ul style="list-style-type: none"> - podejmuje obserwacje przyrodnicze dotyczące życia zwierząt występujących w najbliższym środowisku (spacery, wycieczki, pobyt w ogrodzie) - rozpoznaje i nazywa obserwowane zwierzęta na obrazkach, zdjęciach, filmach edukacyjnych - poznaje podstawowe potrzeby zwierząt domowych (odpowiedni pokarm, pojenie, wymiana ściółki, zabawa, pielęgnacja, wyprawadanie na spacer) - współdziała z osobą opiekującą się zwierzęciem, np. nauczycielką w przedszkolu podczas wykonywania czynności pielęgnacyjnych (czyszczenie klatki, zmiana ściółki, karmienie, pojenie) 	<ul style="list-style-type: none"> - pogłębia wiedzę na temat potrzeb i właściwych warunków rozwoju wybranych zwierząt żyjących w różnych środowiskach (obserwacje, wycieczki, pogadanki, spotkania z weterynarzem) - rozumie podstawowe potrzeby zwierząt domowych oraz konieczność zapewnienia im właściwych warunków do życia i rozwoju (wycieczki, spotkania z właścicielami zwierząt, weterynarzem, literatura, filmy edukacyjne) - uczestniczy aktywnie w prowadzonych pracach pielęgnacyjnych związanych z hodowlą zwierząt (zajęcia gospodarze w kąciu przyrodniczym: wymiana ściółki, nalewanie wody, karmienie). Poznaje konsekwencje zaniedbania obowiązków względem zwierząt, np. głodne lub spragnione zwierzę, choroby

	<p>– uczestniczy w dokarmianiu ptaków zimą</p>	<p>– uczestniczy w opiece nad zwierzętami w okresie zimy (systematyczne dokarmianie ptaków)</p> <p>– podejmuje próby przewycięzania lęków i przesądów związanych ze zwierzętami (spotkania z weterynarzem, właścicielami zwierząt, obserwacje przyrodnicze, literatura, filmy edukacyjne)</p>
<p>11) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej</p>	<p>– obserwuje piękno przyrody podczas bezpośredniego kontaktu (wącha kwiaty, układa jesienne bukiety, ogląda oszronione gałęzie)</p> <p>– odnosi bezpośrednie obserwacje do obrazów, zdjęć, ilustracji (książki, albumy, plansze dydaktyczne)</p> <p>– uczestniczy w zbieraniu darów przyrody i umieszcza je w kąciku (kasztany, żołędzie, szyszki, kamyki, liście)</p> <p>– wykorzystuje okazy przyrodnicze do wykonywania prac plastycznych</p> <p>– podejmuje próby ilustrowania zaobserwowanych zjawisk – prace plastyczne, zabawy ruchowe</p> <p>– chętnie uczestniczy w spacerach i wycieczkach do parku, na łąkę, do lasu; wie, jak należy się zachować w takich miejscach (cicho, z szacunkiem dla roślin i zwierząt)</p>	<p>– obserwuje zjawiska atmosferyczne i zmiany związane z porami roku (obserwacje przyrodnicze, ilustracje, literatura)</p> <p>– uczestniczy w utrzymywaniu porządku w otoczeniu przedszkola i najbliższego środowiska (niezaśmiecanie terenu, udział w akcjach porządkowych, np. „Sprzątanie świata”)</p> <p>– odczuwa piękno przyrody w poszczególnych porach roku (bezpośredni kontakt – spacer, wycieczki, prowadzenie obserwacji; oglądanie obrazów, ilustracji, literatury, filmów edukacyjnych)</p> <p>– wzbogaca przedszkolny kącik przyrody o okazy związane z aktualną porą roku; wykorzystuje je do prac badawczych, plastycznych, wystaw, dokarmiania ptaków</p> <p>– uczy się właściwych zachowań w kontakcie z przyrodą i podejmowania działań proekologicznych, troska o rośliny i zwierzęta, segregacja odpadów, oszczędzanie energii elektrycznej (codzienne sytuacje, spacer, wycieczki, ilustracje, historyjki obrazkowe, literatura)</p> <p>– wykorzystuje materiały odpadowe do wykonywania prac plastycznych, np. tekturę, gazety, opakowania plastikowe</p>

III. Społeczny obszar rozwoju dziecka.		
<p>Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:</p> <p>1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze</p>	<ul style="list-style-type: none"> - włącza się do zabaw ze wszystkimi dziećmi zgodnie z ustalonymi zasadami - uczy się stosowania zwrotów grzecznościowych w konkretnych sytuacjach (naśladowanie zachowań innych, tzw. nauka przez modelowanie) - uprzejmie zwraca się do innych (budowanie właściwej atmosfery w grupie, zabawy z maskotkami lub pacynkami) 	<ul style="list-style-type: none"> - wdraża się do kultury prowadzenia rozmowy z przestrzeganiem zasady słuchania, kiedy mówi ktoś inny - buduje atmosferę akceptacji wszystkich dzieci, równego i sprawiedliwego traktowania (zapisy w kodeksie zachowania, rozmowy kierowane) - pokazuje pożądanie wzorce postępowania świadczące o tolerancji (wzmacnianie pozytywnych zachowań w grupie, przykłady z literatury) - nabywa właściwego stosunku do osób znajdujących się w najbliższym otoczeniu i różniących się sprawnością, wyglądem - dostrzega różnice i podobieństwa między dziećmi w bliskim otoczeniu oraz kształtuje wobec nich postawę akceptacji przez włączenie do zabaw, wspólne działanie, integrowanie się we wspólnej zabawie - kształtuje krytyczny stosunek wobec przejawów wykluczania dzieci - stwarza okazje do czerpania radości z obdarowywania innych, pomagania im i dzielenia się tym, co posiadamy - nabywa właściwego stosunku do osób komunikujących się z wykorzystaniem alternatywnych metod komunikacji, a będących w najbliższym otoczeniu
<p>2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uczy się podstawowych informacji dotyczących najbliższych członków rodziny, z którymi ma najczęstszy kontakt (mama, tata, babcia, dziadek) - stosuje określenia odnoszące się do stopnia pokrewieństwa: <i>mama, tata, dziadek, babcia, siostra, brat</i> - wypowiada się na temat swojej rodziny (co lubi robić z mamą, tatą, gdzie lubi chodzić z dziadkiem, co robi w domu mama, tata) - dostrzega znaczenie serdecznych gestów i zachowań w rodzinie (zabawy tematyczne) 	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje umiejętności podawania imion najbliższych członków rodziny oraz określenia stopnia pokrewieństwa (<i>Mój dziadek ma na imię...</i>) - doskonali umiejętność opowiadania o swojej rodzinie ze zwróceniem uwagi na zainteresowania, wspólne sposoby spędzania czasu - uczestniczy w przygotowywaniu upominków okolicznościowych, bierze aktywny udział w występach, spotkaniach rodzinnych - stopniowo przyswaja pojęcia związane ze świadomością narodową: <i>Mieszkam w Polsce, mówię po polsku.</i>

	<ul style="list-style-type: none"> - uczestniczy w przygotowywaniu upominków okolicznościowych, bierze udział w występach i spotkaniach rodzinnych - uczestniczy w uroczystościach organizowanych na terenie przedszkola związanych z obchodzeniem świąt narodowych i odczuwa powagę chwili 	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje charakterystyczne krajobrazy Polski na zdjęciach i dostrzega ich piękno (dzielenie się wspomnieniami z wakacji) - uczestniczy w organizowanych na terenie przedszkola uroczystościach związanych z obchodzeniem świąt narodowych - kształtuje elementarną wiedzę na temat stolicy Polski: nazwa, prezentacja herbu, pokazanie Warszawy na mapie Polski, legenda o Syrence warszawskiej - utrwała znajomość podstawowych informacji na temat najbliższej rodziny i otoczenia: nazwa miejscowości, imiona członków rodziny, wykonywane zawody - dostrzega własny wkład w życie rodziny oraz wkład pracy poszczególnej rodziny i jej znaczenie (rozmowy kierowane, literatura) - rozumie potrzebę wykonywania podstawowych obowiązków domowych oraz pomagania najbliższemu członkowi rodziny (rozmowy kierowane, wdrażanie do obowiązków w przedszkolu, np. sprzątanie zabawek, składanie ubrań, scenki sytuacyjne, pomoc w nakrywaniu do stołu)
<p>3) postępuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem</p>	<ul style="list-style-type: none"> - umie przedstawić się: podać imię, nazwisko (zabawy powitalne ze śpiewem, zapoznać z toczeniem piłki, scenki sytuacyjne z maskotką) - podaje własne imię, nazwisko oraz utrwała znajomość imion najbliższych członków rodziny 	<ul style="list-style-type: none"> - utrwała imiona dzieci w grupie, identyfikuje się ze swoim imieniem (zabawy w kole, wspólne podpisywanie prac) - doskonali umiejętność śmiało przedstawiania się na forum grupy: podawanie pełnego imienia i nazwiska, określenia własnych zainteresowań (autoprezentacje na forum grupy, występy) - zna miejsce swojego zamieszkania, przedszkola (nazwa miasta/ miejscowości) - uczy się, komu można podawać informacje o sobie i swojej rodzinie
<p>4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wdraża się do używania zwrotów grzecznościowych w codziennych sytuacjach w domu, przedszkolu (scenki sytuacyjne, codzienne rytuały powitania, pożegnania) - uczy się właściwego zachowania w określonych miejscach i sytuacjach oraz stosowania obowiązujących nakazów i zakazów 	<ul style="list-style-type: none"> - używa zwrotów grzecznościowych w codziennych sytuacjach w domu, przedszkolu - doskonali umiejętność łączenia zwrotów grzecznościowych z odpowiednimi gestami - uczy się właściwego zachowania w określonych miejscach i sytuacjach oraz stosowania obowiązujących nakazów i zakazów

<p>5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytkowych, podczas odpoczynku</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje umiejętność wspólnej zabawy (korzystanie ze wspólnych zabawek, kądek zainteresowań, zabawy tematyczne, konstrukcyjne) - prowadzi rozmowy na temat zgodności w zabawie na podstawie konkretnych sytuacji oraz przykładów z literatury (stymulacja pozytywna, pokazywanie właściwych wzorców postępowania, nagradzanie ich, korygowanie niewłaściwych zachowań) - tworzy kodeks zachowania ilustrowany obrazkami (np. kulturalne jedzenie, wspólna zabawa) - inicjuje działania składające do współdziałania z innymi (stemplowanie dfortami wspólnego drzewa, zabawy integracyjne w kole ze śpiewem, z pokazywaniem) - przestrzega zasad zgodnej zabawy 	<ul style="list-style-type: none"> - wdraża się do przestrzegania kodeksu dobrego przedszkolaka - kształtuje świadomość własnych praw w grupie oraz praw innych dzieci, np. prawo do wyboru zabawki, zabawy, koleżanki lub kolegi - dostrzega i sprzeciwia się przejawom łamania praw: przejawy agresji słownej, czynnej, niszczenie wytworów pracy - poznanie przykładów właściwych i niewłaściwych zachowań, formułowanie elementarnych ocen określających, czy można tak postępować (bajki, opowiadania, scenki sytuacyjne ilustrowane maskotkami) - dostrzega wpływ własnych zachowań na atmosferę i dokonuje oceny konkretnych sytuacji (literatura, historyjki obrazkowe, odgrywanie scenek) - doskonalą umiejętność wspólnej zabawy i zgodnego korzystania z zabawek (zespołowe zabawy tematyczne z pełnieniem określonych ról i zabawy konstrukcyjne) - kształtuje umiejętność współdziałania w zespole w celu wykonania zadania (sałatka, praca plastyczna, porządkowanie sali) - doskonalą umiejętność współpracy podczas tworzenia prac zespołowych (np. plakaty, makiety, plansze) - uczy się ponosić konsekwencje własnych zachowań i szukać rozwiązań w relacjach społecznych (<i>Pognioteł pracę koleżanki – trzeba przeprosić i przynieść nową kartkę.</i>)
<p>6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym – obowiązkowość, przyjaźń, radość</p>	<ul style="list-style-type: none"> - słucha bajek i opowiadań zawierających przykłady akceptowanych społecznie zachowań - uczestniczy w świętach rodzinnych, przedszkolnych, identyfikuje się z rodziną, grupą przedszkolną, respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach 	<ul style="list-style-type: none"> - włącza się w działania osób dorosłych (prace porządkowe, przygotowania do świąt) - uczestniczy w świętach rodzinnych, przedszkolnych, lokalnych - identyfikuje się z rodziną, grupą przedszkolną, społecznością lokalną, respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach - ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: obowiązkowość, przyjaźń, życzliwość, pomoc, przeproszenie, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko rodzinne i przedszkolne

<p>7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wdraża się do właściwego zachowywania się w określonych miejscach i sytuacjach oraz stosowania obowiązujących nakazów i zakazów - poznaje podstawowe zasady zachowania obowiązujące w grupie przedszkolnej, w szczególności dotyczące: zgodnego korzystania z zabawek i miejsc zabaw, szanowania cudzej własności i wdraża się do ich przestrzegania - stopniowo uświadamia sobie własne prawa i fakt równości praw wszystkich dzieci w grupie - wdraża się do przestrzegania zasad i reguł ujętych w obrazkowym kodeksie zachowania - rozumie, że nikt nie może zachowywać się agresywnie wobec innych, niszczyć wytworów pracy - włącza się do podejmowania prostych obowiązków i pełnienia określonych ról 	<ul style="list-style-type: none"> - uświadamia sobie, że wszyscy w grupie mają takie same prawa, potrzeby i obowiązki - opracowuje graficzną prezentację kodeksu dobrego przedszkolaka z regulami i zasadami zachowania w grupie - przyzwyczajają się do wypowiadania się po kolei według ustalonych zasad i czekania na swoją kolej (zabawy typu „rundka”, eksperymenty) - szanuje cudzą własność (niezabieranie zabawek, nieniszczenie budowli innych osób) - wdraża się do szanowania cudzej własności i wytworów pracy - stopniowo uświadamia sobie własne prawa w grupie, a w szczególności do: wyrażania własnego zdania i bycia wysłuchanym, przeciwstawiania się wszelkim krzywdom ze strony innych dzieci, wybierania partnerów zabaw, zabawek oraz rodzaju zabaw w czasie na to przeznaczonym, korzystania z tych samych zabawek i miejsc zabaw, zrozumienia oraz otrzymania pomocy i wsparcia w sytuacjach trudnych, np. złe samopoczucie, zmęczenie, zmartwienie, przeżywanie emocji i wyrażania ich w akceptowalny przez otoczenie sposób, akceptowania i szanowania własnej osoby przez innych (zwracanie się bez epitetowania, realizowania zadań na miarę własnych możliwości i sprawności) - dba o wspólną własność i porządek w najbliższym otoczeniu - sumiennie wykonuje powierzone obowiązki i zadania - pełni funkcję dyżurnego i rozumie zakres obowiązków
<p>8) obdarza uwagę inne dzieci i osoby dorosłe</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje nawyk kierowania wzroku na osobę, która mówi, słuchania wypowiedzi innych - reaguje na proste polecenia i sygnały (np. podejście do nauczyciela, ustawienie się w pary, w kole) - kieruje uwagę na wypowiedzi osób dorosłych (wdraża się do reagowania na polecenia, krótkie instrukcje słowne dotyczące bieżących czynności, słucha wierszy, opowiadań) 	<ul style="list-style-type: none"> - przyjmuje prawidłową postawę ciała i ton głosu podczas rozmów z osobą dorosłą i innymi dziećmi - rozumie i zapamiętuje proste polecenia i instrukcje słowne oraz realizuje zgodnie z nimi zadania (polecenia w kartach pracy, instrukcje dotyczące czynności samoobsługowych) - koncentruje uwagę podczas zajęć z całą grupą

<p>9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - swobodnie, spontanicznie i bezpośrednio zwraca się zarówno do osób dorosłych, jak i do dzieci - kształtuje umiejętność informowania opiekunów o własnych potrzebach i problemach - wdraża się do werbalizacji swoich uczuć, potrzeb wobec rówieśników i osób dorosłych - wdraża się do czytelnego i bezpośredniego komunikowania opiekunom o swoich potrzebach (atmosfera zaufania, scenki sytuacyjne z wykorzystaniem maskotek) - wykorzystuje znane sposoby komunikowania (słowo, gest, inne formy adekwatne do możliwości) w celu informowania o swoich potrzebach i decyzjach - kształtuje umiejętność dokonywania prostych wyborów dotyczących codziennych sytuacji i informowania o nich (wybór zabawy, zabawki, potrawy) 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność czytelnego werbalizacji swoich uczuć i potrzeb - doskonali umiejętność właściwego i czytelnego informowania o swoich potrzebach w relacjach z dorosłymi i z dziećmi (odgrywanie scenek sytuacyjnych, zabawy tematyczne, konstrukcyjne) - wzbogaca sposoby komunikowania (słowo, gest, znak, alternatywne formy) w celu czytelnego informowania o potrzebach i decyzjach - podejmuje bardziej świadome decyzje na podstawie posiadanej wiedzy, preferencji własnych oraz uczy się je komunikować - podejmuje próby wyjaśniania przyczyn podjęcia danej decyzji (wybieranie zdrowych potraw, określanie ulubionych kolorów, zapachów)
<h4>IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka.</h4>		
<p>Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:</p> <p>1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatorów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impreji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje umiejętność świadomego wcielania się w postać w sytuacjach swobodnych i zorganizowanych (zabawy tematyczne, naśladowcze, opowieści ruchowe) - odczuwa nastroj słuchanej muzyki i próbuje wyrazić ją przez swobodną ekspresję ruchową (improwizacje do muzyki spokojnej, wesołej, skocznej) - próbuje ilustrować obserwowane zmiany w przyrodzie przez ekspresję ruchową, plastyczną - kształtuje umiejętność aktywnego odbierania i uczestniczenia w przedstawieniach organizowanych na terenie przedszkola: śledzi treść, wyraża spontaniczne reakcje (formy teatralne z wykorzystaniem kukielek, maskotek, spektakle teatralne na terenie przedszkola) - próbuje odczytywać i nazywać emocje u innych oraz samodzielnie je wyrażać za pomocą mimiki, gestu i ruchu (zabawy naśladowcze, mimiczne) 	<ul style="list-style-type: none"> - wyraża swoje obserwacje, doświadczenia, emocje poprzez własną ekspresję plastyczną, ruchową, muzyczną - uczestniczy w przedstawieniach organizowanych na terenie przedszkola: śledzi treść, wyraża spontaniczne reakcje (formy teatralne z wykorzystaniem kukielek, maskotek, spektakle teatralne na terenie przedszkola) - doskonali umiejętność wyrażania emocji własnych i naśladowania uczuć innych osób, postaci za pomocą mimiki, gestu i ruchu - bierze udział w zabawach z wykorzystaniem różnych form komunikacji (gesty, obrazki) - odgaduje zagadki muzyczne, ruchowe, rysunkowe

<p>2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, postępuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiedzi ciche i głośnie dźwięki mowy, różnicza głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach</p>	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność uczestniczenia w rozmowach na bliskie dzieciom tematy i poprawnego formułowania kilkuwyrazowych wypowiedzi (spontaniczne rozmowy, dialogi z wykorzystaniem maskotki) - kształtuje wzorce potrzebne do formułowania poprawnych wypowiedzi (przykłady poprawnej wymowy w sytuacjach codziennych, słuchanie wierszy i opowiadań, nauka krótkich wierszy na pamięć, korygowanie bieżących wypowiedzi) - usprawnia artykulację (zabawy logopedyczne i dźwiękonaśladowcze) - wdraża się do płynnego, spokojnego wypowiedzania się (tworzenie atmosfery zaufania, nieprzerywanie wypowiedzi) - uczy się na pamięć i recytuje, śpiewa krótkie teksty (wiersze, rymowanki, piosenki) - wdraża się do kontrolowania natężenia głosu w konkretnych sytuacjach (sytuacje codzienne, koncert muzyczny, przedstawienie teatralne) - uczestniczy w ćwiczeniach oddechowych w celu ukształtowania prawidłowego toru oddechowego i wydłużania fazy wydechu - wzbogaca słownictwo przez nazywanie osób, zwierząt, roślin i rzeczy związanych z najbliższym otoczeniem - określa czynności, cechy przedmiotów i obserwowanych zjawisk dostępnych bezpośrednio poznaniu (opisywanie podstawowych wrażeń zmysłowych, nazywanie czynności manipulacyjnych) - rozwija słuch przez rozpoznawanie i identyfikowanie dźwięków z najbliższego otoczenia - uczestniczy w zabawach dźwiękonaśladowczych 	<ul style="list-style-type: none"> - rozwija zdolności komunikacyjne przez dostosowywanie wypowiedzi do sytuacji i tematyki, śmiało zwraca się do rozmówcy (zabawy tematyczne z podziałem na role, rozmowy kierowane, scenki sytuacyjne) - wdraża się do budowania pełniejszych i poprawnie sformułowanych zdań podczas rozmów indywidualnych, grupowych poprzez formułowanie wypowiedzi w czasie przeszłym, teraźniejszym i przyszłym, stosowanie poprawnych form fleksyjnych odmiennej części mowy, stosowanie wyrażeń przymykowych (wzorce prawidłowej wymowy – przykład nauczyciela, utwory literackie, nauka wierszy, zabawy teatralne, inscenizacja, zabawy słowne typu: „Dokończ zdanie”) - doskonali umiejętność płynnego wypowiedzania się na określony temat (rozmowy kierowane, odgrywanie ról w scenkach sytuacyjnych) - doskonali umiejętność kontrolowania natężenia głosu oraz ma świadomość szkodliwości hałasu (recytowanie krótkich rymowanek i wierszy z różnym natężeniem: głośnie, szeptem, piskliwie, delikatnie, głośno) - wykonuje ćwiczenia oddechowe doskonalące umiejętność regulowania oddechu podczas wypowiedzi - formułuje kilkuzdaniowe wypowiedzi na interesujące tematy związane z bliższym i dalszym środowiskiem społecznym, przyrodniczym, przeżyciami, pragnieniami - próbuje opowiadać treść własnymi słowami, odtwarza fragmenty w zabawach dramowych - opowiada, ilustruje, obrazuje treści utworów literackich z wykorzystaniem różnych form ekspresji i komunikacji uzależnionych od własnych możliwości oraz umiejętności - kształtuje umiejętność opowiadania o treści, występujących postaciach, opisywania strojów, dekoracji po obejrzanym przedstawieniu, wysłuchanym utworze literackim - uświadamia sobie konieczność zachowania ciszy lub kontrolowania natężenia głosu w miejscach użyteczności publicznej i w niektórych sytuacjach życiowych (ciche mówienie, gdy ktoś w otoczeniu odpoczywa, w teatrze, w przychodni)
--	---	---

		<ul style="list-style-type: none"> - uczestniczy w prostych zabawach rytmicznych z akcentowaniem sylab w wyrazach dwusylabowych, trzysylabowych (mówienie wyrazów z wyklaskiwaniem: ko-tek, po-mi-dor, próby wyklaskiwania własnego imienia, rytmiczne mówienie rymowanek, wyliczanek) - uczestniczy w zabawach doskonalących analizę i syntezę sylabową (szukanie obrazków, których nazwy zaczynają się na daną sylabę, synteza wyrazów wypowiedzianych sylabami) - kształtuje umiejętność wyodrębniania wyrazów w krótkich zdaniach (układanie tyłu guzików, ile słychać wyrazów) - doskonalą umiejętność dostrzegania rytmów w wyliczankach, wierszach, piosenkach (nauka na pamięć, tworzenie prostych rymowanek)
<p>3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - słucha utworów literatury dla dzieci, ogląda filmy, programy, przedstawienia dla dzieci, wypowiada się na ich temat 	<ul style="list-style-type: none"> - słucha utworów literatury dla dzieci, ogląda filmy, programy, przedstawienia dla dzieci, wskazuje postaci i sytuacje rzeczywiste i fikcyjne, wypowiada się na ich temat
<p>4) rozpoznaje literę, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczących treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uczestniczy w sytuacjach naturalnych, w których wykorzystywana jest umiejętność czytania i pisania - próbuje rozpoznawać zapis własnego imienia (oznakowanie imieniem krzesetek, umieszczenie imienia obok znaczka indywidualnego) - interesuje się napisami w otoczeniu oraz dostrzega ich znaczenie (umieszczenie podpisów pod przedmiotami w sali, oglądanie napisów w najbliższej okolicy podczas spacerów, np. sztyldy sklepowe) 	<ul style="list-style-type: none"> - próbuje rozpoznawać zapis własnego imienia (oznakowanie imieniem krzesetek, umieszczenie imienia obok znaczka indywidualnego) - interesuje się literami (zaspokajanie naturalnej ciekawości dzieci, szukanie takich samych liter w imionach innych dzieci) - interesuje się napisami oraz dostrzega ich znaczenie (umieszczenie podpisów pod przedmiotami w sali, oglądanie napisów w najbliższej okolicy podczas spacerów, np. sztyldy sklepowe) - próbuje rozpoznawać własne rzeczy na podstawie zapisanego imienia (na pracach plastycznych, rzeczach osobistych, na tablicy z systemem motywacyjnym) - uczestniczy w wykonywaniu działań, w których wykorzystywany jest tekst pisany lub drukowany (pisanie listu, robienie plakatu dla rodziców, życzenia na laurkach)

<p>5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki</p>	<ul style="list-style-type: none"> - deklamuje wiersze, rymowanki grupowo i indywidualnie (rymowanki z pokazywaniem) - nabiera śmiałości w wypowiedzianiu się na forum grupy - wypowiada się na temat treści wysłuchanych wierszy, opowiadań - uczestniczy w występach przed szerszym gronem: dziadkowie, rodzice (przebieranie się w stroje, deklamowanie wierszy, mówienie wyznaczonych kwestii w inscenizacjach) - mówi, co widzi na obrazku, wypowiada się na temat prostych historyjek obrazkowych (2–3-częściowe) - odpowiada na pytania dotyczące wydarzeń, przeżyć, wysłuchanych opowieści (rozмовy, słuchanie opowieści, utworów literackich) 	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega pismo i czynność pisania w różnych sytuacjach (pisanie przy dzieciach ogłoszeń, zaproszeń dla rodziców, zapisywanie tytułu pracy plastycznej) - dostrzega znaczenie umiejętności czytania (czytanie dzieciom podpisów pod obrazkami w albumach, oglądanie czasopism i czytanie ciekawostek na życzenie dzieci, przekazywanie wiadomości drogą elektroniczną) - dostrzega, że dzięki pisaniu można przekazywać wiadomości innym osobom, pisać listy, zapisywać ważne rzeczy, np. w kalendarzu
	<ul style="list-style-type: none"> - deklamuje wiersze, rymowanki grupowo i indywidualnie (rymowanki z pokazywaniem) - nabiera śmiałości w wypowiedzianiu się na forum grupy - wypowiada się na temat treści wysłuchanych wierszy, opowiadań - uczestniczy w występach przed szerszym gronem: dziadkowie, rodzice (przebieranie się w stroje, deklamowanie wierszy, mówienie wyznaczonych kwestii w inscenizacjach) - mówi, co widzi na obrazku, wypowiada się na temat prostych historyjek obrazkowych (2–3-częściowe) - odpowiada na pytania dotyczące wydarzeń, przeżyć, wysłuchanych opowieści (rozмовy, słuchanie opowieści, utworów literackich) 	<ul style="list-style-type: none"> - deklamuje wiersze grupowo i indywidualnie, ze zwróceniem uwagi na właściwą intonację i natężenie głosu (rymowanki, wiersze, wylizanki, śpiewanie piosenek, odgrywanie ról w inscenizacjach) - udziela odpowiedzi na pytania dotyczące treści po wysłuchaniu utworu literackiego - kształtuje umiejętność wypowiadania się i prezentowania umiejętności na forum grupy (zglaszanie się do odpowiedzi, deklamacja wierszy, śpiewanie piosenek) - opowiada proste historyjki obrazkowe (2–3-częściowe)
<p>6) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom</p>	<ul style="list-style-type: none"> - słucha krótkich wierszy recytowanych przez nauczyciela i krótkich opowiadań i bajek o treści bliższej dzieciom - nadaje wymyślone przez siebie nazwy, imiona swoim wytworom, bohaterom zabaw - wykorzystuje w zabawie rymowanki i wylizanki 	<ul style="list-style-type: none"> - wdraża się do uważnego słuchania nauczyciela i wypowiedzi dzieci; stara się zapamiętać, o czym mówiła inna osoba (np. zabawy słowne polegające na wymienianiu nazw owoców zgodnie z zasadą, że każda następna osoba wymienia nazwę innego owocu) - ćwiczy aktywne słuchanie (reagowanie np. gestem, ruchem na wypowiedziane słowo) - doskonali umiejętność słuchania utworów literackich i rozmawiania na temat zapamiętanej treści - doskonali umiejętność uważnego słuchania wierszy, baśni i opowiadań czytanych przez nauczyciela

<p>7) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną; słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostroga zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża ją ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku; śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu; wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej; aktywnie słucha muzyki;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - budzi w sobie zainteresowanie melodią i treścią słuchanych piosenek (piosenki śpiewane przez nauczyciela, ilustrowane maskotką) - śpiewa piosenki o prostej budowie rytmicznej i melodycznej (śpiewanie grupowe, próby indywidualnego śpiewania przez chętne dzieci) - czerpie radość z faktu uczestniczenia w zabawach ze śpiewem, integruje się podczas tańca grupowego - wykonuje proste ruchy taneczne do piosenek: klaskanie, tupanie, obroty (zabawy rytmiczne, zabawy ze śpiewem w kole, wylczanki) - ilustruje piosenki gestem, ruchem - próbuje reagować ruchem i gestem na zmiany dynamiki (głośno, cicho), rejestru (wysoki, niski) i tempa (szybko, wolno) utworu muzycznego - określa głośność i wysokość dźwięku za pomocą określeń: głośno – cicho, wysoki dźwięk – niski dźwięk - kształtuje umiejętność rozpoznawania charakterystycznych akompaniamentów (marsz, bieg, podskoki) - śpiewa z jednoczesnym wyklaskiwaniem rytmu - reaguje na przerwę i pauzę w muzyce - próbuje wydobyc dźwięki z różnych przedmiotów (drewniany klocek, plastikowa butelka, gazeta, kartonowe pudełko) - wykonuje ćwiczenia rytmiczne na podstawie słuchanego utworu muzycznego: klaskanie, tupanie, gra na instrumencie perkusyjnym 	<ul style="list-style-type: none"> - słucha w skupieniu czytanych książek jako w stałym elemencie harmonogramu dnia (w czasie relaksacji po obiedzie, przed snem) - wypowiada się na temat treści wykonanej pracy, nadaje jej tytuł - analizuje treść zagadek słownych i trafnie wskazuje przedmioty będące rozwiązaniem 	<ul style="list-style-type: none"> - słucha piosenek śpiewanych na żywo i odtwarzanych z nośników elektronicznych (piosenki dziecięce, regionalne zabawy ze śpiewem, koledy, kołysanki) - uczy się piosenek na pamięć, w tym prostych piosenek ludowych (śpiewanie zbiorowe, indywidualne) - doskonalą umiejętność odtwarzania rytmu, melodii i tempa podczas śpiewania znanych piosenek - kształtuje prawidłową postawę ciała oraz umiejętność regulowania oddechu podczas śpiewu - wyodrębnia charakterystyczne elementy piosenki: zwrotka, powtarzający się refren - tworzy własne improwizacje głosem (śpiewanie własnego imienia, słów powitania) - ilustruje treść piosenek gestem, ruchem, próby inscenizowania treści - rozpoznaje znane piosenki po melodii - odtwarza elementy taneczne przy piosenkach (poruszanie się w kole wiązanym, w parach, w rzędzie, w szeregu) - doskonalą umiejętność dostrzegania, określenia i reagowania ruchem, gestem na zmiany: dynamiki (głośno, średnio, cicho), tempa (szybkie, średnie, wolne) i rejestru (dźwięki wysokie, średnie, niskie) w utworach muzycznych - kształtuje umiejętność rozpoznawania i odtwarzania charakterystycznych akompaniamentów (marsz, bieg, podskoki, walc) - poznaje i odtwarza proste formy taneczne (cwał, galop, krok dostawny, podskoki z nogi na nogę) - odtwarza rytm za pomocą ruchu ciała, instrumentów lub przyborów
---	--	---	--

<p>wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni, np. ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, np. hymn przedszkola, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości np. Dnia Babci i Dziadka, święta przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne; w skupieniu słucha muzyki</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje umiejętność słuchania i identyfikowania dźwięków otoczenia (zagadki słuchowe: odgłosy otoczenia, przyrody, instrumenty perkusyjne) - słucha krótkich utworów muzycznych o charakterze ilustracyjnym (słuchanie muzyki ilustrującej zjawiska przyrodnicze, ruch zwierząt) - rozpoznaje i nazywa wybrane instrumenty perkusyjne: kołatka, grzechotka, bębenek 	<ul style="list-style-type: none"> - swobodnie interpretuje ruchowo do różnych gatunków muzycznych z wykorzystaniem rekwizytów (chusty, wstążki) - reaguje na przerwę i pauzę w muzyce oraz umowne sygnały dźwiękowe - tworzy muzykę z wykorzystaniem instrumentów oraz różnych przedmiotów (drewniany klocek, plastikowa butelka, gazeta, torebka foliowa, pojemnik po jogurcie, kartonowe pudełko) - rozpoznaje, nazywa i kształtuje prawidłowy sposób grania na wybranych instrumentach perkusyjnych: kołatka, grzechotka, bębenek, drewnianka, tamburyn - wykonuje własne akompaniamenty rytmiczne na podstawie słuchanego utworu muzycznego: klaskanie, tupanie, gra na instrumencie perkusyjnym - próbuje naśladować dźwięki i odgłosy: deszczu, wiatru, burzy, odgłosy zwierząt za pomocą dostępnych materiałów i przedmiotów (folia, gazety, papierowe rurki, klocki) - wykonuje proste instrumenty perkusyjne z dostępnych materiałów (butelka z piaskiem, pudełko po jogurtach z różnymi ziarnami) - doskonali umiejętność świadomego rejestrowania i identyfikowania słyszanych dźwięków (zagadki słuchowe: odgłosy otoczenia, przyrody, głosy dzieci, instrumenty perkusyjne, wybrane instrumenty muzyczne, np. pianino, skrzypce) - doskonali umiejętność spokojnego słuchania utworów o charakterze ilustracyjnym, miniatur muzycznych (koncerty muzyczne, muzyka odtwarzana z nośników elektronicznych) - odczuwa i określa nastrój słuchanych utworów muzycznych - słucha muzyki relaksacyjnej w momentach odpoczynku, wyciszenia - doskonali umiejętność wysłuchiwania i odtwarzania sekwencji rytmicznych przez klaskanie, tupanie - tworzy ilustrację dźwiękową do wybranych opowiadań (wykorzystanie szelestu gazet i torebek foliowych, naśladowanie odgłosów zwierząt) - próbuje dzielić się wrażeniami po wysłuchaniu utworów muzycznych
--	--	---

<p>8) wykonuje własne eksperymenty graficzne farbą, kredką, ołówkiem, mazakiem itp., tworzy proste i złożone znaki, nadając im znaczenie, odkrywa w nich fragmenty wybranych liter, cyfr; kreśli wybrane litery i cyfry na gładkiej karcie papieru, wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów, przetwarza obraz ruchowy na graficzny i odwrotnie, samodzielnie planuje ruch przed zapisaniem, np. znaku graficznego, litery i innych w przestrzeni sieci kwadratowej lub liniatury, określa kierunki i miejsca na karcie papieru</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rysuje kredkami świecowymi, palcem na powierzchni wyspanej piaskiem, patykami na ziemi, kredą - maluje farbami (dwa, trzy kolory) na dużych arkuszach papieru (za pomocą pędzla, palców, gąbki) - wodzi palcem po śladzie (kształty, wzory, szlaczki) - podejmuje próby rysowania linii prostych, kół, łączenia punktów (ćwiczenia grafomotoryczne) - wykonuje prace techniką stemplowania (przekrojonym ziemniakiem, gąbkami, dłoniami, korkiem) - układa kompozycje z gotowych elementów, materiału przyrodniczego (suszone liście, kwiaty, kamienie, muszle) - kształtuje celowość w tworzeniu prac plastycznych (próba określenia, co jest przedstawione na wykonanej pracy) 	<ul style="list-style-type: none"> - wykonuje proste ćwiczenia grafomotoryczne adekwatne do swoich możliwości, także na dużych formatach - doskonali umiejętność prawidłowego trzymania narzędzi, przyborów plastycznych oraz bezpiecznego posługiwania się nimi - nabywa wrażliwości i świadomości kolorystycznej podczas posługiwania się bogatą paletą barw - poznaje techniki rysunkowe na karcie, tekturze, papierze ściernym, płótnie, drewnie (rysowanie kredą, węglem, flamastrami, patykami na płaszczyźnie pokrytej farbą klejową) - poznaje techniki malarskie (malowanie pędzlem, palcami, słomką, odbijanki ze sznurka, techniką „mokre w mokrym”, frottage); malowanie na różnorodnych powierzchniach (kamienie, kora, różne formaty papieru, gaza)
<p>9) czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ogląda zapis własnego imienia i dostrzega jego znaczenie w identyfikowaniu rzeczy należących do siebie (imię połączone ze zdjęciem dziecka, rzeczy osobiste oznaczone imieniem dziecka) - rozpoznaje swój znaczek indywidualny - rozpoznaje proste piktogramy pogodowe, znaki drogowe 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie znaczenie symboli stosowanych w przedszkolu (znaczkę indywidualną, dyżurnych, symboliczne zapisy w kodeksie zachowania) - doskonali umiejętność rozpoznawania i posługiwania się piktogramami pogodowymi (kalendarz pogody) - kształtuje umiejętność odczytywania wybranych symboli i znaków wykorzystywanych w ruchu drogowym, oznakowaniu

	<p>10) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach, przysłowia, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej</p>	<p>– ogląda godło państwowe oraz flagę (godło jako stały element wystroju sali, oglądanie flag wywieszanych z okazji świąt narodowych w przedszkolu)</p> <p>– określa barwy narodowe</p>	<p>produktów i miejsc (znaki oznaczające przejście dla pieszych, symbolika czerwonego i zielonego światła, strzałki oznaczające kierunek ruchu na ulicy i w pomieszczeniach)</p> <p>– odczytuje proste oznaczenia symboliczne stosowane w grach i kody matematyczne opisujące np. cechy kloceków geometrycznych</p> <p>– tworzy proste oznaczenia symboliczne obrazujące np. zakaz zrywania kwiatków w ogrodzie</p>
	<p>– wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę,</p>	<p>– rozpoznaje za pomocą dotyku przedmioty oraz ich właściwości: duży – mały, ciężki – lekki, miękki – twardy, gładki – szorstki, okręślanie kształtu</p> <p>– poznaje techniki przestrzenne (lepienie i formowanie z gliny, plasteliny, masy solnej, papierowej)</p> <p>– zdobywa doświadczenia podczas zabaw manipulacyjnych, konstrukcyjnych pozwalających dostrzec prawidłowości potrzebne do tworzenia budowli, pojazdów: zasada równowagi, sposoby montowania kół, śmigieł, sposoby łączenia elementów</p>	<p>– utrwała znajomość flagi, godła i barw narodowych (godło jako stały element wystroju sali, oglądanie flag wywieszanych na budynkach z okazji świąt narodowych)</p> <p>– słucha hymnu państwowego z zachowaniem właściwej postawy ciała</p> <p>– koloruje flagę lub wykonuje ją z kolorowego papieru</p> <p>– stopniowo przybliża wiedzę na temat wybranych krajów Unii Europejskiej i ich charakterystycznych cech (oglądanie filmów, zdjęć, słuchanie muzyki, języka, baśni, pokazywanie strojów, poznanie potraw)</p>
	<p>– rozpoznaje za pomocą dotyku przedmioty oraz ich właściwości: duży – mały, ciężki – lekki, miękki – twardy</p> <p>– poznaje właściwości papieru podczas darcia, zgniatania, rolowania</p> <p>– poznaje właściwości piasku suchego i mokrego (zabawy foremkami w piaskownicy: odciskanie, stawianie bab, przesywywanie)</p> <p>– poznawanie właściwości przedmiotów podczas manipulowania (zabawy pojazdami, toczenie kół w celu poznania jego właściwości)</p>	<p>– rozpoznaje za pomocą dotyku przedmioty oraz ich właściwości: duży – mały, ciężki – lekki, miękki – twardy, gładki – szorstki, okręślanie kształtu</p> <p>– poznaje techniki przestrzenne (lepienie i formowanie z gliny, plasteliny, masy solnej, papierowej)</p> <p>– zdobywa doświadczenia podczas zabaw manipulacyjnych, konstrukcyjnych pozwalających dostrzec prawidłowości potrzebne do tworzenia budowli, pojazdów: zasada równowagi, sposoby montowania kół, śmigieł, sposoby łączenia elementów</p>	<p>– rozpoznaje za pomocą dotyku przedmioty oraz ich właściwości: duży – mały, ciężki – lekki, miękki – twardy, gładki – szorstki, okręślanie kształtu</p> <p>– poznaje techniki przestrzenne (lepienie i formowanie z gliny, plasteliny, masy solnej, papierowej)</p> <p>– zdobywa doświadczenia podczas zabaw manipulacyjnych, konstrukcyjnych pozwalających dostrzec prawidłowości potrzebne do tworzenia budowli, pojazdów: zasada równowagi, sposoby montowania kół, śmigieł, sposoby łączenia elementów</p>

<p>kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagą na wybraną cechę</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje właściwości różnorodnych materiałów: kształt, faktura, twardość oraz możliwości ich wykorzystania (materiał przyrodniczy, zabawa piaskiem: przesiwywanie, przesywywanie, budowanie, kopanie dołek) - wykorzystuje narzędzia do zabaw piaskiem (łopatka, grabie, sitko) - bawi się w kącikach zainteresowań z wykorzystaniem zabawek imitujących sprząty gospodarstwa domowego (suszarka, odkurzacz, kuchenka) - rozpoznaje i nazywa narzędzia służące do majsterkowania: miłotek, śrubokręt, obcęgi 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność wykorzystywania prostych zestawów konstrukcyjnych dla dzieci (skręcanie pojazdów z ich wykorzystaniem, wręcanie śrubek śrubokrętem, dokręcanie kół, zastosowanie miłotka, imadła) - tworzy kompozycje płaskie i przestrzenne z materiału przyrodniczego (kora, nasiona, liście, suszone kwiaty, kamienie, muszle, kasztany, pióra), produktów spożywczych (makaron, kasze), surowców wtórnych i innych (pudełka, rurki, butelki, filc, włóczka, wata, drut, folia aluminiowa) - podejmuje próby samodzielnego aranżowania kącików tematycznych, kącików zabaw, wykorzystując dostępne przedmioty i sprząty - w sytuacjach naturalnych określa położenie przedmiotów, ich cechy wielkościowe oraz liczebność, porównuje i szacuje (większy od, mniejszy od, więcej, mniej)
<p>12) klasyfikuje przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, różnicza podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tworzy zbiory przedmiotów w naturalnych sytuacjach ze względu na podobieństwo (samochody, klocki), przeznaczenie (do rysowania, budowania) lub przynależność do osoby lub miejsca (z kącika plastycznego, potrzebne dla pieszka) - określa przeznaczenie pojemników podczas czynności porządkowych, nadaje im etykiety (pojemnik na klocki plastikowe, na klocki drewniane, na piłki, na kredki) - kształtuje umiejętność porównywania przedmiotów, używa zwrotów: <i>taki sam, inny, podobny</i> - łączy w pary przedmioty, które są takie same, podobne - dostrzega i próbuje określać wyraźne różnice między przedmiotami (duży – mały samochód, długi – krótki patyk, wysokie – niskie krzesło) - wybiera przedmioty mające wspólną cechę jakościową, np. kolor, wielkość - dostrzega proste układy rytmiczne podczas zabaw manipulacyjnych (wskazywanie, co się powtarza) - układa przedmioty w szeregi (naprzemiennie układanie klocek w dwóch kolorach) 	<ul style="list-style-type: none"> - szuka i grupuje określone przedmioty ze względu na wspólne cechy: kolor, kształt, przeznaczenie, przynależność; operuje materiałem konkretnym (zabawy z wykorzystaniem kolorowych klocek, liczmanów, guzików, żetonów, koralików) - łączy w pary przedmioty, które do siebie pasują (lalka i wózek, pies i буда) z uzasadnieniem wyboru - podejmuje próby grupowania przedmiotów ze względu na jedną lub dwie cechy wspólne (np. kolor, kształt, materiał, funkcję) - doskonali umiejętność porównywania przedmiotów, używa zwrotów: <i>taki sam, inny, podobny</i> (wychwytywanie i określanie różnic między przedmiotami, wskazywanie w szeregu elementu, który nie pasuje do pozostałych) - próbuje określać nazwą wyodrębniony zbiór (owoce, zwierzęta, samochody) - porządkuje przedmioty według wzrastającej lub malejącej wielkości (około 5–6 o wyraźnych różnicach) - doskonali umiejętność dostrzegania i odtwarzania dostrzeżonych rytmów wizualnych typu IIOIIO, IOOIII (układanie z figur geometrycznych, klocek, naklejanie na paski papieru, nawlekanie korali)

	<ul style="list-style-type: none"> - wystuchuje proste rytmy oraz próbuje je odtwarzać przez klaskanie, tupanie, stukanie (zabawy rytmiczne, zabawa w „Dzięcioła”) - porównuje i dopasowuje przedmioty w trakcie manipulacji (układanki polegające na wkładaniu przedmiotów do otworów o odpowiednim kształcie) - rozpoznaje kształt koła (w zabawkach, klockach, reagowanie na polecenie ustawienia się w kole) - dostrzega różnice kształtu podczas zabawy klockami typu „mozaika geometryczna” (szukanie takiego samego klocka, dobieranie w pary) - wyodrębnia wśród przedmiotów tego samego rodzaju egzemplarze duże lub małe (samochody, klocki) - układa na kartce elementy w odpowiednich miejscach zgodnie z zaprezentowanym wzorem i jednoczesnym określeniem słownym (uloż kredkę, zabawkę tak jak ja – osoba pokazuje i mówi) - klasyfikuje pojazdy (zabawki) ze względu na ich rodzaj - porównuje dwa przedmioty różniące się jedną cechą, dobiera w pary dwa takie same przedmioty - próbuje porównywać obrazki różniące się jednym elementem (tu piesek ma piłkę, tutaj ma miskę) 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonalenie umiejętności odtwarzania rytmów ruchem ciała albo przez ustawianie się grupowo zgodnie z podanym rytmem (chłopcy – dziewczynki, dzieci oznaczane szarfami) - próbuje przekładać regularności z jednej reprezentacji na drugą (np. dźwięki na układy graficzne) - porównuje wielkość przedmiotów i określa, które są większe, mniejsze, takie same - układa loteryjki obrazkowe polegające na przyporządkowywaniu rysunków przedmiotów do zarysu ich cienia - porządkuje przedmioty według malejącej lub wzrastającej wielkości (widoczne różnice wielkości) - rozpoznaje i nazywa kształty podstawowych figur geometrycznych: koło, trójkąt, kwadrat (przedmioty w otoczeniu w danym kształcie, przedstawione na obrazkach, rozpoznawanie dotykiem) - układa kształty figur geometrycznych z różnych materiałów (przyrodniczych, patyczków, sznurka, plasteliny) - szuka w otoczeniu przedmiotów w danym kształcie - układa kompozycje z figur geometrycznych wg wzoru lub wg własnej inwencji (rytmiczne układy, kwiaty, pojazdy) - stempluje stemplami lub przedmiotami w kształcie figur geometrycznych i tworzy obrazy - klasyfikuje klocki wg kształtu, wielkości z zastosowaniem prostych kodów - wykonuje prace plastyczne typu origami z kół, kwadratów - składa kartki i próbuje określać kształty po każdej zmianie - odtwarza zapamiętane proste kształty (w rysunku, modelując ze sznurka, druczika kreatywnego) - kształtuje umiejętności tworzenia zbiorów przedmiotów ze względu na rodzaj, funkcje (ćwiczenia w klasyfikowaniu)
<p>13) eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoni, stopę, but</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega różnice między przedmiotami podczas manipulowania oraz poznaje określenia: <i>długi, krótki</i> - próbuje wzrokowo określać liczebność obiektów z zastosowaniem określeń: <i>dużo, mało</i> - dostrzega skutki własnego postępowania, próbuje przewidywać konsekwencje zachowań 	<ul style="list-style-type: none"> - zdobywa doświadczenia zmierzające do dostrzegania skutków działań na przedmiotach (lepienie z plasteliny, zabawy konstrukcyjne, doświadczenia z rozpuszczaniem soli, cukru w wodzie) - wykorzystuje zdobyte doświadczenia do celowego działania; określanie kolejności wykonywanych czynności w zabawie,

	<p>w konkretnych sytuacjach (np. wylałem wodę – trzeba zetrzeć)</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznaje przedmioty przez manipulowanie nimi oraz dostrzeganie zmian będących skutkiem tych działań (układanie klocków, zabawy z wykorzystaniem papieru lub gazety: zgniatanie i rozprostowanie, związanie w rulon, rozdzieranie) - podejmuje celowe działania na bazie zdobytych doświadczeń w celu osiągnięcia pożądanego efektu (wznosi proste konstrukcje ze znanego materiału, np. wieża, brama, układanki manipulacyjne) - zdobywanie doświadczeń pozwalających zaobserwować, które zmiany mają charakter odwracalny, a które nie (zgnieciona gąbka wraca do pierwotnego kształtu, a zgnieciona kartka – nie) - doskonalą umiejętność łączenia wykonywanej czynności ze skutkiem, określania, co w danej sytuacji należy zrobić (gdy ręce są brudne, należy je umyć) - dostrzega w codziennych sytuacjach i przewiduje skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach (wyginany patyk – pęknie i już nie będzie taki sam) - kształtuje umiejętność łączenia przyczyny ze skutkiem (omawianie konkretnych sytuacji, np. bawiłeś się w ogródku – masz brudne ręce – trzeba je umyć) 	<ul style="list-style-type: none"> - czynnościach samoobsługowych (budowanie stabilnych, złożonych konstrukcji, przebijanie się, mycie zębów) - próbuje przewidywać skutki czynności manipulacyjnych podczas odpowiadania na pytania typu: <i>Jak myślisz, co się stanie, kiedy...?</i> (doświadczenia, eksperymenty) - dostrzega wizualne różnice w długości przedmiotów oraz stosuje określenia: <i>długi, krótki, dłuższy, krótszy</i> - próbuje porównywać długość przedmiotów przez przykładanie do siebie (zabawy szalikami, papierowymi wężami) - porządkuje przedmioty według wzrastającej lub malejącej długości (szalki, patyki, kredki, sznurki, łańcuchy na choinkę) - wyraża różnice długości) - porównuje długość kroków, skoków i stosuje adekwatne określenia - szuka przedmiotów tej samej długości poprzez ocenianie na podstawie spostrzeżeń wzrokowych, manipulowanie (przedmioty o wyraźnej różnicy długości) - unika pochoptności w działaniu dzięki przewidywaniu skutków zdarzeń i zachowań (codzienne zabawy, czynności samoobsługowe) - planuje własne działania w trakcie wykonywania określonych czynności (powtarzalne sytuacje życia codziennego) - dostrzega podstawowe zasady i reguły pozwalające działać skutecznie i uniknąć niepożądanych skutków - doskonalą umiejętność dostrzegania i przewidywania skutków własnych zachowań w relacjach społecznych (wskazywanie pożądaných i niepożądanych zachowań) - dostrzega kolejność zdarzeń i łączy przyczyny ze skutkami (codzienne sytuacje, prowokowanie pytań: <i>Dlaczego tak się stało?</i>), porządkuje historyjki obrazkowe, opisuje zdarzenia na podstawie par obrazków (pies brudny, pies czysty – <i>Co się mogło wydarzyć?</i>) - kształtuje umiejętność oceniania, czy dana zabawa jest bezpieczna - dostrzega i określa, które ze zmian mają charakter odwracalny (mokry stół można wytrzeć), częściowo odwracalny (podartą kartkę można skleić, ale już nie będzie wyglądała tak jak
--	---	---

	<p>14) określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, rozróżnia stronę lewą i prawą</p>	<p>na początku), nieodwracalny (jabłko przekrojone na cząstki już nigdy nie będzie całe)</p> <ul style="list-style-type: none"> - próbuje poszukiwać rozwiązań w opisywanych lub przedstawionych na obrazkach sytuacjach (dziecko jest chore – musi iść do lekarza, zrobiło się ciemno – trzeba zapalić światło)
	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje umiejętność wskazywania i nazywania poszczególnych części swojego ciała (wskazywanie, wierszyki z pokazywaniem) - dostrzega, że inne osoby mają takie same części ciała (zabawy ruchowe typu: „Witamy się różnymi częściami ciała.”) - podejmuje próby rysowania postaci i przechodzenia od bazgroł do bogatszego w szczegóły schematu (rysowanie siebie, bliskiej osoby) - doskonalą umiejętność poruszania się zgodnie z podanym kierunkiem: <i>do przodu, do tyłu</i> (zabawy ruchowe) - rozumie i uczy się posługiwania w konkretnych sytuacjach wyrażeniami przyimkowymi odnoszącymi się do położenia w przestrzeni: <i>na, pod, za, przed, obok, wysoko, nisko, daleko, blisko</i> (wskazywanie i określanie, co jest nad głową dziecka, umieszczenie zabawek zgodnie z poleceniem, próby określenia, gdzie leży zabawka, np. na krześle) - osłuchuje się z podstawowymi określeniami odnoszącymi się do położenia na kartce podczas rysowania, wykonywania prac plastycznych - próbuje układać kartkę w pokazany sposób: poziomo, pionowo (prace plastyczne) 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonalą orientację w schemacie własnego ciała oraz wskazuje te same części u innych osób (oglądanie w lustrze, zabawy naśladowcze) - odtwarza schemat ciała w rysunkach ze zwróceniem uwagi na odzwierciedlanie najważniejszych elementów, dobieranie kolorów - kształtuje umiejętność wskazywania lewej i prawej części swojego ciała: lewej ręki, nogi (sprawdzanie, z której strony bije serce, oznaczenie jednej ręki, zabawy z pokazywaniem) - rozumie i stosuje wyrażenia dotyczące położenia w przestrzeni: <i>daleko, blisko, dalej, bliżej, wysoko, nisko, wyżej, niżej, między</i> (umieszczanie przedmiotów zgodnie z poleceniem, zabawy z elementem szukania przedmiotów) - rozumie i stosuje wyrażenia dotyczące położenia od osi własnego ciała: <i>przede mną, za mną, z boku, do tyłu, do przodu</i> (chodzenie pod dyktando) - rozumie i stosuje wyrażenia dotyczące kierunków w przestrzeni: <i>za siebie, przed siebie, do tyłu</i> (zabawy ruchowe, np. rzucanie woreczkiem) - doskonalą orientację przestrzenną podczas zabaw z wykorzystaniem popularnych piosenek związanych z ruchem i stronami ciała (np. „Nie chcę cię znać”) - układa kartkę pionowo, poziomo w taki sposób, w jaki pokazuje nauczyciel (prace plastyczne, układanie sylwet domów) - wskazuje środek kartki, jej boki i rogi - wodzi palcem po śladzie, rozpoczynając od punktu zaznaczonego z lewej strony - wdraża się do odtwarzania kierunku od lewej do prawej (układanie klocków, naklejanie różnych elementów na pasku papieru, rysowanie po śladzie)

<p>15) przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, postępuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, łączy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - łączy przedmioty w naturalnych sytuacjach sprzyjających tej czynności (nakrywanie do stołu, rozkładanie pomocy, zabawy tematyczne w kąciu lalek) - wyodrębnia przedmioty, rzeczy do policzenia przez różne formy grupowania, np. wkładanie do koszyka, ustawianie w rzędzie - przelicza własne palce rąk, nóg, z gestem dotykania, wskazywania (zabawy paluszkowe, słowno-ruchowe) - obserwuje podczas manipulowania efektami zmian polegających na dodawaniu (dokładanie, dosuwanie) lub odejmowaniu (zabieraniu, odsuwaniu) przedmiotów - szacuje, czy po każdej takiej zmianie jest mniej albo więcej przedmiotów - kształtuje umiejętność tworzenia zbiorów równolicznych (rozdawanie przedmiotów tak, aby każdy miał po jednym, budowanie wież składających się z takiej samej liczby klocek: 1-3) - porównuje „na oko” liczebność dwóch zbiorów z zastosowaniem określeń: <i>dużo, mało, tyle samo</i> - kształtuje umiejętność koordynowania gestu wskazywania z wypowiedzianiem kolejnych liczebników podczas przeliczania konkretnych przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> - układa lub rysuje na kartce elementy zgodnie z prostymi poleceniami słownymi (<i>stoneczko jest na górze, trawka jest na dole – narysuj/ ułóż tak, jak mówię</i>) - doskonali umiejętność wzrokowego określenia liczebności z zastosowaniem określeń: <i>dużo, mało</i> oraz próby szacowania z użyciem liczebników - doskonali umiejętność liczenia z przestrzeganiem rytmu wskazywania i jednoczesnego wymienia kolejnych liczebników - kształtuje umiejętność właściwego organizowania czynności liczenia (ustawianie elementów np. w rzędzie, w szeregu, wrzucanie przeliczonych przedmiotów do koszyka) - stopniowo zdobywa doświadczenia zmierzające do zrozumienia roli ostatniego liczebnika w szeregu określającego liczbę przedmiotów w zbiorze (odpowiadanie na pytanie: <i>Ile jest?</i>) - doskonali umiejętność przeliczania palców rąk, nóg połączoną z gestem dotykania, wskazywania (zabawy palcami, rymowanki ze wskazywaniem) - kształtuje umiejętność posilkowania się palcami, liczmanami podczas liczenia (tyle palców, liczmanów, ile usyszanych dźwięków) - ustawia się w pociągi o określonej liczbie osób (do 4-6) - dostrzega błędy w liczeniu innej osoby i pokazuje, jak należy liczyć (zachęcanie do określenia słownego, co było źle robione i tłumaczenia, jak należy liczyć) - prawidłowo postępuje się liczebnikami porządkowymi w naturalnych sytuacjach (zakres co najmniej pięciu) - doskonali umiejętność ustalania wyniku dodawania i odejmowania podczas manipulowania konkretnymi przedmiotami przy kierowaniu się zasadą przeliczania przedmiotów po każdej zmianie - tworzy zbiór o określonej liczebności przez dokładanie lub zabieranie elementów (około 3-4 elementów) - nabywa umiejętność wyznaczania wyniku dodawania i odejmowania z pomaganiem sobie liczeniem na palcach lub
--	---	---

		<p>innych zbiorach zastępczych w zakresie dostosowanym do indywidualnych możliwości poszczególnych dzieci (co najmniej 5)</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabywa umiejętności porównywania liczebności zbiorów i używania określeń: <i>mniej, więcej, tyle samo</i> - doskonalą umiejętność rozkładania przedmiotów zgodnie z ustaleniem (rozkładanie przedmiotów po dwa, trzy) - próbuje rozdać przedmioty tak, aby każdy miał tyle samo zgodnie z zasadą jeden dla mnie, jeden dla ciebie - kształtuje umiejętność ustalania równoliczności zbiorów przez przeliczanie lub ustawianie w pary (porównywanie liczby dziewczynek i chłopców w grupie do 6 osób) - odtwarza liczebność zbiorów poprzez klaskanie, stukanie, podskakiwanie, granie na instrumencie perkusyjnym - zapamiętuje liczbę elementów w liczonym zbiorze - interesuje się zapisem cyfrowym i dostrzega sytuacje, w których jest on przydatny (oglądanie monet, kalendarzy, opakowań, cen w sklepie)
<p>16) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem, w tym nazwami pór roku, nazwami dni tygodnia i miesięcy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega następstwo dnia i nocy (rozmowy o tym, co robimy w nocy, co robimy w dzień) - wdraża się do przestrzegania rytmu dnia (czas na odpoczynek, czynności higieniczne o określonych porach) 	<ul style="list-style-type: none"> - okresowo prowadzi kalendarz pogody - kształtuje umiejętność rozumienia pojęcia „pory roku” i dostrzegania ich rytmu (przedstawianie pór roku kodami kolorystycznymi, układanie kalendarza pór roku) - dostrzega przemienność dnia i nocy oraz nazywa pory dnia: rano, wieczór (odtworzenie rytmu dnia i nocy za pomocą sylwet słońca, księżyc, klocek, opowieści ruchowe lub improwizacje z wykorzystaniem muzyki i światła, rozmowa o zwierzętach prowadzących nocny i dzienny tryb życia) - nazywa bieżącą porę roku - stopniowo przyswajają nazwy kolejnych dni tygodnia (codzienny kalendarz, witanie się nazwą dnia, zespołowe powtarzanie nazw dni tygodnia, rozmowy o stałych zajęciach odbywających się w określone dni)

<p>17) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - obserwuje zastosowanie pieniędzy w naturalnych sytuacjach - wykorzystuje fikcyjne monety i banknoty w zabawie, bez konieczności czytania ich nominałów 	<ul style="list-style-type: none"> - obserwuje zastosowanie pieniędzy w naturalnych sytuacjach - wykorzystuje fikcyjne monety i banknoty w zabawie, w celu lepszego zrozumienia ich funkcji, wdraża się do rozpoznawania nominałów i porównywania ich wartości
<p>18) posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół</p>	<ul style="list-style-type: none"> - obserwuje i nazywa zjawiska atmosferyczne obserwowane za oknem, na dworze: pada deszcz, wieje wiatr, świeci słońce, płyną chmury, jest burza - próbuje opisywać własnymi słowami obserwowane zjawiska atmosferyczne i wygląd nieba (chmury jasne, ciemne, słońce, wiatr) - dostrzega skutki obserwowanych zjawisk atmosferycznych (<i>deszcz</i>: są kałuże, <i>wiatr</i>: strąca, porusza liście, przechyla drzewa, <i>chmury</i>: zasłaniają słońce, robi się ciemniej, słońce: ogrzewa, oświetla, <i>śnieg</i>: zakrywa dachy, drzewa) - rozpoznaje i nazywa proste piktogramy pogodowe (słońce, deszcz, burza, śnieg, chmury, wiatr) - ogląda przykładową prognozę pogody i próbuje dobrać właściwe ubrania dla lalki, dzieci (prognoza pogody ilustrowana maskotką przed wyjściem na dwór) - poznaje nazwy środowisk przyrodniczych występujących w najbliższej okolicy oraz obserwuje występujące tam rośliny i zwierzęta (wycieczki, spacer, pobyt w ogrodzie) - rozpoznaje obserwowane w naturze zwierzęta i rośliny na zdjęciach, obrazkach - próbuje przyporządkować sylwety, zdjęcia znanych zwierząt do odpowiedniego środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> - wzbogaca słownictwo służące do opisywania warunków pogodowych obserwowanych za oknem, np. deszcz, ulewa, słońce, mgła, mróz, śnieg, grad, chmury, wiatr - kształtuje umiejętność wiązania zjawisk atmosferycznych z porą roku (obserwacje, kalendarz pogody, plansze dydaktyczne) - dostrzega skutki obserwowanych zjawisk atmosferycznych oraz poznaje sposoby zabezpieczania się przed nimi (<i>deszcz</i>: są kałuże, wszystko jest mokre – zakładanie kaloszy, peleryn; <i>wiatr</i>: strąca, porusza liście, przechyla drzewa, zrywa nakrycia głowy, wzbija kurz – odwrócenie się tyłem do kierunku wiatru, chronienie oczu; <i>słońce</i>: ogrzewa, oświetla – stosowanie okularów, kremów z filtrem; <i>śnieg</i>: zakrywa chodniki, ziemię – zakładanie nieprzemakalnych spodni, wysokich butów; <i>mróz</i>: zmienia wodę w lód, szczypie w uszy, odczuwamy zimno – zakładanie ciepłych ubrań, czapek chroniących uszy, szalików) - doskonali umiejętność dobierania stroju do warunków pogodowych (określanie, co nie pasuje do danego ubioru, łączenie elementów stroju z piktogramem określającym pogodę, historyjki obrazkowe) - uświadamia sobie niebezpieczeństwa wynikające z pogody: uderzenie pioruna, powódź, wichura (historyjki obrazkowe, pogadanki) - bada niektóre zjawiska atmosferyczne (zamarzanie wody, topnienie lodu, obserwacja płatków śniegu, kropel deszczu, wiatru za pomocą wiatraczków)

	<ul style="list-style-type: none"> - poznaje nazwy, wygląd i odgłosy niektórych zwierząt domowych (pies, kot) oraz gospodarczych (kura, świnia, krowa, koń) - dostrzega różnice w wyglądzie drzew w zależności od gatunku (oglądanie kształtu liści, igieł, owoców, nasion) - poznaje nazwy warzyw i owoców, bada je polisensorycznie - dokonuje prostych klasyfikacji samodzielnie zgromadzonego materiału przyrodniczego (liście, kasztany, żółędzie) - poznaje nazwy roślin kwiatowych obserwowanych w najbliższym otoczeniu, próbuje znaleźć taką samą roślinę rosnącą w innym miejscu - uczy się przyporządkowywania znanych zwierząt do odpowiednich domów (ptak – gniazdo, pies – буда, ryba – akwarium, koń – stajnia) - uczestniczy w hodowli roślin w kąci przyrody oraz obserwuje ich wzrost (sadzenie, podlewanie pod nadzorem nauczyciela) - obserwuje, że zerwana roślina szybko więdnie bez wody - obserwuje zmiany zachodzące w krajobrazie najbliższej okolicy, wyglądzie roślin podczas trwającej pory roku (obserwowanie wybranego drzewa, krzewu) - obserwuje w dostępnych miejscach czynności ludzi związane z pielęgnacją, uprawą roślin w czasie aktualnej pory roku, np. pielęgnacja rabatki kwiatowych, zabezpieczanie roślin przed zimą - obserwuje zwierzęta dostępne bezpośrednio obserwacji w różnych porach roku, dostrzega zmieniające się warunki - odnosi bezpośrednie obserwacje do obrazów, zdjęć (plansze dydaktyczne, książki) 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność rozpoznawania i nazywania piktoqramów pogodowych: słońce, deszcz, burza, śnieg, chmury, wiatr (kalendarz pogody, zagadki z obrazkami, układanki typu „memory”, domino) - ogląda aktualną prognozę pogody (telewizja, prezentacje nauczyciela) - uświadamia sobie znaczenie i funkcję prognozy pogody w codziennych sytuacjach, np. dobór ubrania, zabezpieczenie ciała, konieczność odśnieżania - uczy się przewidywania zjawisk pogodowych na podstawie bieżących obserwacji (nachodzą czarne chmury – będzie padał deszcz, wychodzi słońce i wciąż jeszcze pada – pojawi się tęcza, drzewa się przechylają – wieje silny wiatr) - doskonali umiejętność rozpoznawania i nazywania podstawowych środowisk przyrodniczych występujących w najbliższym regionie: las, łąka, ogród, park - poznaje wygląd, nazwy zwierząt występujących w omawianych środowiskach przyrodniczych (obserwacje w naturze, wskazywanie na obrazkach, planszach, zdjęciach, dobieranie sylwet zwierząt do właściwego środowiska przyrodniczego) - wzbogaca swoją wiedzę na temat wybranych zwierząt domowych i gospodarczych (wygląd, nazwa, sposób poruszania się, odżywiania, niektóre korzyści z hodowli) - próbuje wyodrębnić grupy zwierząt na podstawie posiadanej wiedzy (dzikie, egzotyczne, domowe, gospodarcze, wodne) - próbuje dostrzegać cechy charakterystyczne omawianych zwierząt, próbuje naśladować sposób poruszania się i zachowania (opowieści ruchowe) - rozpoznaje zwierzęta na podstawie wydawanych przez nie odgłosów, naśladuje wydawane przez nie dźwięki - kształtuje umiejętność nazywania i rozpoznawania niektórych roślin na podstawie cech charakterystycznych, np. drzew parkowych i leśnych po: liściach, owocach, nasionach; drzew w sadach po owocach; roślin kwiatowych po wyglądzie kwiatów
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> - obserwuje zwierzęta w naturalnym środowisku ze zwróceniem uwagi na sposób odżywiania, miejsca, w których można je spotkać, w których szukają schronienia (pobyt w ogrodzie, spacer w najbliższej okolicy) - kształtuje umiejętność dobierania stroju do warunków atmosferycznych (ubieranie lelek, oglądanie ubrań) - łączy przedmioty z określoną pogodą (<i>deszcz</i>: parasolka, kalosze; <i>śnieg</i>: rękawiczki; <i>stożce</i>: okulary przeciwsłoneczne) 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność przyporządkowywania znanych zwierząt domowych, dzikich, hodowlanych, gospodarczych do ich środowiska i domów - obserwuje i opisuje zmiany w krajobrazie i wyglądzie roślin w ogrodzie przedszkolnym, najbliższym otoczeniu oraz podczas wycieczek do parku lub lasu (pobyt w ogrodzie, spacer, wycieczki) - kształtuje umiejętność dostrzegania, wiązania zmian w wyglądzie roślin z daną porą roku (prezentacje graficzne drzewa w czterech porach roku, opowieści ruchowe, loteryjki obrazkowe) - poznaje zachowania wybranych zwierząt związane z obecną porą roku, np. gromadzenie zapasów, odloty i przyłoty ptaków, zapadanie w sen zimowy, zmiana futra (obserwacje, pogadanki, literatura, filmy) - gromadzi i obserwuje okazy zgromadzone w kąci przyrody znajdowane na spacerach, wycieczkach (badanie polisensoryczne), wykorzystuje je do wykonywania ekspozycji, prac plastycznych, zajęć badawczych, dokarmiania ptaków
<p>19) podejmuje samodzielnie aktywność poznawczą np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - samoistnie interesuje się książkami umieszczonymi w kąci książki (oglądanie, zabawy tematyczne w czytanie „na niby” książek lalce) - ogląda ilustracje w książeczkach i rozmawia na ich temat (oglądanie realistycznych ilustracji, wskazywanie występujących bohaterów na obrazkach) - poznaje podstawowe zasady korzystania z książek 	<ul style="list-style-type: none"> - samoistnie interesuje się książkami i czasopismami umieszczonymi w kąci książki (uczestniczenie w wybieraniu książek o danej tematyce, wskazywanie strony tytułowej, rozpoznawanie książki po okładce, dostrzeganie różnic tematycznych między książkami) - wznosi konstrukcje wokół siebie w celu organizacji przestrzeni, podejmuje próby planowania i modyfikowania konstrukcji w trakcie zabawy - korzysta z treści zamieszczanych w Internecie, pod kontrolą osoby dorosłej

<p>20) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykazuje zaciekawienie pracą zawodową rodziców (rozmowy kierowane, plansze dydaktyczne) - wykorzystuje własne doświadczenia i obserwacje w zabawach tematycznych (w sklepie, w przychodni) 	<ul style="list-style-type: none"> - wykazuje zaciekawienie pracą zawodową rodziców i osób z najbliższego otoczenia (rozmowy kierowane, plansze dydaktyczne) - organizuje zabawy tematyczne z wykorzystaniem własnych doświadczeń, obserwacji, filmów, literatury itp. (w policjanta, strażaka, kierowcę) - nazywa zawody, rozpoznaje pomoce, narzędzia, charakterystyczny ubiór
<p>21) rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie; uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie; rozumie ogólny sens krótkich historijek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami**</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje nawyk zwracania uwagi na osobę mówiącą w języku obcym - wdraża się do naśladowczego wykonywania prostych poleceń - kształtuje poczucie pewności siebie jako uczestnika zajęć językowych - wdraża się do uczestniczenia w prostych zabawach metodą reagowania całym ciałem (Total Physical Response) oraz w zabawach ruchowo-naśladowczych prowadzonych w języku obcym - interesuje się i ośluchuje z brzmieniem języka obcego (bardzo krótkie rymowanki, wierszyki i piosenki śpiewane przez nauczyciela wraz z rekwizytami) - rozpoznaje nazwy obiektów prezentowanych przez nauczyciela w postaci rymowanych „śpiewanek” - słucha krótkich wierszyków lub bardzo krótkich opowiadek ilustrowanych przez nauczyciela obrazkami, planszami, plakatami, ilustracjami w książeczkach dla dzieci 	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność rozumienia prostych poleceń oraz reagowania na nie całym ciałem przez uczestnictwo w zabawach muzyczno-literackich (piosenki, rymowanki) oraz zabawach naśladowczych - wzmocnienia poczucie pewności siebie jako uczestnika zajęć językowych - aktywnie uczestniczy w zabawach organizowanych metodą reagowania całym ciałem (Total Physical Response) oraz zabawach ruchowo-naśladowczych prowadzonych w języku obcym - uważnie ogląda i słucha krótkich scenek sytuacyjnych i dialogów prezentowanych przez nauczyciela za pomocą kart ilustracyjnych oraz rekwizytów teatralnych (pacynek, kukietek lub maskotek i zabawek - stosuje różnorodne techniki plastyczne podczas prezentacji materiału językowego przez nauczyciela - wdraża się do zastanawiania się nad znaczeniem poszczególnych słów i wyrażeń przez uczenie przez działanie (np. liczenie klocków w wykonanych budowlach, nazywanie barw na rysunku przedstawiającym tęczę) - słucha rymowanek, wierszyków i piosenek śpiewanych na żywo, którym towarzyszy prezentacja rekwizytów, kart ilustracyjnych lub ilustracja ruchowa - słucha rymowanek, wierszyków i piosenek odtwarzanych z nośników elektronicznych - powtarza według wzorca

<p>22) reaguje na proste polecenie w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem; zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej</p>		<ul style="list-style-type: none"> - grupowo recytuje lub śpiewa wraz z towarzyszącym nagraniem - grupowo recytuje lub śpiewa proste rymowanki, wierszyki i piosenki wraz z ilustracją ruchową - słucha krótkich historyjek opowiadanych i ilustrowanych przez nauczyciela (obrazki, plansze, plakaty, karty ilustracyjne, gesty, teatrzyk kukieltek) - pracuje z materiałem autentycznym, czytanie prostych książeczek dla dzieci - interesuje się opowieściami, historyjkami i książeczkami w języku obcym przez korzystanie z „kącika języka”
<p>22) reaguje na proste polecenie w języku mniejszości narodowej, etnicznej w określonych sytuacjach życiowych (ustalony zasób poleceń wypowiadanych przez otoczenie, zamiennie wypowiadanie poleceń w języku polskim i w języku mniejszości narodowej, etnicznej, dopełnianie poleceń gestem, wskazywaniem w celu ułatwienia zrozumienia, okazywanie aprobaty za każde zrozumiane i wykonane polecenie)</p> <ul style="list-style-type: none"> - obserwuje i w miarę możliwości uczestniczy w tradycyjnych zabawach zespołowych prowadzonych w języku mniejszości narodowej, etnicznej - powtarza proste rymowanki, wierszyki i śpiewane piosenki (zabawy typu „echo”) - uczy się na pamięć krótkich wierszy, rymowanek, piosenek podczas zespołowego deklamowania, śpiewania (łączenie bodźców słuchowych z obrazem, animacją pacynkami, aby ułatwić odbiór i rozumienie) - słucha krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej, etnicznej dostosowanych do wieku i możliwości dzieci (obrazowanie treści przez ilustracje, animowanie pacynkami, opowiadania podczas spacerów, pokazów) 	<ul style="list-style-type: none"> - słucha poleceń wydawanych w języku mniejszości narodowej, etnicznej w określonych sytuacjach życiowych (ustalony zasób poleceń wypowiadanych przez otoczenie, zamiennie wypowiadanie poleceń w języku polskim i w języku mniejszości narodowej, etnicznej, dopełnianie poleceń gestem, wskazywaniem w celu ułatwienia zrozumienia, okazywanie aprobaty za każde zrozumiane i wykonane polecenie) - obserwuje i w miarę możliwości uczestniczy w tradycyjnych zabawach zespołowych prowadzonych w języku mniejszości narodowej, etnicznej - powtarza proste rymowanki, wierszyki i śpiewane piosenki (zabawy typu „echo”) - uczy się na pamięć krótkich wierszy, rymowanek, piosenek podczas zespołowego deklamowania, śpiewania (łączenie bodźców słuchowych z obrazem, animacją pacynkami, aby ułatwić odbiór i rozumienie) - słucha krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej, etnicznej dostosowanych do wieku i możliwości dzieci (obrazowanie treści przez ilustracje, animowanie pacynkami, opowiadania podczas spacerów, pokazów) 	<ul style="list-style-type: none"> - słucha i wykonuje czynności zgodnie z poleceniami wydawanymi w języku mniejszości narodowej, etnicznej w konkretnych sytuacjach życiowych i podczas podejmowanych działań (stałe wzbogacany zasób poleceń wypowiadanych przez otoczenie, stosowanie poleceń w nowych sytuacjach) - aktywnie uczestniczy w tradycyjnych zabawach zespołowych prowadzonych w języku mniejszości narodowej, etnicznej - dostrzega powtarzalność określonych zabaw w określonych sytuacjach lub okresach (święta, obrzędy związane z witaniem lub żegnaniem pór roku, uroczystości o charakterze rodzinnym, zabawy z naśladowaniem czynności osób dorosłych) - ciągle wzbogaca słownictwo czynne stosowane podczas zabaw (nazwy strojów, rekwizytów, instrumentów) - deklamuje wiersze, rymowanki, śpiewa piosenki w języku mniejszości narodowej, etnicznej (grupowe, indywidualnie przez chętnie dzieci) - wciela się w role postaci operujących językiem mniejszości narodowej, etnicznej (formy teatralne: drama, zabawy inscenizowane, teatr lalek lub z wykorzystaniem sylwet w tradycyjnych strojach)

	<p>– zapoznaje się z godłem swojej wspólnoty narodowej, etnicznej jako stałym elementem wystroju najbliższego otoczenia</p>	<ul style="list-style-type: none"> – słucha coraz dłuższych historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej, etnicznej (obrazowanie treści przez ilustracje, animowanie pacynkami, opowiadania i pogadanki podczas spacerów, pokazów, prezentacji, spotkania z ciekawymi ludźmi regionu i społeczności, np. członkami rodzin dzieci) – nabywa prawidłowych wzorców mowy i wzbogaca słownik przez słuchanie wielu osób operujących językiem mniejszości narodowej, etnicznej – rozpoznaje godło Polski oraz godło swojej wspólnoty narodowej, etnicznej (umieszczenie w sali, kolorowanie)
--	---	---

Treści programowe dla starszych przedszkolaków (5-, 6-latków)

Podstawa programowa

I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka.

Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:
1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie korzysta z toalety i wykonuje podstawowe czynności higieniczne

- rozumie konieczność systematyczności w zakresie czynności higienicznych oraz powtarzalności w określonych sytuacjach
- wdraża się do samokontroli czystości własnego ciała i dbałości o estetykę wyglądu
- doskonalą umiejętność dokładnego mycia zębów, dbania o czystość przyborów do mycia
- rozumie znaczenie dbałości o higienę oraz dostarczenia zagrożenia wynikające z jej nieprzestrzegania; jest świadome, że wiele chorób przenosi się przez brudne ręce, wspólne przybory do higieny (pogadanki, rozmowy kierowane, historyjki obrazkowe, spotkanie z pielęgniarką, lekarzem)
- samodzielnie korzysta z toalety z przestrzeganiem zasad higieny i zachowania (spuszczanie wody, respektowanie prawa do intymności, każdorazowe mycie rąk po czynności fizjologicznej)
- korzysta z zapisów umieszczonych w harmonogramie dnia, dotyczących czynności higienicznych wykonywanych w stałych porach dnia i określonych sytuacjach (wykorzystanie zapisu symbolicznego, wyrazów do globalnego czytania, zapisów literowych)
- uczeń uczy się w opracowaniu graficznym reguł, których należy przestrzegać podczas czynności higienicznych (umowne znaki, ikony)

2) wykonuje czynności samoobsługowe: ubieranie się i rozbieranie, w tym czynności precyzyjne, np. zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł

- szybko i sprawnie przebiera się, z przestrzeganiem właściwej kolejności wykonywanych czynności (zapinanie guzików, suwaków, przewracanie ubrań na prawą stronę, próby zapinania pasków i wiązania sznurowek, zakładanie szalików)
- pilnuje i właściwie odkłada ubrania w przedszkolu, w domu oraz podczas wychodzenia do miejsc użyteczności publicznej (wycieczki)
- potrafi samodzielnie wiązać sznurowadła na kokardkę
- umiejętnie składa ubrania (np. kostium gimnastyczny, ubrania w szatni)
- właściwie dobiera ubrania w zależności od pory roku i warunków atmosferycznych (karty pracy – przyporządkowywanie graficzne, odgrywanie scenek), dba o czystość i estetykę własnego ubioru; kształtuje swój gust w ubieraniu (dobieranie kolorów ubrań)

3) spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku

- przestrzega zasad kulturalnego zachowania przy stole i buduje miłą atmosferę przez: częstowanie innych, nakładanie odpowiedniej ilości, okazywanie szacunku osobom starszym, stosowanie form grzecznościowych
- prawidłowo posługuje się sztućcami podczas posiłków: prawidłowy chwyt, umiejętność nabieranie potraw
- bezpiecznie używa noża (krojenie owoców lub warzyw do sałatki, smarowanie masłem)
- prawidłowo, estetycznie nakrywa do stołu w sytuacjach codziennych i podczas okazjonalnych poczęstunków (pełnienie dyżurów, układanie kompozycji kwiatowych, układanie serwetek)

	<ul style="list-style-type: none"> - samodzielnie nakłada sobie potrawę, nalewa zupę, np. z wazy czy wlewa napój do kubka - potrafi prawidłowo i estetycznie nakryć do stołu (rozłożenie talerzy, kubków, serwetek, prawidłowe ułożenie sztućców) - sprząta po posiłku (odnoszenie naczyń i sztućców, przysuwanie krzesła, kontrolowanie, czy zostawia się porządek) - uczestniczy w zajęciach kulinarnych z przestrzeganiem zasad higieny i bezpieczeństwa (wykonywanie np. sałatki, mazurek, pizzy)
<p>4) komunikuje potrzebę ruchu, odpoczynku itp.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje i nazywa swoje potrzeby związane z odpoczynkiem, ruchem, głodem, pragnieniem itp. - informuje o swoich potrzebach w sposób akceptowany społecznie, kulturalny, adekwatny do okoliczności - informuje opiekunów o własnych potrzebach i trudnościach; szuka skutecznych rozwiązań (metody aktywizujące: symulacje, drama, planowanie przyszłości)
<p>5) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich, wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - systematycznie uczestniczy w organizowanych zabawach ruchowych w sali i na świeżym powietrzu, zajęciach gimnastycznych/fizycznych (zabawy swobodne, zabawy ruchowe również z elementami współzawodnictwa zespołowego, zabawy ruchowo-naśladowcze, opowieści ruchowe, improwizacje ruchowe, ćwiczenia gimnastyczne, rozgrywki, spartakiady, zabawy terenowe) - wykonuje ćwiczenia zgodnie z pokazanym sposobem lub instrukcją słowną (zabawy bieżne, skoczne, ćwiczenia z elementami czworakowania i rzutu) - właściwie korzysta z przyborów i sprzętów do ćwiczeń - kształtuje umiejętność samokontroli wykonywania ćwiczeń, regulowania oddechu, radzenia sobie ze zmęczeniem - przestrzega zasad zachowania zapewnających porządek i bezpieczeństwo podczas zabaw ruchowych, ćwiczeń gimnastycznych, dostrzega ewentualne zagrożenia, nieprawidłowe zachowania innych (reagowanie na sygnały, przestrzeganie regulaminu korzystania z sali gimnastycznej, sprawne przebieganie się w odpowiedni strój, przestrzeganie zasad zdrowej rywalizacji) - zgodnie współdziała podczas zabaw ruchowych (ustawianie się w rzędzie, w kole, parami, w gromadkach o określonej liczebności, wykonywanie ćwiczeń w parze, w zespole, respektowanie roli kapitana drużyny podczas rozgrywek zespołowych)
<p>6) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje, buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiał naturalny</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje poznane właściwości różnych materiałów oraz reguły tworzenia stabilnych budowli, konstruowania: pojazdów latających, pływających, kołowych - tworzy konstrukcje płaskie i przestrzenne oraz kompozycje z różnorodnego materiału, wykorzystuje właściwe sposoby łączenia, montowania (materiały przyrodnicze, recyklingowe, plastyczne, spożywcze) - tworzy zespołowe wieloetapowe konstrukcje: planuje, gromadzi materiały, tworzy, ustala sposób ekspozycji (realizacja projektów, tworzenie makiet) - doskonalą umiejętność tworzenia konstrukcji, prac plastyczno-technicznych według instrukcji słownych, obrazkowych - wykonuje prace plastyczne z papieru, zwracając uwagę na precyzyjne składanie, zaginanie (modele samolotów, kwiaty – składanie techniki origami)

	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje zgromadzone i wyeksponowane w sali różnorodne materiały do samodzielnego działania, tworzenia według swoich pomysłów, z własnej inicjatywy - wykonuje prace plastyczno-techniczne z przestrzeganiem zasad: oszczędnego gospodarowania materiałem, właściwego organizowania miejsca pracy i sprzątanía po jej zakończeniu - kształtuje poczucie sprawstwa i skuteczności przez realizowanie projektów, pokonywanie trudności i osiąganie zamierzonych efektów
<p>7) wykonuje czynności takie jak: sprzątanie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i oburącz, małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania</p>	<ul style="list-style-type: none"> - utrwała prawidłowy chwyt i napięcia mięśni podczas posługiwania się: łyżką, narzędziami pisarskimi, pędzlem, nożyczkami - dostosowuje napięcie mięśniowe i siłę nacisku do narzędzia (flamastry, ołówek, pędzel, patyczek z tuszem) - rysuje, maluje formy kolistę w kierunku przeciwnym do ruchu wskazówek zegara - doskonalą sprawność manualną podczas wykonywania ćwiczeń graficznych oraz utrwała właściwy kierunek kreślenia od lewej strony do prawej, od góry do dołu (kreślenie dróg w labiryntach, szlaczków po śladzie i bez, odrysowywanie szablonów, kalkowanie przez kalkę techniczną) - zwiększa samokontrolę wykonywanego ruchu graficznego (obrysowywanie szablonów, kreślenie w labiryntach) - prawidłowo układa rękę podczas kreślenia oraz przyjmuje właściwą postawę ciała (samokontrola) - kreśli wzory, szlaczki w liniaturze, z zachowaniem regularnego odstepu między elementami graficznymi (ćwiczenia dostosowane do indywidualnych możliwości i predyspozycji dziecka) - wykazuje się sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową podczas zabaw ruchowych, ruchowo-naśladowczych, manipulacyjnych, rozgrywek sportowych (wykonywanie określonych ruchów, rzucanie, łapanie, toczenie, celowanie, przenoszenie przedmiotów małych i dużych o różnym ciężarze, układanie i sortowanie drobnych przedmiotów za pomocą różnych chwytów dłoni i palców) - wykonuje różne prace zwiększające sprawność manualną i koordynację wzrokowo-ruchową; plastyczne, konstrukcyjne, kulinarne (mozaiki, przybijanki, wycinanie po linii i samodzielne wycinanie kształtów, różnorodne techniki plastyczne, kompozycje przestrzenne i płaskie, origami, nauka posługiwania się nożem podczas krojenia owoców, warzyw, smarowania kanapek) - wykonuje proste prace porządkowe (posługiwanie się zmiotką i szufelką)
<p>8) wykonuje podstawowe ćwiczenia utrwalające utrzymanie prawidłowej postawy ciała</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie konieczność dbania o własną sprawność fizyczną przez rozwijanie różnorodnych umiejętności i predyspozycji motorycznych - jest świadome, że nabywanie sprawności fizycznej wymaga systematycznych ćwiczeń, wytrwałości, przełamywania słabości, treningu w określonych dyscyplinach sportu - systematycznie wykonuje ćwiczenia fizyczne (m.in. ćwiczenia kształtujące, równoważne, bieżne, z elementami zwiisu, podparcia, czołgania, mocowania)

<p>9) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zwiększa płynność, koordynację i świadomość ruchów całego ciała (improwizacje ruchowe do muzyki, taniec indywidualny i w parze, taniec ze wstążką, chustą, ćwiczenia gimnastyczne ogólnorozwojowe, chodzenie po równoważni, stopa za stopą, zastyganie w bezruchu) - wykazuje się sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową podczas zabaw ruchowych, ruchowo-naśladowczych, manipulacyjnych, rozgrywek sportowych (wykonywanie określonych ruchów, rzucanie, łapanie, toczenie, celowanie, przenoszenie przedmiotów małych i dużych o różnym ciężarze, układanie i sortowanie drobnych przedmiotów za pomocą różnych chwytów dłoni i palców) - wykonuje różne prace zwiększające sprawność manualną i koordynację wzrokowo-ruchową: plastyczne, konstrukcyjne, kulinarne (mozaiki, przybijanki, wycinanie po linii i samodzielne wycinanie kształtów, różnorodne techniki plastyczne, kompozycje przestrzenne i płaskie, origami, nauka posługiwania się nożem podczas krojenia owoców, warzyw, smarowania kanapek)
<p>II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka.</p>	
<p>Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:</p> <p>1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem</p>	<ul style="list-style-type: none"> - posługuje się określeniami dotyczącymi stanów emocjonalnych – <i>Jest mi uesoło. Jest mi smutno. Cieszę się.</i> (np. codzienne sytuacje, literatura, scenki dramowe, przedstawienia teatralne, ilustracje) - poznaje siebie, dostrzega odmienność i niepowtarzalność każdej osoby (np. zabawy dramowe, literatura dziecięca, pacynki – uczucia, spotkania z seniorami) - kontroluje swoje zachowania podczas zabawy, pracy i odpoczynku, rozumie, że nadmierny śmiech, krzyk, płacz mogą przeszkadzać innym - próbuje radzić sobie z nieprzyjemnymi emocjami i uczuciami, uczy się okazywać je w akceptowany społecznie sposób - werbalizuje swoje myśli i oczekiwania, stany emocjonalne (np. codzienne rozmowy prowadzone z dzieckiem w taki sposób, aby miało możliwość wypowiedzenia się) - stosuje poznane sposoby rozwiązywania konfliktów na drodze dialogu i kompromisów (np. zabawy dramowe, literatura, codzienne sytuacje zabawowe i zadaniowe)
<p>2) szanuje emocje swoje i innych osób</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dokonuje oceny zachowań swoich i innych osób na podstawie obserwacji i odniesienia do kodeksu norm i zachowań (np. rozmowy „w kręgu”, zabawy naśladowcze, literatura, zabawy dydaktyczne) - kształtuje własną niezależność emocjonalną, naśladuje pozytywne wzorce zachowań, nie ulega naciskom oraz negatywnym wzorcom zachowań (codzienne sytuacje, zabawy swobodne i organizowane, scenki sytuacyjne, przedstawienia teatralne, literatura) - odróżnia emocje, nazywa je i rozumie, że każdy ma prawo do ich odczuwania i okazywania (np. sytuacje codzienne, rozmowy na temat postaci fikcyjnych i realistycznych, zabawy swobodne) - rozumie i akceptuje fakt, że emocje mogą być przyjemne i nieprzyjemne (sytuacje codzienne, scenki sytuacyjne, literatura, własny przykład, pokaz i obserwacja)

<p>3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i dorosłych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - stosuje adekwatne do sytuacji zachowania podczas kontaktów z innymi osobami, rozumie, że należy liczyć się z ich uczuciami i potrzebami (np. kontakty z rówieśnikami, literatura dziecięca, zabawa swobodna i organizowana, zabawy dramowe) - dostrzega skutki i ponosi odpowiedzialność za zachowania społecznie nieakceptowane (np. codzienne sytuacje, literatura, ilustracje, historyjki obrazkowe, scenki teatralne z wykorzystaniem sylwet i pacynek) - dokonuje wyborów i przeżywa pozytywne efekty własnych działań (codzienne sytuacje, pełnienie dyżurów, zabawy swobodne, uroczystości przedszkolne i rodzinne) - przestrzega zasad i norm obowiązujących w grupie rówieśniczej i kontaktach z dorosłymi (np. kodeks grupy i rodziny, literatura dziecięca, obrazy, historyjki)
<p>4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dobiera odpowiednie formy i znaki na wyrażenie stanu emocjonalnego (np. korzysta ze znaków graficznych „buźki – emocje”, opowiadanie, rozmowa, rysunek, korzystanie z „kącika ciszy”) - uważnie słucha i analizuje wypowiedzi innych podczas rozmowy swobodnej i modelowanej - dokonuje oceny postępowania swojego lub innych z zastosowaniem odpowiednich określeń – umiejętność odróżniania zachowań nagannych od pozytywnych (np. literatura dziecięca, rozmowy „w kręgu”, codzienne sytuacje) - prezentuje za pomocą mimiki i gestów stany emocjonalne (np. pantomima, zabawy dramowe, literatura, zabawy tematyczne) - z własnej inicjatywy podejmuje działania sprawiające radość innym (np. sytuacje codzienne – pomoc, pocieszanie, drobne upominki, aktywny udział w uroczystościach przedszkolnych, podejmowanie i wywiązywanie się z zadań i obietnic – dyżury, organizacja zabaw) - korzysta ze znanych sposobów okazywania emocji, szczególnie tych nieprzyjemnych, jak złość, czy strach, potrafi je zakomunikować w sposób zrozumiały dla dzieci i dorosłych, tak aby nie krzywdzić, nie obrażać innych (samodzielne doświadczenia, rozmowy, zabawy swobodne i organizowane, pokaz, obserwacja)
<p>5) rozstaje się z rodzicami bez lęku, ma świadomość, że rozstanie takie bywa krótsze lub dłuższe</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zna i rozumie obowiązki wszystkich członków rodziny i konieczność ich wypełniania (np. rozmowy, literatura dziecięca, filmy edukacyjne) - radzi sobie w trudnych sytuacjach życiowych i przewiduje skutki swoich zachowań (zabawy dramowe, rozmowy, dyskusje, kończenie opowiadań i wyciąganie wniosków) - obdarza uwagą dorosłych i rozumie, co mówią i czego oczekują - interesuje się pracą zawodową rodziców i okazuje szacunek dla ich codziennego wysiłku (np. literatura dziecięca, ilustracje, codzienne sytuacje rodzinne, uroczystości przedszkolne z udziałem rodziny)
<p>6) różni emocje przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie znaczenie niektórych powiedzeń, np. „Nie czyn drugiemu, co tobie niemiłe”, i postępuje zgodnie z ich znaczeniem (np. codzienne sytuacje, literatura, filmy edukacyjne, historyjki obrazkowe, „kodeks przedszkolaka”) - przeciwstawia się przemocy fizycznej i emocjonalnej, rozwiązuje konflikty na drodze dyskusji, wyjaśnień, argumentowania swoich racji (np. prowadzenie rozmowy, informowanie dorosłych, literatura, zabawy dramowe, zabawy tematyczne, zabawy swobodne, „Kodeks przedszkola”) - ponosi odpowiedzialność za własne zachowania i słowa (np. dotrzymanie obietnic, wywiązywanie się z obowiązków)

	<ul style="list-style-type: none"> - wyraża współczucie i zrozumienie dla problemów innych osób poprzez okazywanie zainteresowania, podjęcie rozmowy czy pomocy (np. codzienne sytuacje, literatura, scenki dramowe) - opisuje emocje towarzyszące codziennym zdarzeniom, kontaktem z innymi ludźmi, z przyrodą, ze sztuką (pantomima, scenki dramowe, obserwacje, literatura, przedstawienia teatralne)
<p>7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie; wdraża swoje własne strategie, wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uważnie słucha i analizuje treści przekazywane przez rozmówców dotyczące sposobów rozwiązywania sytuacji trudnych (np. rozmowa, literatura, scenki dramowe, codzienne sytuacje, ilustracje, własne prace plastyczne) - stosuje poznane i dostępne w najbliższym otoczeniu sposoby służące wsparciu w trudnej sytuacji – podejmowanie rozmowy, poszukiwanie zajęcia rozładującego napięcie, nazywanie uczucia, wykonanie pracy plastycznej - wie, do kogo może zwrócić się o pomoc w sytuacjach trudnych, konfliktowych, i potrafi się o nią zwrócić - mówi o swoich emocjach w sytuacjach trudnych, konfliktowych, wyzbywa się strachu przed ujawnieniem takich emocji, jak: smutek, żal, rozczarowanie, wstyd (sytuacje okolicznościowe, codzienne rozmowy, zabawy swobodne i organizowane, literatura, przedstawienia teatralne) - podejmuje próby pogodzenia się z porażką czy przegraną, cieszy się sukcesem innych (zabawy z elementem współzawodnictwa, quizy, konkursy, wybory dyżurnych, literatura, historyjki obrazkowe)
<p>8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dokonuje wyborów i przeżywa pozytywne skutki własnych działań (np. codzienne sytuacje, zabawy swobodne i tematyczne, literatura dziecięca, filmy edukacyjne, przedstawienia teatralne) - ma pozytywny stosunek do zdarzeń i sytuacji, rozumie, że nie zawsze może być pierwszy i najlepszy w każdej dziedzinie - poznaje swoje mocne i słabe strony, wykorzystuje wiedzę o sobie w codziennych sytuacjach (pomoc innym w tym, co jest dla nas możliwe, prośenie o pomoc w sytuacji trudnej) - pokonuje własne słabości i lęki (np. literatura, scenki dramowe, bajki terapeutyczne, codzienne sytuacje, np. udział w zakupach) - umacnia wiarę we własne możliwości, buduje pozytywny obraz własnej osoby i poczucie własnej wartości (np. podejmowanie zadań na rzecz innych i wywiązywanie się z nich, ponoszenie odpowiedzialności za własne działania, np. dyżury) - kieruje się rozwagą, namyślem przed podjęciem decyzji czy działania, uczy się spokojnej oceny sytuacji (obserwacja, przykład z literatury czy życia, drama)
<p>9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje i nazywa emocje osób z najbliższego otoczenia (np. scenki dramowe, literatura, ilustracje) - poszukuje takich sposobów rozwiązywania konfliktów, aby były uwzględniane potrzeby obu stron – strategia wygrana – wygrana (codzienne sytuacje, literatura, scenki dramowe, teatralne, „sąd koleżeński”) - docenia trud i pracę innych osób, szanuje ich wytwory (np. wystawki prac dziecięcych, opowiadania własne, udział w przedstawieniach, koncertach) - dba o swój wygląd oraz o estetykę otoczenia, dostrzega piękno wokół siebie (codzienne czynności samoobsługowe, sprzątanie miejsca pracy i zabawy) - wspiera innych, gdy przeżywają nieprzyjemne emocje, cieszy się z ich sukcesów i radości – gratulowanie zwycięzcy, składanie życzeń (sytuacje okolicznościowe, zajęcia dowolne, literatura, scenki dramowe, pokaz i obserwacje)

<p>10) dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę</p>	<ul style="list-style-type: none"> - interesuje się zwierzętami żyjącymi w najbliższym i dalszym otoczeniu, poznaje ich zwyczaje i sposób życia (np. obserwacje, ilustracje, literatura, filmy edukacyjne, historyjki obrazkowe) - prawidłowo reaguje na zauważone zagrożenie lub wyrządzaną krzywdę zwierzętom (np. codzienne sytuacje, literatura, ilustracje, zdjęcia) - poznaje miejsca, w których żyją zwierzęta dzikie lub bezdomne oraz sposoby zachowania i niesienia im pomocy (np. wycieczka do zoo, do schroniska, spotkanie z weterynarzem lub wolontariuszem pracującym w schronisku, ilustracje, filmy edukacyjne, literatura) - podejmuje się pomocy potrzebującym zwierzętom, np. ptakom podczas mroźnej zimy (dokarmianie, wystawienie karmnika, zachowanie spokoju) - poznaje przepisy prawne dotyczące praw zwierząt i organizacji, które pomagają zwierzętom – OTOP, WWF, Towarzystwo opieki nad Zwierzętami itp. (zajęcia organizowane, projekty, spotkania z ekspertami i wolontariuszami)
<p>11) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega różnorodność obiektów i krajobrazów (np. ilustracje, zdjęcia, albumy, literatura, malarstwo) - interesuje się obserwowanymi zjawiskami przyrodniczymi, potrafi je nazywać i przeżywać (np. obserwacje przyrodnicze, obrazy, literatura, zdjęcia, własne wytwory plastyczne) - rozumie znaczenie przyrody dla człowieka jako miejsca wypoczynku i relaksu (np. spacer, wycieczki, ilustracje, zdjęcia, obrazy) - dostrzega wpływ działalności człowieka na przyrodę – zanieczyszczenie powietrza, wody i gleby, odpady, zmiany klimatyczne (np. literatura, spotkania z ekspertami, spacer i wycieczki, filmy edukacyjne, zdjęcia) - prawidłowo reaguje na negatywne zmiany w otoczeniu przyrodniczym poprzez aktywny udział w oszczędzaniu jej zasobów, np. oszczędzanie wody i energii (codzienne zachowania, zdjęcia, informacje, filmy edukacyjne, spotkania z ekspertami) - podejmuje działania chroniące zasoby przyrodnicze, np. segregacja odpadów, wykorzystywanie sposobów zmniejszania ich ilości (np. zachowania z codziennego życia, udział w akcjach „sprzątanie świata”, ilustracje, filmy edukacyjne, plakaty) - aktywnie wpływa na zmianę w swoim otoczeniu poprzez sadzenie krzewów, kwiatów, zakładanie ogródków czy „zielonych oaz” (prace gospodarcze na terenie sali i ogrodu przedszkolnego, metoda projektu, instrukcje i objaśnienia)
<p>III. Społeczny obszar rozwoju dziecka.</p>	
<p>Dziecko przygotowane do nauki w szkole: 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i przestrzegając tych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ma świadomość, że bogactwo nie stanowi o sukcesie, szczęściu i wartości człowieka (baśnie i legendy) - odczuwa empatię oraz chęć udzielenia wsparcia osobom słabszym i potrzebującym pomocy; odczuwa satysfakcję z faktu dzielenia się lub obdarowywania innych (rozmowy kierowane, akcje charytatywne, zbiórki na rzecz potrzebujących, kartki świąteczne, koncerty, przedstawienia) - wyraża krytykę wobec przejawów nierównego traktowania, wyszydzania czy szykanowania (rozmowy kierowane, ocena postępowania postaci literackich) - dostrzega potrzeby osób w najbliższym otoczeniu i umiejętnie wspiera je, włącza do zabaw lub działań adekwatnie do możliwości oraz sprawności

wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie, że rodziny, w których wychowują się dzieci, mogą mieć odmienne zwyczaje, tradycje i status materialny (niezadzroszczenie, nieszykanowanie, równoprawne traktowanie, nieprzechwalanie się w celu zaimponowania innym oraz wyrażanie krytyki wobec takich zachowań) - dostrzega sytuacje bezpodstawnego eliminowania dzieci z zabawy lub uczestnictwa w działaniach, namawiania się grupy przeciwko jednej osobie i adekwatnie reaguje (szukanie sposobów na rozwiązanie problemu poprzez otwartą rozmowę, dawanie szansy, dobór zadań, angażowanie nauczyciela) - doskonalą umiejętność wyrażania trafnych ocen odnoszących się do wartości drugiego człowieka niezależnie od jego statusu materialnego, wyglądu czy sprawności (analizowanie utworów literackich zawierających „dylematy moralne”, koncentrowanie się przy ocenianiu ludzi na wartościach moralnych, a nie materialnych czy fizycznych) - zwraca uwagę na różnice i podobieństwa między ludźmi w bliższym i dalszym otoczeniu: ludzie o różnym wyglądzie, z różnych krajów, o różnej sprawności - rozumie, że nie można oceniać ludzi na podstawie wyglądu i pochodzenia (pokazywanie przez literaturę, pogadanki, filmy, że rówieśnicy na całym świecie bawią się podobnymi zabawkami, mieszkają w podobnych domach, podobnie się ubierają, tak samo odczuwają smutek i radość, mają takie same prawa i obowiązki) - dokonuje autoprezentacji ze wskazywaniem swoich mocnych stron, predyspozycji i faktycznych osiągnięć (określanie, w czym jestem dobry, przekonanie, że można na mnie polegać, z czym sobie poradziłem) - kształtuje poczucie własnej wartości poprzez samodzielne podejmowanie decyzji dotyczących własnej osoby, uczenie się na własnych błędach, ponoszenie odpowiedzialności za własne działania w kontaktach z innymi dziećmi, dorosłymi, w codziennych sytuacjach, określanie granic w sferze fizycznej i emocjonalnej
<p>2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtuje umiejętność postrzegania własnej osoby, rozumienia roli i wiążących się z nią zadań jako członka rodziny (córka/syn, wnuczka/wnuczek, siostra/brat), narodu (Polka/Polak), grupy przedszkolnej (koleżanka/kolega, przedszkolak) i innej dostrzega własną odmiennność i indywidualność jako osoby; dziewczynki/chłopca, Polki/Polaka (wskazywanie cech osobowości, charakteru, zainteresowań, upodobań, smaków estetycznych i kulinarnych, tradycji, świąt) - podaje imiona najbliższych członków rodziny oraz dokładnie określa stopień pokrewieństwa (np. dziadek Adam jest tatą mojej mamy) - wykazuje zainteresowanie poznawaniem historii własnej rodziny (prezentacja albumów, pamiętek rodzinnych) - dostrzega indywidualność własnej rodziny, chce kultywować jej tradycje, zainteresowania oraz pasje - wykonuje zespołowe prezentacje graficzne, plastyczne własnej grupy, z imionami poszczególnych dzieci i opiekunów - kształtuje świadomość narodową i poczucie dumy z faktu bycia Polakiem, przez dostrzeganie piękna: języka, muzyki, tradycji, historii, architektury, sztuki - aktywnie uczestniczy w organizowanych na terenie przedszkola uroczystościach związanych z obchodzeniem świąt narodowych, poznaje sposoby czczenia ważnych miejsc, rocznic, historycznych wydarzeń („minuty ciszy”, składanie kwiatów pod pomnikami, w miejscach pamięci, deklamacja wierszy patriotycznych) - interesuje się ważnymi dla kraju aktualnymi wydarzeniami (występy polskich sportowców, wydarzenia kulturalne) - tworzy kącik patriotyczny przy okazji świąt narodowych i ważnych dla kraju wydarzeń

	<ul style="list-style-type: none"> - okazuje zainteresowanie poznawaniem historii naszego kraju oraz zdobywaniem wiedzy na temat życia i osiągnięć ważnych historycznie postaci - podaje podstawowe informacje na temat własnego przedszkola/szkoły (nazwa/patron, profil, adres) - odczuwa więź z grupą rówieśniczą i wychowawcą oraz aktywnie włącza się w podejmowane działania (angażowanie się, wykazywanie inicjatywy, udział w aranżowaniu sali, znajomość imion innych dzieci, rozpoznawanie wizytówek z zapisanymi imionami towarzyszy zabaw) - opracowuje drzewo genealogiczne własnej rodziny z wykorzystaniem wyrazów do globalnego czytania oraz umiejętności czytania, układania wyrazów i zdań (angażowanie do pomocy członków rodziny) - wykazuje umiejętności pełnienia wyznaczonych ról w pracy zespołowej i zabawie (członek zespołu, lider, wcielanie się w role w zabawie tematycznej, np. policjanta, lekarza) - kultywuje zwyczaje i tradycje regionalne oraz rodzinne
<p>3) posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, zna swój adres</p>	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia się na forum grupy, przedszkola oraz przed szerszą publicznością (komunikowanie, z jakiego jestem przedszkola podczas prezentacji, występów, konkursów, imprez o szerszym zasięgu) - utrwała podstawowe informacje na swój temat: imię, nazwisko, znajomość imion najbliższych członków rodziny, wiek, elementy adresu; wskazywanie, w jakich sytuacjach i komu takie informacje można podawać - rozumie konieczność ograniczonego zaufania w stosunku do osób obcych (scenki dramowe, historyjki obrazkowe, rozmowy kierowane, spotkania z przedstawicielami straży miejskiej, policji) - zna dokładny adres zamieszkania: nazwa miejscowości, ulicy, numer domu i mieszkania - doskonale umiejętność podawania informacji na swój temat w trudnych sytuacjach, zdarzeniach losowych, np. zgubienie się w tłumie, podawanie informacji przez telefon podczas połączenia z numerami alarmowymi (scenki sytuacyjne, spotkanie z przedstawicielami służb ratunkowych) - wykonuje wizytówki, wykorzystując umiejętność tworzenia zapisów literowych (stemplowanie, układanie z liter własnego imienia)
<p>4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania</p>	<ul style="list-style-type: none"> - stosuje formy grzecznościowe adekwatnie do sytuacji, bez konieczności przypominania - prezentuje kulturalne zachowania dostosowane do miejsca i otoczenia, np. w domu, przedszkolu, na ulicy: sposób mówienia i zwracania się do innych, ograniczona gestykulacja, kontrolowane nateżenie głosu (np. spotkanie znanej osoby, wejście do innej grupy) - stosuje właściwe wzorce komunikacji międzyludzkiej: właściwa postawa ciała, patrzyenie na rozmówcę, gesty świadczące o podążaniu z tokiem rozmowy, nieprzerwanie wypowiedzi innych, odpowiedni ton i nateżenie głosu - rozumie konieczność ponoszenia odpowiedzialności za własne słowa wypowiedziane do innych osób (dotrzymanie danego słowa, obietnic) - rozumie, że przeproszenie kogoś nie zawsze skutkuje natychmiast, jeżeli pokrzywdzona osoba przeżywa ból albo stratę

<p>5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyznaje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytkowych, podczas odpoczynku</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uczestniczy w opracowaniu grupowego kodeksu zachowania z wykorzystaniem symboli, wyrazów do globalnego czytania i własnych zapisów literowych - bierze udział w opracowaniu grupowego systemu motywacyjnego (np. systemu „żetonowego”, w którym określona liczba zdobytych punktów sumuje się do znaczącej nagrody) - doskonalą umiejętności oceniania zachowania innych oraz dokonywania samooceny, oceny innych, z zastosowaniem adekwatnych określeń oraz wczuwaniem się w sytuację i odczucia danej osoby (omawianie literatury, przykładów z życia codziennego), wskazywanie pożądaných sposobów postępowania, wzorców zachowania, sposobów zadocuczywania w sytuacji wyrządzenia krzywdy (historijki obrazkowe, aktywne rozwiązywanie problemów, scenki dramatowe) - przestrzega zasad uczciwej rywalizacji podczas gier, quizów, konkursów, zawodów sportowych, olimpiad - przestrzega reguł w grach planszowych (konstruowanie gier, ustalanie zasad, rozgrywanie gier zgodnie z przyjętymi regułami) - dąży do osiągnięcia wspólnego celu przez zespołowe planowanie, realizowanie zabaw, zadań i przedsięwzięć oraz odczuwanie współodpowiedzialności za przebieg i efekt końcowy (projekty, uroczystości, przeglądy) - ponosi odpowiedzialność za rzeczy stanowiące wspólną własność (np. zabawki w przedszkolu) oraz pożyczzone od rówieśników (dbanie, oddanie)
<p>6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym – obowiązkowość, przyjaźń, radość</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega znaczenie uniwersalnych wartości ważnych w odniesieniu do siebie i innych, takich jak: dobro, prawda, sprawiedliwość, uczciwość, odwaga, zdolność do poświęceń - właściwie ocenia sytuacje społeczne – dostrzega, co jest dobre, a co złe oraz argumentuje wyrażane opinie i oceny (w życiu codziennym, historiijkach obrazkowych, literaturze) - jawnie przeciwstawia się przejawom wymuszania i szantażu słownego w relacjach społecznych - wykazuje tolerancję oraz życzliwą postawę wobec wszystkich ludzi w bliższym i dalszym środowisku - rozumie, wykazuje tolerancję i życzliwość wobec odrębności narodowych, odmienności w wyglądzie lub sprawności różnych ludzi (poznawanie przyczyn odmienności), pomaga słabszym, mniej sprawnym (wspólne zawody, spartakiady, podkreślanie, że ważny jest udział i zaangażowanie, a nie wynik)
<p>7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ma coraz większą świadomość własnych praw oraz praw innych, np. prawo do: wyboru zabawki, zabawy, wyboru towarzysza, niewiedzy, szacunku, radości, poszanowania własności, odczuwania emocji, tajemnicy, wyrażania własnych myśli, bycia wysłuchanym - rozumie, że żaden kodeks nie ujmie wszystkich obowiązujących zasad, praw i obowiązków, a najważniejsze jest stosowanie ogólne przyjętych reguł zachowania i kultury w życiu codziennym - ma świadomość, że każdy ma prawo bronić swoich praw oraz szukać pomocy, gdy te prawa są naruszane - przeciwstawia się łamaniu prawa

- przestrzega zapisów wspólnie opracowanego kodeksu zachowania określającego prawa, obowiązki i zasady zachowania się dzieci
- okazuje szacunek, życzliwość i tolerancję wobec osób w najbliższym otoczeniu, dba o dobrą atmosferę
- przestrzega ogólnie przyjętych zasad moralnych i kultury w życiu codziennym (np. reguła etyczna: „nie czyń drugiemu, co tobie nie miłe”)
- rozumie, że każdy powinien mieć zagwarantowane prawa, ale jednocześnie ma obowiązek przestrzegania obowiązujących praw i respektowania praw innych osób
- stopniowo poznaje najważniejsze prawa podczas realizowanych cykli zajęć oraz stara się stosować je w życiu codziennym; przykładowe prawa:
  - prawo do szacunku, godności osobistej i tajemnicy (niemówienie o sprawach intymnych, wstydliwych czy drażliwych przy innych; budowanie wzajemnego zaufania; szanowanie prywatności własnej i innych; rozumienie, że są sprawy, o których nie należy mówić innym, zachowywanie sekretów)
  - prawo do swobody myśli i wyrażania poglądów (otwarte wyrażanie własnych myśli i sądów, ale w sposób kulturalny i akceptowany społecznie, uważne słuchanie innych; świadomość, że to, co mówię, jest ważne; dostrzeganie własnego wpływu na różne sytuacje, osoby i podejmowane działania; rozumienie, że każdy może mieć swoje zdanie i opinię na dany temat; rozumienie, że każdy powinien ponosić odpowiedzialność za własne słowa; cenięcie prawdy, uczciwości i dostrzeganie szkodliwości kłamstwa)
  - prawo do bycia sobą (akceptowanie własnych mocnych i słabych stron; wiara we własne możliwości; rozumienie znaczenia akceptacji w grupie, w rodzinie; rozumienie prawa do odmowy w działaniach, które są w sprzeczności z własnymi poglądami lub ogólnymi zasadami; nieuleganie presji i złym wpływom innych osób; rozumienie prawa do bycia niedoskonłym, ale również akceptowanie odmienności i słabości innych)
  - prawo do tożsamości (szanowanie własnego imienia, nazwiska, członków rodziny i bliskich osób, tradycji kulturowych i narodowych; oczekiwanie szacunku ze strony otoczenia, ale i okazywanie szacunku innym; przeciwstawianie się etykietowaniu oraz przydomkom, na które ktoś nie wyraził zgody)
  - prawo do wyrażania emocji, do nieprowokowania dla otoczenia sposobów; dzielenie się radośnymi emocjami; nauka odreagowywania trudnych emocji przez żartowanie, relaksację; radzenie sobie w trudnych chwilach również poprzez płacz; rozumienie, że nie należy oskarżać innych za własne niepowodzenia, jeżeli nie mieli na to wpływu; okazywanie wyrozumiałości innym)
  - prawo do upadku (dostrzeganie własnych błędów i dążenie do poprawy jako pożądana postawa życiowa; dawanie szans sobie, ale i innym; skuteczne rozwiązywanie problemów i dostrzeganie własnych sukcesów w pokonywaniu trudności i dążeniu do celu)
  - prawo do zabawy (rozumienie, że każdy ma prawo decydować, w co i jak się bawi, jednak pod warunkiem przestrzegania obowiązujących zasad i w ramach czasu przeznaczanego na zabawę; zgodne dzielenie się zabawkami i miejscem zabaw; prawo do swobodnego wybierania partnera zabaw, jednak unikanie eliminowania dzieci w niekulturalny sposób; współuczestniczenie w zabawach zespołowych z udziałem roli, ale bez wywierania presji na inne dzieci; wzajemne respektowanie prawa do odmowy uczestnictwa w zabawie, branie pod uwagę możliwości innych uczestników zabawy, nieprzeszkadzanie w zabawie innym)

	<ul style="list-style-type: none"> - prawo do niewiedzy (rozumienie, że każdy ma prawo czegoś nie wiedzieć, nie rozumieć, popełniać błędy i należy o tym otwarcie mówić, zadawać pytania i oczekiwać odpowiedzi, akceptowanie niewiedzy innych i niewyśmiewanie się z nich; oferowanie im pomocy poprzez pokaz, wytłumaczenie, wspólne wykonanie zadania) - prawo do wychowania w rodzinie i kontaktów z rodziną (rozumienie, że dzieci wychowują się w rodzinach o różnym składzie, ale najważniejsze są więzi rodzinne) - prawo do ochrony przed przemocą fizyczną i psychiczną (rozumienie, że nikt nie ma prawa do przemocy, naruszania granic bezpieczeństwa i wyrządzania krzywdy – nawet najbliższe osoby; uswiadomienie, że w takich sytuacjach należy szukać pomocy u odpowiednich osób; rozumienie, że nagnanne skarcenie, przezywanie również należy do zachowań agresywnych; kształtowanie ostrożności w kontaktach z osobami nieznanymi) - prawo do własności (wdrażanie do szanowania własności własnej, innych osób oraz szanowania dobra ogólnego; rozumienie konieczności dbania o własne rzeczy, odkładania na wyznaczone miejsca, korzystania zgodnie z przeznaczeniem i zasadami; docenianie wysiłku własnych i innych w realizacji wspólnych działań) - rozumie, że każdy ma prawo uczestniczyć w działaniach podejmowanych w grupie zgodnie z zasadą „zrób najlepiej, jak potrafisz – nie musisz zrobić najlepiej ze wszystkich” - rozumie, że każdy ma prawo do błędów i zastępuje na danie mu szansy ich naprawienia (przyjmowanie przeprosin, umowy) - respektuje prawa innych do posiadania oraz wyrażania własnego zdania (cierpliwe wysłuchanie bez przerywania) - szanuje cudzą własność, wytwory i efekty pracy - zna i rozumie role poszczególnych członków rodziny oraz ich prawa i potrzeby, np. prawo do wypoczynku, opieki w czasie choroby (rozmowy kierowane, aktywne rozwiązywanie problemów metodą „burzy mózgów”) - rozumie potrzebę odpowiedzialnego wykonywania ustalonych obowiązków domowych oraz dostrzega własną rolę w rodzinie (wskazywanie w rozmowach czynności, sytuacji, w których można efektywnie pomóc) - odpowiedzialnie wypełniania powierzone obowiązki i realizuje podjęte działania (pełnienie dyżurów, wykonywanie zadań powierzonych przez nauczyciela lub lidera w zabawie, niewykorzystywanie pełnionej funkcji w sposób naruszający przyjęte zasady i zakres działań) - przestrzega obowiązku szanowania wspólnego mienia (właściwe korzystanie ze sprzętu, nieniszczenie zieleni, dbanie o czystość i porządek) - wykazuje gotowość i chęć do odpowiedzialnego pełnienia roli ucznia (m.in. poczucie obowiązku, zdyscyplinowanie; wiara, że dam sobie radę, radość z pójścia do szkoły) - pamięta, co trzeba przynieść lub jak się przygotować do zajęć (przynoszenie materiałów z domu, pamiętanie o poleceniach nauczyciela, samodzielne przygotowanie pomocy)
<p>8) obdarza uwagą inne dzieci i osoby dorosłe</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> - wykazuje zainteresowanie osobami w najbliższym otoczeniu (co lubią, czym się interesują, czego oczekują, pamiętanie o nich w trudnych chwilach, np. pisanie listu do chorego kolegi) - dostrzega potrzeby i problemy innych dzieci w grupie oraz umiejętnie reaguje, adekwatnie do własnych możliwości (stawianie w obronie przez stosowanie siły argumentów, zwrócenie się o pomoc do innych, informowanie opiekunów o nieprawidłowych zachowaniach względem siebie lub innych) - dostrzega wpływ własnych zachowań na atmosferę domową oraz wskazuje sposoby tworzenia miłych chwil, poprawiania nastroju najbliższych (scenki dramatowe, literatura) - czepnie zadowolenie ze sprawiania przyjemności najbliższym oraz uczestniczy w planowaniu i przygotowywaniu uroczystości rodzinnych (upominki, występy, spartakiady, pikniki) - uważnie słucha i analizuje coraz bardziej złożone polecenia, instrukcje słowne oraz wykonuje zgodnie z nimi zadania (ćwiczenia w kartach pracy, prace plastyczno-techniczne według wzoru) - koncentruje uwagę podczas zajęć i podąża za ich tokiem (ważne i cierpliwe słuchanie wypowiedzi innych, aktywne włączanie się w działania, sygnalizowanie chęci udzielenia odpowiedzi) - reaguje na polecenia i sygnały nauczyciela kierowane do całej grupy
<p>9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętności czytelnego wyrażania uczuć, pragnień, przeżyć oraz dzielenia się spostrzeżeniami (opowiadanie o przeżyciach, rysunkach, filmach) - doskonali umiejętności właściwego i precyzyjnego wypowiadania się na temat swoich potrzeb, decyzji oraz wyrażania sądów i opinii w sposób akceptowany społecznie (rozmowy kierowane, dyskusje, oceny postępowania bohaterów literackich) - buduje atmosferę sprzyjającą dobrej komunikacji (patrzenie w oczy, cierpliwe wyjaśnienie, odczytywanie sygnałów odbiorcy świadczących o zrozumieniu) - dostrzega wagę spójnych komunikatów, w których treść wypowiedzi jest dostosowana do postawy ciała, gestów, wyrazu twarzy (sytuacje życia codziennego; scenki dramatowe ukazujące np. jak przeprosić kogoś, rozmawiać o ważnych sprawach, obiecywać, pocieszać; odgrywanie ról w zabawach teatralnych) - doskonali umiejętności prezentowania swojej osoby i komunikowania o ważnych sprawach w taki sposób, aby wzbudzić u innych zainteresowanie oraz chęć słuchania - zwraca się bezpośrednio do rozmówcy podczas rozmów, dostosowuje wypowiedzi do osoby, tematu i sytuacji - uczy się prowadzenia rozmów i dyskusji z zastosowaniem zwrotów przydatnych przy argumentowaniu, przekonywaniu - wykazuje motywację do doskonalenia własnych umiejętności językowych oraz przezwyciężania ewentualnych trudności w tym zakresie przez aktywne ćwiczenia: artykulacyjne, głosowe, słuchowe (w tym słuchu fonematycznego), zabawy z rytmem, ortofoniczne, morfologiczne, syntaktyczne, zabawy i ćwiczenia pragmatyczne, wzbogacanie słownictwa biernego i czynnego - wie, że istnieją różne sposoby komunikowania się ludzi (język migowy, alfabet Braille'a) - uczy się tolerancji i otwartości wobec ludzi posiadających inne umiejętności komunikacyjne (spotkania z takimi osobami) - podejmuje próby alternatywnej komunikacji w zakresie podstawowych komunikatów (szczególnie w grupach integracyjnych)

	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie, że w komunikacji międzyludzkiej najważniejsze są chęci i można wykorzystać w tym celu różnorodne środki przekazu, np. mowę ciała, umowne gesty i znaki, rekwiizyty, rysunki, znajomość innych języków (słowa i zwroty obcojęzyczne, komunikaty w języku migowym) - odczytuje znaczenia różnorodnych znaków zmysłowych: słuchowych, wzrokowych, dotykowych oraz wykorzystuje je w komunikacji (np. sygnały zbiórek, przyjęte kody informacyjne)
IV.	Poznawczy obszar rozwoju dziecka.
<p>Dziecko przygotowane do nauki w szkole:</p> <p>1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ilustruje zdarzenia, pojęcia i zjawiska oraz wyraża emocje poprzez różnorodne formy ekspresji: plastyczną, techniczną, muzyczną (śpiew, granie na instrumentach), ruchowo-taneczną, wokalną oraz z wykorzystaniem pozawerbalnych form komunikacji (mowa ciała) - tworzy i odgaduje zagadki muzyczno-ruchowe, wokalne, taneczne dotyczące pojęć i zjawisk pozamuzycznych oraz stanów emocjonalnych - wykazuje otwartość i gotowość do porozumienia się z innymi z wykorzystaniem różnych form komunikacji oraz uczy się alternatywnych sposobów komunikacji (zabawy typu „kalambury”, znaki w języku migowym, gesty, symbole, piktogramy, komunikacja obrazkowa, programy komputerowe) - doskonali umiejętności posługiwania się gestem, mimiką, ruchem w celu wyrażenia określonych treści i odczuwanych przez postać emocji (zabawy dramowe) - przedstawia postaci literackie oraz treści książek, opowiadań z wykorzystaniem przekazu pozawerbalnego i innych znanych alternatywnych sposobów komunikacji - rozpoznaje podstawowe materiały (drewno, plastik, metal) i poznaje podstawowe zasady oraz sposoby ich łączenia - wykorzystuje zjawiska fizyczne do zabaw konstrukcyjnych, np. siły wydobywającego się z balonu powietrza w modelu rakiety, zjawiska powstawania cienia do zabaw teatralnych i budowy uproszczonego modelu zegara słonecznego - dostrzega związki przyczynowo-skutkowe, prawidłowości podczas przeprowadzania doświadczeń i eksperymentów badających właściwości materiałów, zjawiska fizyczne, np. właściwości kształtce i różnej masie, zmiany odwracalne i nieodwracalne; w wodzie, unoszenie się w powietrzu przedmiotów o różnym kształcie i różnej masie, zmiany odwracalne i nieodwracalne; wykorzystuje zdobyte doświadczenia w tworzeniu własnych konstrukcji
<p>2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, posługuje się językiem polskim</p>	<ul style="list-style-type: none"> - buduje dłuższe wypowiedzi z zastosowaniem reguł i zasad formułowania wypowiedzi, poprawnie używa odmiennych części mowy, wyrażen przyimkowych, liczebników, przysłówków, spójników (rozumy kierowane, budowanie kreatywnych dialogów, twórczych opowiadań) - coraz skuteczniej kontroluje poprawność własnych wypowiedzi słownych pod względem artykulacyjnym, składniowym, fleksyjnym i gramatycznym oraz podejmuje próby samodzielnego korygowania błędów (przeformułowywanie wypowiedzi bieżących, nagrywanie rozmów, deklamowanych wierszy) - nabywa wzorce pięknej polszczyzny przez słuchanie utworów literackich, naukę wierszy na pamięć, udział w inscenizacjach

<p>w mowie zrozumiałej dla dzieci i dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośnie dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznych słowach</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poprawnie wymawia wszystkie głoski - właściwie gospodaruje oddechem podczas mówienia (pauzy podczas np. deklamacji wierszy, dłuższych wypowiedzi) - formuluje wypowiedzi z przestrzeganiem konsekwencji i zgodności czasu (w czasie przeszłym, teraźniejszym lub przyszłym), właściwie formuluje zdania pytające, oznajmujące i rozkazujące, buduje zdania rozwinięte z zastosowaniem spójników - układa zdania w taki sposób, aby tworzyły logiczną i poprawnie sformułowaną całość - doskonali umiejętność płynnego mówienia podczas różnych form wypowiedzi i sytuacji (opowiadanie przebiegu zdarzeń, sytuacje problemowe, uczestniczenie w dyskusji, „burza mózgów”, „burza pytań”) - doskonali umiejętność właściwego intonowania wypowiedzi (w zdaniach pytających, rozkazujących, oznajmujących) - ma świadomość, że ton wypowiedzi, natężenie głosu znacząco wpływają na przebieg rozmowy i odbiór wypowiedzi przez słuchacza - dba o kulturę języka i przejawia krytykę wobec jej naruszania przez inne osoby - dąży do udzielania trafnych, przemyślanych i czytelnych odpowiedzi oraz do zrozumiałego przekazywania informacji (samokontrola własnych wypowiedzi słownych, argumentowanie, korygowanie) - bierze odpowiedzialność za formę, treść i prawdziwość własnych wypowiedzi - dzieli zdania na wyrazy - dzieli słowa na sylaby; wyróżnia głoski na początku i na końcu prostych fonetycznie słów - dokonuje analizy i syntezy prostych fonetycznie słów, kształtuje umiejętność analizy i syntezy głoskowej wyrazów zgodnie z podanymi etapami: wyodrębnianie pierwszej samogłoski, pierwszej spółgłoski, ostatniej samogłoski, ostatniej spółgłoski, kolejnych głosek w wyrazach (zabawy i ćwiczenia polegające na szukaniu wyrazów na daną głoskę, tworzenie ciągów wyrazowych polegających na tym, że kolejny wyraz zaczyna się głoską, którą kończy się poprzedni, odgadywanie wyrazów wypowiedzianych z podziałem na głoski)
<p>3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości, byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych - słucha utworów literatury dla dzieci, bajek, baśni, legend, wypowiada się na temat postaci i bohaterów - w towarzystwie dorosłych ogląda filmy i programy dla dzieci w telewizji, kinie i Internecie - pod pełną kontrolą dorosłych i w ograniczonym zakresie i stopniu korzysta z Internetu i gier komputerowych - klasyfikuje bohaterów, postaci i wydarzenia z książek, filmów, telewizji, Internetu na rzeczywiste i fikcyjne - tworzy własne opowieści na tematy odnoszące się do wspomnień, przeżyć oraz twórcze opowieści - wyodrębnia wątki, postaci i elementy nierzeczywiste, fikcyjne, np. smoki, elfy, wróżki, różdżki, magiczne moce itp. - dostrzega dysonans między rzeczywistymi możliwościami człowieka, rozwojem i postępem technicznym a fikcją w literaturze, filmie, telewizji, Internecie

<p>4) rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje zapis własnego imienia ze wskazywaniem liter powtarzających się, szuka takich samych liter w imionach innych dzieci - ogląda proste słowniki literowo-obrazkowe (książki, karty alfabetu literowo-obrazkowego) - interesuje się układankami, rozsypankami literowo-obrazkowymi, zaspokaja swoją naturalną ciekawość w tym zakresie - wskazuje te same litery drukowane, zapisane różną czcionką - utrwała kształty liter przez różnorodne działania: plastyczne, graficzne, konstrukcyjne, ruchowe (plastelina, formowanie z kreatywnych druków, kolorowanie) - uczestniczy w zabawach dydaktycznych i grach utrwalających znajomość liter (memory literowe, literowe loteryjki obrazkowo-literowe) - wykorzystuje litery do tworzenia podpisów - samodzielnie lub zespołowo tworzy albumy, galerie poznanych liter (prezentacja litery połączona z samodzielnie wykonanymi obrazkami i z wyrazami do czytania globalnego) - rozpoznaje litery, odczytuje podpisy w sali i pomieszczeniach przedszkolnych (nazwy kącików zabaw, przeznaczenie półek, pojemników, nazwy pomieszczeń) - poznaje litery drukowane małe i wielkie, uczestniczy w procesie alfabetyzacji - podejmuje próby czytania prostych wyrazów z poznanych liter (karty pracy, książki)
<p>5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki</p>	<ul style="list-style-type: none"> - deklamuje wiersze grupowo i indywidualnie, ze zwróceniem uwagi na prawidłową regulację oddechu, zachowanie pauz, tempa, rytmu, nateżenia głosu (rymowanki, wiersze, wliczanki, śpiewanie piosenek, odgrywanie ról w formach teatralnych) - kształtuje aktywną postawę podczas zajęć: stawia pytania, udziela odpowiedzi, podąża za tokiem rozmowy (quizy, konkursy, rozwiązywanie zagadek, dopełnianie zdań, zespołowe tworzenie twórczych opowiadań) - doskonali umiejętności prowadzenia dyskusji z przestrzeganiem zasady wzajemnego słuchania i argumentowania wyrażanych opinii i ocen (twórcze rozwiązywanie problemów metodą „burzy mózgów”, szukanie prawdziwości, „promyczkowe uszerogowanie”) - wzbogaca umiejętności opisywania obrazków z dostrzeganiem przedmiotów, cech, czynności, emocji - chętnie uczestniczy w budowaniu dłuższych wypowiedzi na temat własnych zainteresowań, opowiada o ciekawych zdarzeniach, obejrzanych filmach, wystawach, pragnieniach zgodnie z następstwem czasowym zdarzeń (stosowanie odpowiedniej formy czasowników) - uczy się uściślenia i klarownego precyzowania wypowiedzi oraz pytań w celu uzyskania pożądaných informacji/odpowiedzi (układanie zagadek słownych, prezentacje, wywiady) - podejmuje próby przygotowywania prostych prezentacji, np. własnej kolekcji, pasji - uściśla podawane informacje z koncentrowaniem się na istotnych cechach, faktach i zjawiskach (np. samodzielne formułowanie zagadek słownych) - porządkuje elementy historyjki obrazkowej zgodnie z chronologią zdarzeń i ciągiem przyczynowo-skutkowym

<p>6) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega w historii obrazkowej związki między przedmiotami, zjawiskami i osobami - układa hipotetyczne zakończenia historii obrazkowych - tworzy własne historyjki obrazkowe i nadaje im tytuły (opracowywanie krótkich komiksów) - rozwija swobodną ekspresję słowną (układanie zagadek, wliczanek, rymowanek, budowanie swobodnych dialogów w scenkach dramatycznych, tworzenie twórczych opowiadań) - szuka rymów i tworzy krótkie rymowanki, wliczanki i wiersze (rejestrwanie lub zapisywanie treści z pomocą nauczyciela, ilustrowanie) - uważnie słucha dłuższych utworów literackich, również czytanych w odcinkach, rozmawia na temat zapamiętanej treści - umiejętnie korzysta z sugestii nauczyciela, chętnie wykonuje jego polecenia oraz właściwie reaguje na uwagi i wskazówki - kształtuje umiejętność rozumienia dłuższych i bardziej złożonych poleceń i instrukcji słownych oraz realizowania zgodnie z nimi zadań - wzbogaca doświadczenia językowe przez realizację projektów, podczas których przeprowadza wywiady, opracowuje listy pytań, prezentacje itd.
<p>7) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękiem i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną; słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża ją ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z uczniem instrumentów oraz</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tworzy muzykę indywidualnie i zespołowo z wykorzystaniem różnych przedmiotów i własnego ciała (drewniany klocek, plastikowa butelka, gazeta, torebka foliowa, pojemnik po jogurcie, kartonowe pudełko, klepanie dłońmi o uda, uderzanie stopami, klaskanie, próba pstrykania palcami) - podejmuje próby grania linii melodycznych wznoszących, opadających oraz prostych melodii (granie na ksylofonach, dzwonkach melodycznych) - wygrywa akompaniamenty na różnych przedmiotach i instrumentach do znanych wierszy, wliczanek, własnych rymowanek, piosenek i słuchanych utworów muzycznych - naśladuje dźwięki i odgłosy: deszczu, wiatru, burzy, zwierząt za pomocą dostępnych materiałów, przedmiotów, instrumentów (folia, gazety, papierowe rurki, klocki, echo butelkowe, instrument „piasek pustyni”) - tworzy i wykorzystuje własne instrumenty (grzechotki z pudełek z piaskiem, butelki z wodą, gumki na pudełkach po jogurtach jako prostego instrumentu strunowego) - odkrywa własne predyspozycje muzyczne - integruje się z innymi dziećmi podczas wspólnego grania i tworzenia zgranej orkiestry - tworzy opowieści ruchowo-dźwiękowe z wykorzystaniem instrumentów muzycznych oraz różnych przedmiotów - naśladuje ruchem zachowania, sposoby poruszania się ludzi i zwierząt z odtwarzaniem charakterystycznego rytmu kroków - doskonalą umiejętność dostrzegania, określenia i reagowania ruchem, gestem na zmiany: dynamiki (głośno, średnio, cicho, stopniowe zwiększanie natężenia), tempa (szybko, średnio, wolno, stopniowe zwiększanie tempa), rejestru (dźwięki wysokie, średnie, niskie, stopniowe zwiększanie rejestru) iestroju (wesoly, smutny) w utworach muzycznych - płynnie, rytmicznie porusza się zgodnie z akompaniamentem muzycznym (marsz, bieg, cwał, galop, krok dostawny, podskok z nogi na nogę)

<p>innych źródeł dźwięku; śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu; wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej; aktywnie słucha muzyki; wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni np. ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, np. hymn przedszkolny, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości, np. Dnia Babci i Dzień Dziadka, święta przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne; w skupieniu słucha muzyki</p>	<ul style="list-style-type: none"> - odwarza proste układy taneczne na bazie poznanych kroków podstawowych, np. walc, polka, krakowiak, cza-cza, polonez - uczestniczy w swobodnych interpretacjach ruchowo-tanecznych do różnych gatunków muzycznych z wykorzystaniem rekwizywów (chusty, wstążki, instrumenty perkusyjne) - doskonalą słuch muzyczny oraz pamięć słuchową (rozpoznawanie głosów dzieci, dźwięków instrumentów muzycznych: perkusyjnych, dętych, smyczkowych, zapamiętywanie kolejności słyszanych dźwięków) - słucha wybranych fragmentów dłuższych dzieł muzycznych - doskonalą umiejętności określenia nastroju, opisywania swoich wyobrażeń, przeżyć odczuwanych podczas słuchania utworów muzycznych - dostrzega wpływ muzyki na emocje, nastrój (ćwiczenia relaksacyjne, oddechowe przy muzyce) - doskonalą się w aktywnym słuchaniu muzyki w celu poznania i odtwarzania struktury utworów muzycznych - poznają różne style muzyczne (muzyka ludowa, klasyczna, rozrywkowa) - rozwija wrażliwość muzyczną podczas uczestniczenia w koncertach muzycznych - wyraża emocje odczuwane pod wpływem muzyki poprzez różne formy wyrazu ekspresji*: ruchowo-mimicznej (gest, poza, spontaniczny ruch, taniec); ruchowo-muzycznej (improwizowany taniec); słownej (werbalna, modulacyjna i intonacyjna w wypowiedzi); słowno-muzycznej (spontaniczne nucenie melodii i tekstów piosenek); muzycznej (improwizowana gra na instrumentach); plastycznej (samorzutnie rysowanie, malowanie, lepienie); zabawowej (synteza powyższych form ekspresji) - tworzy ilustracje dźwiękowe do wybranych opowiadań, zabaw teatralnych (wykorzystanie szelestu gazet i torebek foliowych, naśladowanie odgłosów zwierząt, instrumentów perkusyjnych); dostrzega znaczenia podkładów dźwiękowych i ilustracji muzycznej w sztukach teatralnych, filmach
<p>dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości, np. Dnia Babci i Dzień Dziadka, święta przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne; w skupieniu słucha muzyki</p>	<ul style="list-style-type: none"> - śpiewa indywidualnie i zbiorowo ze zwróceniem uwagi na zachowanie rytmu, tempa, dynamiki, barwy głosu, intonacji oraz wyraźne śpiewanie tekstu; podejmuje próby śpiewania murmorando - odkrywa własne preferencje muzyczne oraz predyspozycje wokalne, nabiera śmiałości w ich prezentowaniu - odczuwa radość wspólnego śpiewania - tworzy własne, twórcze interpretacje wokalne, ruchowe i taneczne znanych piosenek - tworzy improwizacje wokalne znanych wierszy, rymowanek, wycieczek, przysłów lub fraz (śpiewanie swojego imienia, powitanek) - wykonuje ćwiczenia oddechowe i emisyjne w celu kształcenia samokontroli wydobywanego głosu oraz ćwiczenia logorytmiczne - rozpoznaje znane piosenki po melodii i rytmie - odwarza elementy taneczne przy piosenkach (poruszanie się w kole wiązanim i niewiązanym, w parach, w rzędzie, w szeregu, układy taneczno-ruchowe) - dba o estetykę ruchów podczas tańca - śpiewa piosenki i uczestniczy w zabawach ruchowo-tanecznych opartych na tradycji ludowej różnych regionów naszego kraju (odtworzenie kroków, figur i układów tanecznych)

	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzeża charakterystyczne dla danego regionu elementy brzmieniowe piosenek i przyspiewek: rytm, instrumenty, gwara - tworzy piosenki, wyliczanki i rymowanki w oparciu o charakterystyczny rytm - rytmicznie wypowiada krótkie teksty ze zmienną dynamiką i tempem - podejmuje próby tworzenia własnych piosenek (układanie własnych melodii, tekstów) - aktywnie uczestniczy w konkursach i festiwalach piosenki, prezentowaniu układów choreograficznych na przeglądach we własnym przedszkolu i placówkach zewnętrznych - działania dodatkowe: <ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje i nazywa dostępne instrumenty perkusyjne, np. kołatki, grzechotki, bębenek, drewnianka, pudełka akustyczne, tamburyno, talerze, janczary oraz prawidłowo na nich gra - rozwija umiejętność śledzenia kierunku linii melodycznej w utworach muzycznych: w górę, do dołu (wodzenie ręką) - poznaje brzmienie, wygląd różnych instrumentów muzycznych dętych, perkusyjnych i strunowych (słuchanie wydawanych przez nie dźwięków, słuchanie kompozycji muzycznych opracowanych na skrzypce, pianino, gitarę) - podejmuje próby określenia, jakie instrumenty było słychać w utworach - dostrzeżga, na czym polega rola kompozytora, dyrygenta, śpiewaka, muzyka, orkiestry - rozpoznaje i nazywa tańce ludowe i narodowe: mazur, polonez, oberek, krakowiak, polka, walc - poznaje i odtwarza układy taneczne z wybranych krajów Europy oraz innych regionów świata (łączenie z poznawaniem tradycyjnych strojów i instrumentów)
<p>8) wykonuje własne eksperymenty graficzne farbą, kredką, ołówkiem, mazakiem itp., tworzy proste i złożone znaki, nadając im znaczenie, odkrywa w nich fragmenty wybranych liter, cyfr, kreśli wybrane litery i cyfry na gładkiej kartce papieru, wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów, przetwarza obraz</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykonuje prace plastyczne inspirowane literaturą, zjawiskami przyrodniczymi, obserwacjami, muzyką, sztuką ludową, wyobraźnią i fantazją - prawidłowo i bezpiecznie posługuje się narzędziami i przyborami plastycznymi; reguluje siłę nacisku dłoni - wykorzystuje pełną gamę barw, eksperymentuje z mieszaniami kolorów, otrzymywaniem odcieni pastelowych przez dodanie bieli - rozwija umiejętności posługiwania się technikami rysunkowo-graficznymi (świecą, kredkami drewnianymi, pastelami, węglem, patykami mocznym w tuszu) - rysuje na różnorodnych powierzchniach (kalkowanie faktur, rysowanie na papierze ściernym, kolorowych kartkach i różnorodnej fakturze) - wykorzystuje techniki malarskie (malowanie różnymi rodzajami farb, malowanie pędzlem, palcami, słomką, odbijanki ze sznurka, techniką „mokre w mokrym”, frottage); maluje na różnorodnych powierzchniach (kamienie, drewno, szkło, różne formaty papieru, gaza, podkład z kaszy) - doskonalą umiejętność posługiwania się technikami płaskimi (wydzieranki, wycinanki z papieru, z materiału, wysypywanie powierzchni piaskiem, kaszą, witraże, collage, origami z kół, kwadratów, drukowanie, kompozycje płaskie ze sznurka, piór) - rozwija kreatywność i wyobraźnię przez łączenie technik plastycznych (np. wyspa marzeń, nieznaną planetę) - doskonalą umiejętność zespołowego wykonywania prac plastycznych, plakatów; również wykonywanych etapami - poznaje własne możliwości i uzdolnienia plastyczne, odczuwa satysfakcję z własnej pracy - doskonalą umiejętność planowania kolejnych etapów i czynności, właściwego wykorzystania płaszczyzny lub przestrzeni oraz elementarnego dostrzegania proporcji

<p>ruchowy na graficzny i odwrotnie, samodzielnie planuje ruch przed zapisaniem, np. znaku graficznego, litery i innych w przestrzeni sieci kwadratowej lub liniatury, określa kierunki i miejsca na kartce papieru</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje ekspresję plastyczną jako sposób tworzenia piękna (techniki dekoracyjne), jako formy przekazu treści (plakaty o treści ekologicznej, informacyjnej) - praktycznie wykorzystuje umiejętność kreślenia umownych znaków i symboli (kalendarz pogody, harmonogram dnia, kodeks zachowania, określanie nastroju) - tworzy i wykorzystuje pismo obrazkowe łączące rysunki, umowne znaki i symbole - kreśli szlaczki graficzne i literopodobne - podejmuje próby podpisania się własnym imieniem w praktycznych sytuacjach (podpisanie pracy, oznaczenie własnych rzeczy) - podejmuje próby pisania cyfr w sytuacjach użytkowych i w zabawie (podawanie swojego wieku na pracy plastycznej, zapisywanie liczby dzieci, zabawy w sklep) - odwzorowuje coraz trudniejsze znaki graficzne (zapamiętane po krótkiej ekspozycji wzoru) na gładkiej kartce oraz w liniaturze i w przestrzeni sieci kwadratowej - tworzy umowne słowniki łączące kreślone znaki, rysowane piktogramy i gotowe wyrazy do globalnego czytania oraz podejmuje próby tworzenia komunikatów z ich wykorzystaniem (słownik eksponowany w sali) - bawi się w tworzenie i odczytywanie szyfrów według przyjętego kodu przyporządkowującego litery i cyfry do znaków - podejmuje próby pisania liter i cyfr, którymi jest zainteresowane (indywidualne pokazanie wzoru i sposobu kreślenia, powiększona liniatura, kratka) - dostrzega piękno języka pisanego ze zwróceniem uwagi na różne style kreślonych liter i indywidualne charaktery pisma (prezentacje odręcznego pisma współczesnego i dawnego oraz ideogramów, np. chińskich czy japońskich) - rozumie, że za pomocą pisma można wyrazić swoje myśli, uczucia, pragnienia, a także przekazać informację
<p>9) czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętność wyodrębniania wyrazów w dłuższych zdaniach i odtwarzania ich liczby (układanie odpowiedniej liczby klocków, liczmanów, guzików, figur geometrycznych, stosowanie zapisu graficznego, np. rysowanie kresek, darcie paska papieru na odpowiednią liczbę kawałków) - rozumie symbole stosowane w przedszkolu (znaczki indywidualne, dyżurnych, symboliczne zapisy w kodeksie zachowania, droga ewakuacyjna, symbol dzwonka, światła) - doskonali umiejętność wykorzystywania znanych piktogramów do kodowania informacji (kalendarz pogody, określanie kierunku w grach planszowych, zabawach terenowych) - opracowuje i wykorzystuje własne piktogramy (opracowywanie graficznych prezentacji, wizytówek, plakatów, np. ekologicznych, z zakresu bezpieczeństwa, rysowanie planów terenu do zabaw z elementem tropienia) - doskonali umiejętność odczytywania wybranych symboli i znaków wykorzystywanych w ruchu drogowym, oznakowaniu produktów i miejsc (oznakowanie przejść dla pieszych, podstawowe znaki drogowe, szlaczki oznaczające kierunek, toalety, oznakowanie: urządzeń pod napięciem, produktów toksycznych, opakowań bezpiecznych dla środowiska, poddających się recyklingowi) - konstruuje gry planszowe z wykorzystaniem umownych znaków, symboli, wyrazów do globalnego czytania oraz posiadanej umiejętności czytania i tworzenia tekstów

	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje wyrazy do globalnego czytania i zapisy w codziennym życiu grupy (oznaczenie kącików zainteresowań, podpisywanie prac, organizowanie ekspozycji, gazetek tematycznych) - wykorzystuje różne formy zapisów do informowania innych o planowanych lub realizowanych działaniach - wspólnie redaguje listy i podziękowania (list do chorego kolegi, podziękowanie za współpracę, nawiązywanie kontaktów z innymi placówkami) - wykazuje motywację i zainteresowanie czytaniem oraz poznawaniem liter - dostrzega znaczenie umiejętności czytania i pisania w życiu codziennym (jako sposób oznakowania przedmiotów i miejsc; pisanie i czytanie listów oraz wiadomości; tworzenie oraz czytanie książek) - rozpoznaje wyrazy do globalnego czytania i przyporządkowuje do przedmiotów, obrazków - wskazuje różnice między podobnie wyglądającymi wyrazami - układa wyrazy z liter (z kartoników z literami, stemplowanie) - rozwiązuje rebusy obrazkowo-literowe i obrazkowo-sylabowe - tworzy różne wyrazy z sylab (domina, rozsypanki sylabowe, suwaki sylabowe, graficzne łączenie sylab) - wykorzystuje samodzielnie wykonane podpisy (z rozsypanek literowych, wyrazowych, pisanych na komputerze i drukowanych) do różnorodnych działań (nadawanie tytułów prac, książek, wykonywanie plakatów, etykiet, opisywanie kolekcji, ekspozycji) - podejmuje próby czytania z naciskiem na rozumienie sensu czytanej treści - dostrzeganie około 6-8 różnic między pozornie identycznymi obrazkami - porównywanie obrazków z figurami abstrakcyjnymi, znakami graficznymi (szukanie takich samych, odkładanie niepasujących) - układa zdania z rozsypanek wyrazowych - czyta i tworzy teksty obrazkowo-wyrazowe - układa i rozwiązuje krzyżówki
<p>10) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje i nazywa wybrane regiony naszego kraju, dostrzega cechy charakterystyczne (oglądanie zdjęć, kącki tematyczne związane z omawianym regionem) - poszerza wiedzę na temat stolicy naszego kraju: rozumie pojęcia „stolica”, rozpoznaje herb, poznaje legendy i elementy historii - kształtuje podstawową orientację na mapie Polski ze szczególnym zwróceniem uwagi na wskazywanie własnej miejscowości, stolicy kraju, najważniejszych rzek, charakterystycznych regionów z ich symbolami oraz wskazywaniem granic, w tym wybrzeża Morza Bałtyckiego - rozpoznaje flagę, godło i barwy narodowe (godło jako stały element wystroju sali, oglądanie flag wywieszanych z okazji świąt narodowych w przedszkolu, dostrzeganie symboli narodowych na strojach sportowców, samochodach, wyrobach o charakterze pamiętek narodowych)

<p>przysłowia, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykonuje prace plastyczne odzwierciedlające barwy narodowe i wygląd flagi, godła (kotyliny z okazji Święta Niepodległości) - słucha i podejmuje próby zespołowego śpiewania hymnu państwowego, z zachowaniem właściwej postawy ciała, zna sytuacje, w których jest grany hymn państwowy - rozumie konieczność szanowania symboli narodowych (pogadanki) - poszerza wiedzę i rozbudza zainteresowanie poznawaniem krajów Unii Europejskiej i ich charakterystycznych cech (poznanie flagi Unii Europejskiej, oglądanie filmów, zdjęć, słuchanie muzyki, języka, baśni, oglądanie strojów, poznawanie potraw, tworzenie kąpek tematycznych) - uczy się tolerancji i przyjaznego stosunku do mieszkańców innych krajów Unii Europejskiej
<p>11) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykonuje prace przestrzenne (lepienie, formowanie z mas plastycznych, origami przestrzenne) - rozpoznaje za pomocą dotyku przedmioty oraz ich właściwości: duży – mały, ciężki – lekki, miękki – twardy, gładki – szorstki, określa kształt i materiał, z którego zostały wykonane (drewno, plastik, metal, tkanina, futro, papier) - zdobywa doświadczenia w zakresie porównywania pojemności naczyń, masy i długości przedmiotów (szukanie sposobów porównywania, wnioskowanie) - wskazuje przeznaczenie przedmiotów na podstawie posiadanych cech oraz znajduje inne ich zastosowanie w sytuacjach nietypowych (zabawy konstrukcyjne, plastyczno-techniczne, np. wytwarzanie dźwięków i budowanie instrumentów muzycznych) - podejmuje próby samodzielnego kreowania przestrzeni (prace plastyczne techniką collage, rysunki, współuczestniczenie w dekorowaniu sali) - odwadza obiekty i elementy architektoniczne w zabawach konstrukcyjnych, makietach przestrzennych, pracach plastycznych
<p>12) klasyfikuje przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układu przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odwadza układy przedmiotów i tworzy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega różne kryteria klasyfikacyjne dla tego samego zbioru przedmiotów (<i>Pokaż, jak inaczej możemy rozdzielić elementy; Powiedz, dlaczego pasują do siebie</i>) - doskonali umiejętność klasyfikowania z wykorzystaniem obrazków i kart pracy (łączenie takich samych obrazków, przeciwieństw, przedmiotu i jego cienia, wyszukiwanie różnic między obrazkami) - klasyfikuje guziki, mozaiki geometryczne z wykorzystaniem kodów odnoszących się do określonych cech (kolor, kształt, wielkość, grubość, liczba dziurek) - klasyfikuje przedmioty i obrazki ze względu na przeznaczenie (do mycia, do przygotowywania posiłków) - wykorzystuje w zabawie karty obrazkowe, kształtując umiejętność tworzenia kolekcji pasujących do siebie przedmiotów ze względu na podobieństwo, wspólne cechy, funkcje, przynależność (kolekcja rzeczy potrzebnych do malowania)

własne, nadając im znaczenie, różniła podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt)

- określa nazwą wyodrębniony zbiór (przybory do mycia, do majsterkowania)
- doskonalą umiejętność tworzenia pojęć nadrzędnych na podstawie pojęć podrzędnych (np. pociąg, samochód, motor to pojazdy; jaskółka, pingwin, bocian to ptaki)
- sprawnie klasyfikuje przedmioty, obrazki ze względu na cechy jakościowe (dwie lub więcej) oraz słowne określanie przyjętego kryterium
- grupuje słowa opisujące daną cechę, zjawisko, grupę (zabawy słowne na zasadzie łańcuszka skojarzeń, np.: *Wymień coś, co jest miłe w dotyku*)
- ma potrzebę stosowania klasyfikacji dla porządkowania przedmiotów w otaczającej przestrzeni (wykorzystywanie kodów, symboli i wyrazów do globalnego czytania dla oznaczenia właściwych miejsc dla danych rzeczy)
- wykorzystuje klasyfikacje do planowania czynności (lista potrzebnych rzeczy, składników)
- zbiera i porządkuje kolekcje oraz wykorzystuje do jej oznaczenia wyrazy do globalnego czytania, symbole, znaki oraz cyfry
- doskonalą umiejętność dostrzegania i odtwarzania w różnych formach złożonych sekwencji rytmicznych (rysowanie szlaczków, układanie elementów, odtwarzanie ruchu ciała, gra na instrumentach)
- przekłada regularności z jednej reprezentacji na drugą
- tworzy własne sekwencje rytmiczne przez rysowanie, pokazywanie, układanie, wygrywanie na przedmiotach i instrumentach, układanie własnych rymowanek
- doskonalą umiejętność szybkiego ustawiania się w kole, szeregu, rzędzie zgodnie z podanym układem rytmicznym (zabawy ruchowe, układy taneczne)
- koduje dostrzeżone regularności rytmiczne na papierze w formie graficznych zapisów (układy elementów, sekwencje czasowe, ruchowe, dźwiękowe, muzyczne)
- odtwarza rytmy poprzez różne formy reprezentacji zgodnie z zapisanym graficznie rytmem (ruchy ciała, układanie elementów, wygrywanie, wystukiwanie)
- dostrzega i opisuje istotne różnice między porównywanymi przedmiotami i obiektami
- rozpoznaje i nazywa kształty podstawowych figur geometrycznych płaskich i przestrzennych (koło, prostokąt, kwadrat jako rodzaj prostokąta, trójkąt, kula, sześcian)
- odtwarza kształty figur geometrycznych przez układanie z patyczków, tasemek i na rysunku
- odtwarza według wzoru i układa własne kompozycje z mozaik geometrycznej, klocek
- szuka różnych sposobów porównywania cech wielkościowych przedmiotów w trakcie manipulacji (porównywanie wielkości, długości, grubości, szerokości, wysokości poprzez wzajemne przykładanie do siebie, układanie patyczków na jednej podstawie dla porównywania długości itp.)
- stosuje trafne określenia opisujące cechy wielkościowe oraz różnice między porównywanymi przedmiotami
- eksperymentuje ze składaniem, rozcinaniem kartek papieru w kształcie figur geometrycznych i wykorzystuje je w pracach plastycznych
- rysuje proste wzory, figury symetryczne

	<ul style="list-style-type: none"> - tworzy proste rysunki odzwierciedlające wielkość przedmiotów, sylwet z wykorzystaniem kratkowanej kartki lub linijki (mierzenie klocków i rysowanie na kartce mierzonych boków, mierzenie sylwet figur i rysowanie figur na kratkowanej kartce) - rysuje na kartce pokazany wzór (układanie, rysowanie elementów w tych samych miejscach) - odwarza układ lub kolejność obrazków eksponowanych w krótkim czasie - dostrzega i określa zmiany w widzianym wcześniej układzie elementów - wyodrębnia podzbiór w zbiorze (w zbiorze owoców wyodrębnianie krajowych i egzotycznych, w zbiorze żółtych klocków wyodrębnianie podzbiorów według kryterium kształtu), próby dostrzegania hierarchii (wyodrębnianie środków transportu, w tym podzbiory: pojazdy lądowe, wodne i powietrzne) - próbuje wyznaczyć część wspólną zbiorów (klocki czerwone i klocki w kształcie trójkąta – w części wspólnej czerwone trójkąty) - bada efekt „odbicia lustrzanego”, przesuwania, obracania przedmiotów i figur geometrycznych - dostrzega symetrię we wzorach, figurach geometrycznych - rozwija wyobraźnię przestrzenną podczas zabaw z wykorzystaniem układanek (np. typu „tangram”)
<p>13 eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, np. dłoń, stopę, but</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzi obserwacje, doświadczenia i eksperymenty zmierzające do dostrzegania skutków wykonywanych czynności (przelewanie wody do różnych naczyń, przesypanie piasku, wnioskowanie, sprawdzanie, które przedmioty toną w wodzie) - dostrzega prawidłowości pozwalające przewidywać skutki podejmowanych działań; zakłada, co się prawdopodobnie zdarzy na podstawie ukształtowanych wyobrażeń, posiadanej wiedzy i doświadczeń (codzienne sytuacje, historyjki obrazkowe) - określa, które z wprowadzanych i obserwowanych zmian mają charakter odwracalny, nieodwracalny i częściowo odwracalny - szuka sposobów unikania niepożądanych zmian nieodwracalnych, naprawiania zmian częściowo odwracalnych (symulacje, twórcze rozwiązywanie problemów, „burza mózgów”) - coraz skuteczniej radzi sobie w sytuacjach codziennych dzięki przewidywaniu skutków działań i korzystaniu z uprzednich doświadczeń (logiczne planowanie kolejności wykonywania czynności, układanie zabawek w funkcjonalny sposób, wykonywanie prac plastycznych według logicznych etapów, racjonalizacja wykonywania zadań, aby były skuteczniejsze lub szybsze) - racjonalnie gospodaruje materiałami (np. wycinanie i odrysowywanie szablonów w taki sposób, aby oszczędzać papier, wyciskanie farby w ilości odpowiadającej powierzchni do malowania) - bada rozpuszczalność różnych substancji w wodzie i wyciąga wnioski (piasek się nie rozpuszcza, sól rozpuszcza się, ale nie każda ilość) - porównuje długości „na oko” przez przyklądanie, używa określeń: <i>dłuższy, krótszy</i> - przechodzi do bardziej precyzyjnych sposobów porównywania długości z wykorzystaniem wspólnej miary (mierzenie krokami, stopa za stopą, łokciem, patyczkami, tasiemkami)

	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzeżę i rozumie, że wprowadzenie zmian typu składanie, rolowanie nie zmienia faktycznej długości przedmiotu (składanie i rozkładanie pasków papieru, układanie sznurka w różny sposób i sprawdzanie po każdej zmianie, czy długość się zmieniła) - porządkuje przedmioty według długości wzrastającej lub malejącej ze stosowaniem określeń stopniujących (wykorzystywanie poznanych sposobów porównywania długości: manipulacja, np. przykładanie do siebie, układanie na wspólnej podstawie, wspólna miara) - dostrzeżę znaczenie stosowanych miar w życiu człowieka - podejmuje próby tworzenia prostych rysunków odzwierciedlających długość z wykorzystaniem kratkowanej kartki lub linijki (mierzenie tasemek, patyczków i rysowanie kresek tej samej długości na kratkowanej kartce lub z wykorzystaniem linijki) - praktycznie wykorzystuje umiejętności mierzenia długości, wysokości, grubości wspólną miarą lub miarką (projektowanie ubrań, prace plastyczno-techniczne, porównywanie cech wielkościowych przedmiotów i figur) - poznaje narzędzia pomiarowe wykorzystywane do precyzyjnego określenia długości za pomocą skali (linijka, centymetr krawiecki, miara taśmowa, laserowa)
<p>14) określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, różnicza stronę prawą i lewą</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje i nazywa wszystkie części ciała u siebie oraz u innych osób (zabawy typu „Pokaż to, o czym mówię, a nie to, co pokazuję”) - doskonalili umiejętność rozpatrywania otoczenia z punktu widzenia własnego i drugiej osoby (określanie, co widzę ja, co widzi koleżanka lub kolega, co jest przede mną, co jest przed koleżanką lub kolegą) - posługuje się pojęciami dotyczącymi kierunku w przestrzeni z własnego punktu widzenia, ale i z punktu widzenia innej osoby: w prawo, w lewo, do tyłu, do przodu (chodzenie pod dyktando, zabawy rytmiczne, przechodzenie przez jezdnię, wykonywanie poleceń w parach, np. podajemy sobie prawą rękę, rzucamy do siebie piłkę prawą ręką, machamy do siebie prawą ręką) - dostrzeżę ośie symetrii oraz wskazuje lewą i prawą stronę własnego ciała (określanie, które części ciała są parzyste) - rozumie i postuluje się symbolami graficznymi oznaczającymi kierunek i odległość (w zabawach tropiących: stosowanie strzałek, symbolu stopy z liczbą do określenia odległości; w grach planszowych: stosowanie strzałek do określenia skrótu przy zatrzymaniu się na określonym polu) - doskonalili umiejętność wykorzystywania orientacji przestrzennej podczas zabaw rytmiczno-tanecznych („Boogie-woogie”, „Rodzina paluszków”, „Pingwin”, nauka układów tanecznych) - określa słownie wzajemne położenie przedmiotów w przestrzeni z zastosowaniem pojęć dotyczących kierunku oraz przyjmików: <i>po między, naprzeciwko, w środku</i> itd. - rozumie efekt przesunięcia i obrotu drugiej osoby w przestrzeni (odwrotność strony lewej i prawej u osoby stojącej naprzeciwko)

	<ul style="list-style-type: none"> - umiejętnie kieruje ruchem innej osoby poprzez komunikaty określające, ile kroków i w jakim kierunku ma wykonać – tzw. chodzenie pod dyktando - opisuje trasę prowadzącą do celu, opracowuje proste plany z wykorzystaniem strzałek, cyfr, umownych znaków i wyrazów do globalnego czytania (zabawy typu podchody, poszukiwanie skarbów) - kreśli linie na kratkowanej kartce według instrukcji określającej strzałkami kierunek i liczbę kratek (kreslenie pod dyktando np. labiryntów, wzorów, przedmiotów) - określa miejsce na kartce lub innej płaszczyźnie (zabawy typu: wskaż górny, dolny, prawy i lewy brzeg, środek, górne i dolne rogi, połóż klocek w prawym górnym rogu, narysuj kotka w lewym dolnym rogu) - określa położenie wskazanych elementów na stronie lub odnajduje je według słownego polecenia - kształtuje nawyk rysowania linii, kreślenia szlaczków zgodnie z przyjętym kierunkiem: z góry na dół, z lewej strony do prawej (zaznaczanie początku) - wykorzystuje orientację na kartce podczas prac plastyczno-technicznych wykonywanych według wzoru, instrukcji słownej (origami, wykonanie zabawek z papieru: samolot, strzałka) - przedstawia postaci na rysunku ze zwróceniem uwagi na elementy ciała, uwzględniając elementarne zasady proporcji, charakterystycznych cech wyglądu rysowanej osoby - poznaje sposoby przedstawiania przestrzeni na płaszczyźnie (mapy, plany)
<p>15) przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem</p>	<ul style="list-style-type: none"> - doskonalą umiejętność szacowania liczby przedmiotów w wyodrębnionym zbiorze, stosuje określenia: <i>mniej, więcej, tyle samo</i> - rozpoznaje po układzie liczbę kropek na kostce do gry bez przeliczania (gry kostkowe, odtwarzanie układu kropek na kostce w formie graficznej) - poszerza zakres liczenia liczebnikami głównymi zgodnie z indywidualnymi możliwościami (u dzieci liczących w szerszym zakresie niż 10 dostrzeganie rytmu dziesiętkowego) - rozpoznaje błędne liczenie i opisuje dostrzeżone nieprawidłowości (inscenizowanie błędnego liczenia przez nauczyciela z wykorzystaniem pacynki) - rozumie, że wynik liczenia nie zależy od układu elementów i kolejności liczenia (liczenie w różnych kierunkach, przeliczanie tych samych elementów różnie ułożonych: w rzędzie, piramidkach, rozsypane) - rozumie podwójne znaczenie ostatniego liczebnika: ostatni liczony element i wskazujący liczbę wszystkich elementów w zbiorze - doskonalą umiejętność właściwego organizowania czynności liczenia podczas manipulowania oraz na kartach pracy (ustawianie elementów w rzędzie, szeregu, przesuwanie, skreślanie, zaznaczanie kolorem, zapamiętywanie, który element został policzony) - liczy i odzwierciedla liczbę elementów na palcach lub na zbiorach zastępczych - ustawia się w grupy o liczebności określonej wypowiedzianą liczbą lub pokazaną cyfrą (tworzenie zespołów, ustawianie się w koła, rzędy)

kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego

- doskonalą umiejętność posługiwania się w dostępnym zakresie liczebnikami porządkowymi i dostrzega ich znaczenia (określanie własnego miejsca w szeregu, układanie przedmiotów w szeregu według podanej kolejności, numerowanie miejsc podczas zabaw teatralnych, rymowanki, wylizanki z elementem przeliczania za pomocą liczebników porządkowych, wskazywanie na obrazkach wagonów w pociągu, pięter w bloku, misiów na półce, przeliczanie schodów i ustawianie na nich zabawek, rysowanie zgodnie z wysłuchaną historią, np. *Po jeziorze płyną łódki: pierwsza zielona, druga czerwona, trzecia żółta...*)
- tworzy zbiory o określonej liczebności przez dokładanie lub zabieranie elementów
- dodaje i odejmuje na konkretnych i zbiorach zastępczych w zakresie odpowiadającym własnym możliwościom (manipulowanie, sytuacje zabawowe, zabawy tematyczne, np. „Urządźmy przyjęcie”, gry z użyciem kostek)
- określa wynik dodawania lub odejmowania z pomocą palców zastępujących przedmioty (zginanie i prostowanie, dotykanie do policzka dla zaznaczenia)
- dolicza i odlicza z wykorzystywaniem globalnego ujmowania niewielkich liczebności elementów, np. oczek na kostce
- dodaje i odejmuje w zakresie 10 lub większym (na palcach lub na innych zbiorach zastępczych)
- podaje wynik dodawania i odejmowania w opisanych sytuacjach, jako wstęp do rozwiązywania zadań tekstowych, np. *Tata dał Kasi dwa cukierki, mama dała dwa cukierki. Ile cukierków ma Kasia?* (dzieci mogą sobie pomagać, licząc na palcach)
- wykorzystuje symboliczny, uzgodniony zapis graficzny do ustalania wyniku dodawania i odejmowania (karty pracy: dorysowywanie, skreślanie przedmiotów, rysowanie, skreślanie kresek odpowiadających liczbie przedmiotów)
- zdobywa doświadczenia pozwalające na stopniowe przechodzenie na poziom umożliwiający wykonywanie operacji przez doliczanie lub odliczanie elementów bez konieczności liczenia wszystkich obiektów („liczenie znikających obiektów” – np. *Wrzucić dwa żetony do skarbonki, dorzucić jeszcze trzy. Jak myślisz, ile żetonów jest w środku?* – dziecko może posilkować się liczeniem na palcach, wyobrażać sobie obiekty; zabawa w „matematyczną maszynę”, która dolicza lub odlicza, a po wykonaniu operacji dzieci muszą same określić, jakie działania wykonała maszyna)
- tworzy zbiory równoliczne (rozkładanie przedmiotów po kilka zgodnie z podaną liczebnością, ustawianie się w grupach o określonej liczebności, rozkładanie po tyle samo – w sytuacjach codziennych, podczas odgrywania scenek sytuacyjnych z wykorzystaniem pacynek, zabaw w sklep)
- doskonalą umiejętność ustalania równoliczności przez przeliczanie, ustawianie w pary i inne formy wzajemnego przyporządkowania, np. graficzne łączenie liniami
- porządkuje zbiory przedmiotów według wzrastającej i malejącej liczebności w dostępnym zakresie
- tworzy zbiory na zasadzie: w każdej następnej pełni umieść o jeden element więcej lub o jeden mniej
- porównuje liczebności zbiorów z określaniem, o ile jest mniej lub więcej elementów (ustawianie w pary i sprawdzanie, ilu elementów nie da się przyporządkować)
- rozumie zasady wymiany elementów według przyjętej reguły (wymiana jeden do jednego, jeden do dwóch...), jako wstęp do zrozumienia operacji kupna i sprzedaży
- uczestniczy w zabawach z liczmanami, żetonami oznaczonymi cyframi (zabawy w sklep, ustalanie cen produktów, odgrywanie roli kupującego i sprzedającego)
- poznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10 (wykorzystanie domina cyfrowo-obrazkowego, łączenie w pary kartonika z cyfrą z obrazkiem przedstawiającym liczbę elementów, zabawy typu: „Wyłusuj kartonik z cyfrą i narysuj tyle kótek, ile wskazuje cyfra”, „Ułóż w obręcz tyłe woreczków, ile wskazuje cyfra na kartoniku”)

	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzeżę rytm układu dziesiątkowego podczas głośnego liczenia z jednoczesnym pokazywaniem kolejno zapisanych liczb np. na miarce (liczenie z nauczycielem, grupowe) - dostrzeżę znaczenia cyfr i numeracji cyfrowej w życiu codziennym (kalendarze, zegary, monety) - stosuje cyfry w zapisach matematycznych i innych sytuacjach (numerowanie miejsc, stron w książkach, wykonywanie kalendarzy przeżyć, ewidencjonowanie kolekcji, opracowywanie przepisów kulinarnych) - wykonuje i układa zadania z wykorzystaniem cyfr i znaków matematycznych - liczy obiekty dostępne chwilowej obserwacji lub będące w ruchu (liczenie przejeżdżających aut, przebytych kroków, słyszanych dźwięków) - liczy do przodu i wspak z dowolnego miejsca - podejmuje próby liczenia po pięć z pokazywaniem na palcach - poznaje znaki $<$, $>$, $=$ oraz wykorzystuje je do porównywania liczb - prawidłowo układa i odczytuje zapisy matematyczne ze znakami $<$, $>$, $=$ - poznaje znaki matematyczne: $+$, $-$, $=$ oraz rozwiązuje proste zadania z ich wykorzystaniem - samodzielnie stosuje cyfry i znaki matematyczne w działaniach dodawania i odejmowania oraz prawidłowo je odczytuje - zdobywa doświadczenia zmierzające do zrozumienia, że wielkość przedmiotów i zajmowana przez nie przestrzeń nie wpływają na ich liczebność (zabawy ze zmienianiem układu elementów w tym samym zbiorze poprzez nakładanie na siebie, przesuwanie)
<p>16) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu, np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem, w tym nazwami pór roku, nazwami dni tygodnia i miesięcy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - systematycznie prowadzi kalendarz pogody z zaznaczeniem pory roku, nazwy miesiąca i dnia tygodnia (wykorzystanie symboli, gotowych lub stworzonych samodzielnie, cyfr, wyrazów do globalnego czytania) - rozumie pojęcie „pory roku”, dostrzeżę ich rytm, posiada wiedzę dotyczącą pór roku (quizy, zagadki, samodzielnie lub zespołowo opracowane kalendarze pór roku, miesięcy) - dostrzeżę przemienność dnia i nocy oraz nazywa pory dnia: rano, południe, wieczór (harmonogram dnia) - poprawnie stosuje określenia: wczoraj, dziś, jutro, przedtem, potem (opowiadanie o zdarzeniach, planach, układanie twórczych opowiadań, historyjek) - dostrzeżę następstwa: pór roku, dni tygodnia, pór dnia, trafnie posługuje się pojęciami dotyczącymi czasu (oglądanie, układanie lub samodzielne opracowywanie kalendarzy, harmonogram tygodnia, przebieg projektu, opowieści ruchowe, nauka piosenek i rymowanek zawierających nazwy pór roku, dni tygodnia) - stopniowo przyswajają nazwy kolejnych miesięcy (rytuał żegnania i witania kolejnych miesięcy, kalendarz urodzinowy) - rozumie znaczenie kalendarzy w planowaniu i organizacji życia - interesuje się ważnymi datami w życiu rodziny (urodziny, rocznice, imieniny członków rodziny) - podejmuje próby opracowywania skutecznych procedur i planów działań uwzględniających następstwo czasowe czynności lub etapów (podczas opracowywania projektów) - poznaje sposoby mierzenia czasu przez różne rodzaje zegarów (stoper, zegar: słoneczny, elektroniczny, piaskowy, tarczowy, wahadłowy) - dostrzeżę znaczenie pomiaru czasu za pomocą zegarów i stoperów - porównuje czas wykonywania różnych czynności

<p>17) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - podejmuje próby odczytywania z pomocą nauczyciela pełnych godzin na zegarze tarczowym o określonych porach (czas posiłków, pora wyjścia do ogrodu, czas na czytanie książki) - poznaje nominalnie wybranych monet i banknotów - wykorzystuje fikcyjne monety i banknoty w zabawie, w celu lepszego zrozumienia ich funkcji (zabawy tematyczne typu „Sklep”, „Zakupy”, „Mamo, co mam kupić?”) - potrafi określić wartość wybranych monet i banknotów, dokonuje porównań, grupuje - rozumie znaczenie pieniędzy w życiu codziennym, zasadę zarabiania i wydawania (odgrywanie scenek, zabawy tematyczne, planowanie wydatków) - rozumie, że nie wszyscy ludzie mają tyle samo pieniędzy i że nie może to być powodem do ich wyśmiewania czy lekceważenia - poznaje powiedzenia związane z pieniędzmi i oszczędzaniem, np.: „Pieniądze szczęścia nie dają”, „Czas to pieniądź”, „Chytry dwa razy traci”, „Grosz do grosza, i zbierze się kokosza”
<p>18) posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrowka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół</p>	<ul style="list-style-type: none"> - utrwała i wzbogaca słownictwo służące do opisywania warunków pogodowych, np. deszcz, mżawka, burza, ulewa, mróz, grad, zamieć, szaruga, słońce, mgła, śnieg, szron, chmury, wiatr, huragan, sztorm - dostrzega zmienną długość dnia w zależności od pory roku - wskazuje zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku (kalendarz pogody, plansze dydaktyczne, loteryjki obrazkowe, zagadki, prezentacje graficzne) - dostrzega skutki zjawisk atmosferycznych oraz wskazuje sposoby zabezpieczania przed nimi roślin, zwierząt i ludzi, np. mróz: zamarzanie szymb, przemarzanie roślin, brak pokarmu dla zwierząt – skrobanie szymb, zabezpieczanie skóry rąk i twarzy kremem, osłanianie roślin, dokarmianie zwierząt (obserwacje, nawiązanie do doświadczeń i przeżyć dzieci, plansze dydaktyczne, literatura, historyjki obrazkowe, aktywne rozwiązywanie problemów, „burza mózgów”) - wskazuje niebezpieczeństwa wynikające z pogody, np. uderzenie pioruna, silne podmuchy wiatru, powódź, huragan, trąba powietrzna, susza, oraz poznaje sposoby postępowania w przypadku tego typu zagrożeń (historyjki obrazkowe, pogadanki) - doskonali umiejętności dobierania stroju oraz form aktywności do warunków pogodowych, rozumie znaczenie właściwego doboru stroju i starannego ubrania (karty pracy, loteryjki obrazkowe) - bada zjawiska atmosferyczne z wykorzystaniem pomocnych narzędzi, np. termometr, skonstruowany deszczomierz (pomiar temperatury, obserwowanie siły wiatru przez montowanie wiatraków, badanie intensywności opadów deszczu, zamarzania wody, obserwacja płatków śniegu, szronu za pomocą lupy) - zwraca uwagę na wpływ obserwowanych, badanych zjawisk na odczucia, np. na termometrze jest poniżej zera, więc jest nam zimno - rozumie, że woda zmienia stany skupienia pod wpływem temperatury: zamarzanie, topnienie, skraplanie, parowanie - wiąże zjawiska pogodowe i dostrzega ich logikę, przewiduje zdarzenia na podstawie określonych symptomów (nadmochdzą czarne chmury – będzie padał deszcz, wychodzi słońce i wciąż jeszcze pada – pojawi się tęcza, padało i chwycił mróz – będzie śliśko, gdy poranek jest zimny, może pojawić się szron, szadź, lód na kałużach) - samodzielnie i adekwatnie reaguje na sygnały własnego organizmu związane z warunkami pogodowymi, np. wkładanie bluzy przy odczuwaniu zimna; rozcieranie rąk przy odczuciu zimna; schodzenie ze słońca, gdy boli głowa; picie większej ilości wody podczas upału; sygnalizowanie opiekunom, gdy obuwie jest mokre w środku itp.

- opracowuje kalendarze pogody z zastosowaniem piktogramów; umownych znaków, wyrazów do czytania globalnego i cyfr
- przedstawia w pracach plastycznych różne zjawiska pogodowe (wiatr – drzewa pochylone, deszcz padający ukosem)
- ogląda prognozy pogody prezentowane w telewizji, zwracając uwagę na pogodę dla własnego regionu oraz odnosi ją do bieżących obserwacji
- kształtuje umiejętności korzystania z informacji podanych w prognozie pogody, np. dobieranie odpowiedniego stroju oraz przedmiotów, tj. parasol, okulary przeciwsłoneczne, krem z filtrem (zabawy w skojarzenia, dobieranie obrazków)
- dostrzega znaczenia prognozy pogody dla ludzi wykonujących określone zawody, np. rolnik, ogrodnik, leśnik, marynarz, lotnik
- rozpoznaje, nazywa i wskazuje cechy charakterystyczne bliższych oraz dalszych środowisk, stref klimatycznych: las, łąka, park, pole, sad, ogród, góry, rafa koralowa, dżungla, kraina polarna (wycieczki, filmy, albumy)
- doskonali umiejętności rozpoznawania oraz nazywania zwierząt żyjących w poznawanych środowiskach przyrodniczych i strefach klimatycznych (obserwacje, plansze, zdjęcia, filmy)
- dostrzega cechy charakterystyczne wyglądu zwierząt oraz wskazuje cechy świadczące o adaptacji do warunków środowiska (obserwacje, albumy, zagadki, quizy)
- rozpoznaje i nazywa zwierzęta gospodarskie dorosłe, młode oraz wskazuje korzyści płynące z ich hodowli (obserwacje, filmy, zdjęcia, makiety gospodarstwa)
- dostrzega pozytywny wpływ niektórych zwierząt na środowisko (mrówki, biedronki, dżdżownice, sikorki, dzięcioły)
- doskonali umiejętności nazywania i rozpoznawania coraz większej liczby roślin na podstawie cech charakterystycznych: drzew parkowych i leśnych po liściach, owocach, nasionach; drzew w sadach po owocach; kwiatów ogrodowych po wyglądzie kwiatów, zapachu; roślin łąkowych po wyglądzie liści, kwiatów, zapachu; roślin zielnych po zapachu, wyglądzie
- poznaje korzyści z uprawy lub zbierania roślin w naturalnym środowisku: buraki cukrowe, zboża (w tym kukurydza), słoneczniki, owoce z sadów, warzywa, kwiaty drzew, np. lipy
- systematycznie obserwuje, bada okazy zgromadzone w kąciku przyrody oraz opisuje wrażenia, porównuje, wyciąga wnioski (badanie polisensoryczne, obserwowanie z wykorzystaniem lupy, zakładanie zielników)
- poznaje i nazywa charakterystyczne dla naszego kraju krajobrazy (niziny, nadmorski, górski, pojezierza) oraz wymienia przykładowe rośliny i zwierzęta zamieszkujące te obszary
- przyporządkowuje przykładowe zwierzęta i rośliny do poznawanych kontynentów i regionów (np. Afryka, kraje polarne, Ameryka, Australia)
- uczestniczy w celowych i planowych obserwacjach zwierząt, roślin w naturalnym środowisku, w różnych porach roku, rejestruje spostrzeżenia, wyciąga wnioski dotyczące warunków życia: sposobu odżywiania, adaptacji do warunków atmosferycznych, rozmnażania (obserwowanie wybranego gatunku zwierząt, konkretnej rośliny w ogrodzie przez kolejne dni)
- dostrzega u zwierząt prawidłowości dotyczące: sposobów odżywiania (roślinożerne, mięsożerne – drapieżne), rozmnażania i karmienia potomstwa (charakterystyczne etapy rozwoju na przykładzie żaby, motyla, ptaka; karmienie potomstwa mlekiem przez ssaki), trybu życia (np. nocny, dzienny), przystosowania do środowiska i warunków życia (pletwy u zwierząt pływających, długie nogi u ptaków brodzących)
- prowadzi hodowle zwierząt w kąciku przyrody (dżdżownice, ślimaki, gryzonie, rybki), obserwuje, otacza systematyczną opieką (pełnienie dyżurów)

- dostrzeżenie zagrożenia dla przyrody wynikające ze zmian klimatycznych, rozwoju cywilizacji oraz codziennej działalności człowieka (zanieczyszczanie wody, powietrza, gleby)
  - poznaje sposoby niwelowania niekorzystnych zmian oraz wpływów na przyrodę przez działania proekologiczne i systemy ochrony, np. umieszczenie budek legowych dla ptaków, montowanie bezpiecznych przejść dla zwierząt nad lub pod drogami, rezerwaty przyrody, parki krajobrazowe, dbanie o czystość środowiska, ochrona lasów, segregacja odpadów, zmniejszanie hałasu (filmy, plakaty, pogadanki, spotkania z ekologami, praktyczny pokaz i trening w zakresie segregowania odpadów, udział w akcjach „Dzień Ziemi”, „Sprzątanie świata”, aktywne rozwiązywanie problemów metodą „burzy mózgów”, tworzenie prac plastycznych
  - wykonuje zielniki, albumy ukazujące świat roślin i zwierząt, z wykorzystaniem wyrazów do globalnego czytania, kodów, symboli i cyfr
  - uczestniczy w celowych i planowych obserwacjach zwierząt, roślin w kolejnych porach roku, rejestruje spostrzeżenia (zdjęcia tego samego drzewa, krajobrazu w różnych porach roku, prowadzenie dziennika obserwacji)
  - poznaje sposoby chronienia roślin przed niekorzystnymi czynnikami, np. mróz, susza (obserwacja w ogrodzie, wycieczki, poznawanie pracy ogrodnika, sadownika w różnych porach roku)
  - kojarzy podstawowe zmiany w przyrodzie z cyklem pór roku na podstawie obserwacji, działań, nabytych wiadomości i umiejętności w poszczególnych okresach:
- Jesienią
- rozpoznaje i nazywa podstawowe gatunki drzew liściastych i iglastych po liściach, owocach i nasionach oraz wyglądzie drzewa (odczytywanie wyrazów do globalnego czytania, np. *lipa, topola, klon*)
  - rozumie konieczność ochrony drzew parkowych
  - dostrzeżenie zmiany w krajobrazie charakterystyczne dla wczesnej i późnej jesieni (operowanie określeniami „złota jesień”, „szaruga jesienna”)
  - nazywa barwy jesiennych liści i rozumie, dlaczego w tym czasie liście opadają
  - obserwuje różne nasiona i dostrzeżenie zależności ich budowy od sposobu rozprzestrzeniania się (przenoszone przez wiatr, przyczepiające się do sierści zwierząt, rozsiewające się za pośrednictwem odchodów zwierząt)
  - rozpoznaje i nazywa jesiennie owoce, warzywa i kwiaty (poznawanie wielozmysłowe, wyrazy do globalnego czytania: *owoce, burak, por, cebula, fasola, astrzy*)
  - dokonuje klasyfikacji owoców na krajowe i egzotyczne
  - poznaje cykl rozwojowy drzew owocowych na przykładzie jabłoni, gruszy, śliwy
  - rozumie pojęcia: *sad, ogród, pole*
  - poznaje sposoby przetwarzania owoców i warzyw (kiszenie kapusty, gotowanie kompotu, suszenie jabłek)
  - uczestniczy w zajęciach kulinarnych, podczas których wykorzystywane są plony jesieni
  - rozumie konieczność zabezpieczenia roślin przed zimą (np. chochoły, agrowłóknina)
  - rozpoznaje i nazywa ptaki migrujące do ciepłych krajów oraz przylatujące na zimę (przyporządkowywanie wyrazów do globalnego czytania do sylwety lub obrazka, np. wilga, kukułka, dudek – odlatujące, gıl – przylatujący)
  - poznaje różne sposoby przygotowywania się zwierząt do zimy (zapadanie w sen zimowy, gromadzenie zapasów, zmiana futer na jaśniejsze i cieplejsze)

– przygotowuje ziarna dla ptaków do dokarmiania w okresie zimy, wie, jak i kiedy dokarmiać ptaki (dobór właściwego pokarmu, kiedy tylko spadnie śnieg, systematycznie w tym samym miejscu)

Zimą

- rozumie znaczenie pokrywy śnieżnej dla roślin w czasie mrozu
- rozpoznaje wybrane gatunki drzew iglastych
- rozpoznaje i nazywa ptaki zimujące w naszym kraju (przyporządkowywanie nazw ptaków do sylwet, zdjęć lub obrazków, np. *sroka, urona, gil, sikora, gawron*)
- systematycznie i właściwie dokarmia ptaki
- uczestniczy w zabawach tropiących na śniegu z rozpoznawaniem tropów zwierząt
- prowadzi hodowlę kielków w kąciku przyrody w celu wzbogacenia diety
- rozumie konieczność pomagania zwierzętom leśnym w czasie zimy, z podkreśleniem znaczenia pracy leśnika
- utrwala wiadomości o zwierzętach leśnych zimą (zwierzęta zapadające w sen zimowy, pozyskiwanie pokarmu przez zwierzęta drapieżne i korzystanie z paśników przez zwierzęta roślinożerne)
- rozumie konieczność opiekowania się zwierzętami domowymi: zapewnienie pożywienia i ochrony przed zimą

Wiosną

- dostrzega etapy rozwoju roślin: drzew owocowych, roślin kwiatowych i cebulowych
- prowadzi obserwacje rozwoju rośliny z nasionka, z cebuli, np. fasoli, pomidora, ogórka, dymki, oraz prowadzi kalendarze obserwacji (wykorzystywanie lupy)
- rozpoznaje i nazywa wiosenne kwiaty, drzewa i krzewy oraz przyporządkowuje wyrazy do globalnego czytania do sylwet, zdjęć lub obrazków (np.: irys, tulipan, narcyz)
- nazywa oraz próbuje owoców i warzyw sezonowych (rzodkiewki, szczypiorek, młoda kapusta, truskawki)
- poznaje prace ogrodnicze prowadzone wiosną oraz nazywa wykorzystywane w ogrodzie narzędzia
- rozpoznaje i nazywa rośliny chronione oraz rozumie konieczność podejmowania działań ochronnych
- poznaje etapy rozwoju niektórych zwierząt (żaby, motyla, ptaka)
- nazywa młode zwierzęta leśne, hodowlane i domowe

Latem

- rozpoznaje i nazywa owoce letnie oraz bada ich budowę, dostrzega różnice i podobieństwa, szuka nasion
- rozumie potrzebę uprawiania roślin przez człowieka oraz rozpoznaje podstawowe rośliny uprawne
- dostrzega znaczenie postępu technicznego dla szybkości i jakości wykonywania prac polowych i ogrodniczych (maszyny rolnicze)
- rozumie pojęcie: *żniwa*
- dostrzega wpływ warunków pogodowych na świat przyrody (niebezpieczeństwo suszy lub zbyt obfitych opadów)
- rozpoznaje i nazywa rośliny rosnące w różnych środowiskach: w ogrodach, na rabatach, w parkach i na łące
- poznaje wartości smakowe, zapachowe i zdrowotne wybranych roślin (uprawa ziół w doniczkach, zakładanie zielników z podpisami)
- rozpoznaje i nazywa ptaki oraz identyfikuje ich głosy
- poznaje sposoby opiekowania się młodymi przez zwierzęta leśne

	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje i nazywa zwierzęta oraz rośliny chronione, ze szczególnym zwróceniem uwagi na te, które można spotkać w najbliższym otoczeniu lub w czasie wakacji (traszki, salamandry, mrówki leśne) - rozumie zjawisko obiegu wody w przyrodzie - identyfikuje odgłosy związane z niektórymi zjawiskami atmosferycznymi (słuchanie odgłosów deszczu i wiatru o różnym natężeniu) - podejmuje próby prezentowania przykładowej prognozy pogody z zastosowaniem podstawowych określeń i mapy (zabawy w „Prezentera pogody”) - poznaje prehistorię naszej planety (krajobraz prehistoryczny, gatunki wymarłe, np. dinozaury) - rozumie potrzebę chronienia niektórych gatunków roślin i zwierząt przez obejmowanie ochroną gatunkową, tworzenie rezerwatów, parków krajobrazowych; poznanie niektórych gatunków objętych systemem ochrony (plakaty, albumy) - interesuje się globusem jako modelem naszej planety (wskazywanie na globusie regionów polarnych, kontynentów, doskonalenie orientacji, gdzie są strefy gorącego, zimnego i umiarkowanego klimatu) - wzbogaca wiedzę na temat pochodzenia wybranych produktów spożywczych i sposobów ich przetwarzania i przygotowywania do spożycia (oleje, oliwa, miód, mąka, cukier, kasze) - rozpoznaje podstawowe rodzaje zbóż uprawianych w naszym kraju oraz produkty z nich otrzymywane (chleb ciemny, jasny, kasze, płatki) - wykonuje prezentacje oraz uproszczone mapy z zastosowaniem symboli, kodów i wyrazów do czytania globalnego
<p>19) podejmuje samodzielnie aktywność poznawczą, np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - interesuje się książkami i czasopismami zgromadzonymi w kąciku książki lub w bibliotece przedszkolnej (dobieranie książek do omawianej tematyki, porządkowanie książek zgodnie z przyjętą zasadą) - poznaje i nazywa książki różnego rodzaju (bajki, atlasy, przyrodnicze, komiksy, zbiory poezji, poradniki, słowniki) - poznaje bibliotekę jako miejsce wypożyczenia, oglądania książek, zna obowiązujące tam zasady zachowania, poznaje sposoby porządkowania książek: tematycznie, według alfabetu (wycieczki, organizacja biblioteki w sali) - poznaje czasopisma dla dzieci (prenumerowanie, oglądanie czasopism) - szuka informacji na dany temat w dostępnych źródłach wiedzy, ogląda albumy, atlasy, podejmuje próby czytania informacji, podpisów w celu wzbogacenia wiedzy i zaspokojenia ciekawości - wznosi konstrukcje z różnorodnych materiałów w celu organizacji przestrzeni wokół siebie (zabawy tematyczne, zabawy teatralne, strefy wypożyczalni) - poznaje bezpieczne sposoby korzystania z nowoczesnych technologii, szczególnie w zakresie telekomunikacji i informatyki (smartfon, tablet, komputer, tablica interaktywna) - uczestniczy w szukaniu informacji w Internecie, docenia jego wartość jako bogatego źródła wiedzy (wspólne oglądanie ciekawych stron www, wskazywanie bogactwa zdjęć i filmów zamieszczonych w sieci) - rozumie, że należy mieć ograniczone zaufanie do prezentowanych w Internecie treści (zachęcanie do sięgania do wiarygodnych źródeł, tworzonych przez specjalistów w danej dziedzinie, np. szukanie informacji o zwierzętach, drzewach na stronach Lasów Państwowych, o historii miasta – na oficjalnych portalach czy stronach miejskiego muzeum)

<p>20) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód</p>	<ul style="list-style-type: none"> - określa, na czym polega praca zawodowa rodziców, dziadków, oraz dostrzega znaczenie tej pracy dla innych (rozмовы kierowane, planse, organizowane spotkania z rodzicami, dziadkami) - wzbogaca wiadomości na temat pracy, roli społecznej ludzi pełniących ważne funkcje społeczne, np. przedstawicieli policji, straży pożarnej (spotkania, tablice graficzne, rekwiizyty związane z zawodem, zabawy tematyczne) - nazywa różne zawody, rozpoznaje pomoce i narzędzia potrzebne do ich wykonywania (zabawy pantomimiczne, loteryjki obrazkowe, rozmowy, pokazy zdjęć i filmów przedstawiających ciekawe zawody) - podejmuje próby zrozumienia motywacji osób wykonujących różne zawody, wie, w jakim celu podejmuje się prace, np. z zamiłowania, w celu rozwijania pasji, doskonalenia się, zarabiania na życie
<p>21) rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie; uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwiizytami, ruchem, mimiką, gestami**</p>	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętności rozumienia prostych poleceń oraz reagowania na nie całym ciałem, a także werbalnie - kształtuje i wzmacnia poczucie pewności siebie jako użytkownika języka - aktywnie i systematycznie uczestniczy w zabawach organizowanych metodą reagowania całym ciałem (Total Physical Response) oraz zabawach ruchowo-naśladowczych prowadzonych w języku obcym - odgrywa proste scenki (np. witanie się i pożegnanie) za pomocą różnych rekwiizytów teatralnych (pacynek, kukietek) lub maskotek i zabawek - uczestniczy w zabawach tematycznych (np. sklep) - wykorzystuje techniki plastyczne do utrwalania przyswajanego materiału w języku obcym (np. ilustrowanie historyjek, personalizacja) - czynnie wykorzystuje poznane słownictwo i wyrażenia podczas zabaw (np. konstrukcyjnych, grach typu memory) - słucha rymowanek, wierszyków i piosenek śpiewanych na żywo lub odtwarzanych z nośników elektronicznych, którym towarzyszy prezentacja rekwiizytów, ilustracja ruchowa, karty ilustracyjne lub rysunek czy zdjęcie - ilustruje treści rymowanek, wierszyków i piosenek lub koloruje gotowe ilustracje podczas słuchania - doskonali umiejętności powtarzania według wzorca - grupowo, chóralnie powtarza proste rymowanki, wierszyki i piosenki - uczestniczy w zabawach muzyczno-literackich, grupowej recytacji lub śpiewaniu wraz z ilustracją ruchową czy wskazywaniem obiektów np. na ilustracji - słucha krótkich historyjek opowiadanych przez nauczyciela i ilustrowanych obrazkami, planszami, plakatami, kartami ilustracyjnymi, prezentacją „teatryku kukietek” lub mimiką i gestem - uczestniczy w pracy z materiałem autentycznym, czytaniu prostych książeczek dla dzieci - aktywnie uczestniczy w opowieściach nauczyciela lub czytaniu książeczek przez nauczyciela w postaci dopowiadania brakujących słów, recytacji „refrenu”, ekspresji emocji (np. śmiech, klaskanie, imitacja płaczu) - zaczyna interesować się opowieściami, historyjkami i książeczkami w języku obcym (zachęcanie do korzystania z „kącika języka” oraz uczestniczenie w wybieraniu opowieści na dane zajęcia)

<p>22) reaguje na proste polecenia w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem; zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dokonuje autoprezentacji oraz prezentacji własnej rodziny w języku mniejszości narodowej lub etnicznej (imiona, nazwiska, określenia stopni pokrewieństwa) - interesuje się historią własnej rodziny: losy, etymologia nazwisk (drzewo genealogiczne, spotkania z członkami rodzin mówiących językiem mniejszości narodowej lub etnicznej) - kształtuje w podstawowym zakresie świadomość przynależności społecznej i terytorialnej: moja rodzina, moje miasto, mój region, mój kraj (wskazywanie na mapie Polski, stosowanie rdzennych określeń społeczności, wprowadzenie nazwy miejscowości do czytania globalnego) - uczestniczy w poznawaniu, promowaniu i aktywnym działaniu na rzecz środowiska geograficznego, przyrodniczego oraz kulturowego, w połączeniu ze wzbogacaniem słownictwa biernego i czynnego mniejszości narodowej lub etnicznej (spacery, wycieczki, spotkania z twórcami i artystami, udział w wystawach, pokazach, konkursach, wykonywanie albumów, zwiedzanie zabytków regionu, prezentowanie się w strojach regionalnych, prace plastyczno-techniczne wykorzystujące charakterystyczne zdobnictwo i techniki, zajęcia przybliżające tradycje kulinarne z nazywaniem potraw i składników) - odczuwa dumę z przynależności do społeczności operującej własnym językiem i tradycją kulturową - dostrzega elementy wspólne w kulturze całego kraju przy jednoczesnym dostrzeganiu odmienności, unikatowości własnych tradycji - przejawia akceptację i tolerancję wobec odmienności kultury i języka w obrębie społeczności, w której funkcjonuje - aktywnie uczestniczy w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej (tańce, korowody, zabawy w kole, wyliczniki, gry, dialogi, przyspiewki) - wiąże tradycyjne zabawy z odpowiednimi sytuacjami lub okresami w roku (święta, obrzędy związane z witaniem lub żegnaniem pór roku, uroczystości o charakterze rodzinnym, zabawy z naśladowaniem czynności osób dorosłych) - adekwatnie wykorzystuje w zabawach stroje, rekwizyty, instrumenty z zastosowaniem określeń zaczerpniętych z tradycji językowych (pierścionki, kije, paski, laski, chusteczki) - spontanicznie podejmuje twórcze zabawy, w które są wplatanie zwroty zaczerpnięte z tradycji językowych (zabawy tematyczne, inscenizowane) - słucha i wykonuje czynności według poleceń wydawanych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej w sytuacjach życiowych i podczas podejmowania nowych zadań (stałe wzbogacone przez polecenia wypowiedzianych przez otoczenie, polecenia związane z wykonywaniem np. tradycyjnego rękodzieła, nazwy figur tanecznych) - podejmuje próby samodzielnego formułowania poleceń w języku mniejszości narodowej lub etnicznej - nabiera coraz większej skuteczności i pewności w deklamowaniu wierszy, rymowanek, śpiewaniu piosenek w języku mniejszości narodowej lub etnicznej (konkursy recytatorskie, występy okolicznościowe) - podejmuje próby tworzenia własnych form literackich i wokalnych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej (dopowiadanie rymów, tworzenie rymowanek, wierszy, układanie piosenek, przyspiewek opartych na tradycji językowej i muzycznej regionu lub społeczności) - słucha z zainteresowaniem i rozumieniem historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej (aktywne słuchanie, porządkowanie obrazków zgodnie z kolejnością zdarzeń, czytanie fragmentami z przypominaniem uprzedniej treści)
---	---

- wzbogaca wiedzę o regionie, społeczności, tradycjach i kulturze podczas słuchania podań, legend, historii opowiadanych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej (spotkania z twórcami kultury i sztuki, ludźmi wykonującymi zawody związane z regionem)
- słucha utworów literackich dla dzieci pisanych przez autorów regionu lub społeczności (przybliżanie ich postaci dzieciom: imiona i nazwiska, podawanie tytułów, wspólne analizowanie treści, swobodne inscenizowanie treści)
- samodzielnie opowiada znane historyjki oraz tworzy własne opowiadania, operuje zwrotami, językiem mniejszości narodowej lub etnicznej (kreatywne opowiadania, dialogi, dopełnianie treści opowiadanej historyjki)
- rozumie znaczenie oraz okazuje szacunek dla symboli narodowych i godła swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej (wykorzystywanie godła jako elementu identyfikującego na strojach, pracach)
- poznaje historię, legendy i podania związane z powstaniem godła swojej wspólnoty narodowej, etnicznej
- odczuwa dumę z faktu przynależności do wspólnoty narodowej lub etnicznej, posiadającej własne godło
- wykonuje prace plastyczne oparte na motywach godła swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej

*Źródło klasyfikacji form wyrazu ekspresji w punkcie IV.7 tabeli dotyczącej 5- i 6-latków: Popek S. *Psychologiczne teorie procesu twórczości artystycznej* [w:] S. Popek (red.): *Twórczość artystyczna w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa 1985, s. 96

**Polecamy materiały do języka angielskiego wydawnictwa Nowa Era.

Zamieszczone wyżej table przedstawiają punkty podstawy programowej wychowania przedszkolnego wraz z zagadnieniami, które należy poruszyć, oraz przykładowe sposoby ich realizacji. Tabele ukazują etapy osiągania celów w każdej grupie wiekowej. Dzięki temu nauczyciel dostaje konkretne wskazówki, jak planować proces wychowawczo-dydaktyczny, jak stopniować trudność i jakie cele osiągnąć na zakończenie edukacji przedszkolnej. Nauczyciel prowadzący młodsze grupy powinien zapoznać się z treściami programowym włączy dla swojej grupy i dla grupy starszej. Dzięki temu będzie mógł postawić dzieciom i sobie jasne cele na cały rok szkolny i przygotować dzieci do pracy w kolejnym roku.

Sposoby realizacji kolejnych punktów podstawy programowej prezentują zajęcia, zabawy i metody pracy. Wyznaczają kierunek działań, pozostawiając jednocześnie nauczycielom swobodę w ich doborze.

IV.

**Obserwacja i metody
przeprowadzania diagnozy**

Nauczyciel wychowania przedszkolnego obserwuje, ocenia i diagnozuje dziecko w zakresie wiadomości, umiejętności i postaw. Aby dziecko mogło osiągnąć sukces szkolny, trzeba jak najwcześniej rozpoznać jego możliwości i potrzeby we wszystkich sferach rozwojowych oraz zapewnić mu odpowiednie wsparcie.

1. Informowanie rodzica

Wszyscy rodzice zadają sobie pytanie: jak rozwija się moje dziecko? Jak moje dziecko poradzi sobie w szkole? Jedni wyraźnie przeceniają jego umiejętności, skupiając się na sferze poznawczej i intelektualnej: dziecko czyta, liczy, to na pewno poradzi sobie w szkole z emocjami. Tymczasem funkcjonowanie intelektualne dziecka, jego dojrzałość poznawcza nie zawsze idą w parze z rozwojem społecznym i emocjonalnym. Dziecko, które nie radzi sobie z emocjami, często nie potrafi nawiązać dobrych kontaktów z rówieśnikami. Inne dzieci boją się jego wybuchów smutku czy złości. Najpierw przyglądają się, a z czasem nasmiewają lub prowokują te wybuchy.

Niektórzy rodzice nie potrafią spojrzeć obiektywnie na swoje pociechy, widzą je przez pryzmat swoich wyobrażeń i pragnień. Mają konkretne oczekiwania i gdy dziecko ich nie spełnia, reagują brakiem akceptacji i niezadowoleniem. Często, mając dziecko z problemami, ignorują fakty, upatrując winę w otoczeniu („to Państwo powinniście sobie z nim poradzić”, „na pewno coś źle robicie i dlatego nie ma efektów”). Nie widzą, że dziecko potrzebuje dodatkowej pomocy. Takim rodzicom warto jak najwcześniej uświadomić, że ich dziecko nie opanowało jeszcze kluczowych umiejętności opisanych dla danego wieku lub niezbędnych w nauce szkolnej.

Oczywiście większość rodziców troszczy się o swoje dzieci i w razie potrzeby podejmuje dodatkowe działania, na przykład udaje się z dzieckiem do specjalisty lub poradni w celu dokonania pełnej diagnozy i ustalenia sposobów dalszej pracy. Tacy rodzice uważnie wysłuchają informacji, które nauczyciel ma im do przekazania, i będą w miarę możliwości korzystać z udzielonych wskazówek. Jak przygotowywać informacje dla rodziców, jak z nimi rozmawiać, jak informować ich o obserwacjach i o stopniu gotowości szkolnej ich dzieci?

Otóż na początku roku szkolnego należy zorganizować spotkanie dla rodziców, na którym dowiedzą się, jakie są prawidłowości rozwojowe dla dzieci w danym wieku lub na czym polega gotowość szkolna dziecka i w jaki sposób nauczyciel zdobywa informacje dotyczące rozwoju dziecka. Trzeba w skrócie opisać, co potrafi 3- czy 4-latek oraz spisać najważniejsze kompetencje, które powinno posiadać dziecko przed rozpoczęciem nauki szkolnej.

Najważniejsze kompetencje, które dziecko powinno posiadać przed rozpoczęciem nauki szkolnej:

- **samodzielność** – dziecko dojrzałe do szkoły sprawnie i we właściwym tempie wykonuje wszystkie czynności samoobsługowe; ubiera się, rozbiera, korzysta z toalety, ma wykształcone podstawowe nawyki higieniczne, prawidłowo posługuje się sztućcami, wiąże buty;

- **umiejętności społeczne i odporność emocjonalna** – dziecko potrafi porozumiewać się z innymi i obdarza ich uwagą, stosuje się do zasad, rozumie, że trzeba pomagać sobie nawzajem, umie współpracować, potrafi kontrolować swoje emocje w stopniu odpowiednim do wieku, radzi sobie z krytyką i niepowodzeniem, potrafi odroczyć nagrodę i przyjemność, kończy zadanie, stara się jak najlepiej je wykonać mimo ewentualnych trudności, jest w stanie skutecznie funkcjonować w grupie i radzić sobie z zadaniami szkolnymi, zaspakaja swoje potrzeby w sposób akceptowany społecznie;
- **umiejętności matematyczne, podjęcie nauki czytania i gotowość do nauki pisania** – dziecko potrafi tworzyć zbiory oparte na określonych regułach, myśleć w sposób przyczynowo-skutkowy, uczy się przewidywać, co się zdarzy, potrafi ustalić przyczyny na podstawie skutków, ma zdolność abstrakcyjnego myślenia, rozumie symbole oderwane od konkretności, zna cyfry od 0 do 9 i tworzy z nich liczby, dodaje i odejmuje w sytuacjach użytkowych, zna niektóre litery alfabetu, czyta i układa proste wyrazy z tych liter, prawidłowo trzyma ołówek i reguluje jego nacisk na kartkę, sprawnie posługuje się nożyczkami, lepi, rysuje, orientuje się w schemacie ciała i przestrzeni, ważną rolę odgrywa też rozwój mowy oraz umiejętność analizy i syntezy słuchowej;
- **sprawność motoryczna i koordynacja wzrokowo-ruchowa** – dziecko potrafi sprawnie biegać, skakać, chodzić na palcach, stać na jednej nodze, ruchy ciała są skoordynowane, kierowane wzrokowo, dziecko ma prawidłowe napięcie mięśniowe, potrafi wysiedzieć w ławce, prawidłowy rozwój motoryczny umożliwia dziecku udział w grach i zabawach ruchowych, ma dobrą koordynację wzrokowo-ruchową;
- **wiedza ogólna** – posiada wiedzę ogólną stosowną do wieku, rozumie pojęcia i symbole.

Takie informacje można rozdać na papierze lub wysłać rodzicom w e-mailu.

Spotkania z rodzicami muszą być systematyczne, by przekazywać im najważniejsze wyniki obserwacji dziecka oraz wskazówki do pracy w domu. Należy pozwolić rodzicom powiedzieć o ich działaniach wspierających rozwój dziecka i dojrzałość szkolną. Podkreślać chęć współpracy, nie oceniać, skupić się na współdziałaniu. Zadaniem nauczyciela nie jest bowiem ocena metod wychowawczych, tylko pokazanie rodzicom, co jest skuteczne, a co nie. Nauczyciel musi pamiętać, że rodzice są specjalistami od swoich dzieci, a nauczyciel – specjalistą od uczenia i wychowania przedszkolnego oraz przygotowania dziecka do szkoły. Widzi dziecko w grupie, wie, jak wypełnia polecenia, jak reaguje na trudność lub porażkę, jak radzi sobie z emocjami, czy nawiązuje więź z rówieśnikami, czy potrafi współpracować. Dzięki bezcennym informacjom od nauczyciela możliwa jest wczesna pomoc i wyrównanie deficytów.

Ważne, żeby rodzice czuli, że chodzi o pomaganie dziecku, a spotkania i współpraca przynoszą realne korzyści. Nauczyciel powinien pracować nad konkretnymi zachowaniami i działaniami. Podczas obserwacji dzieci powinien korzystać z arkuszy obserwacji oraz arkusza indywidualnego do badania gotowości szkolnej dziecka lub w razie potrzeby opracować i realizować wraz z zespołem do spraw pomocy psychologiczno-pedagogicznej program wspierająco-korygujący dla dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Rozmowy powinno się zaczynać i kończyć pozytywnymi informacjami. Jest to szczególnie ważne w przypadku dzieci, których zachowania odbiegają od normy, zwłaszcza dzieci ruchliwych, agresywnych, przeszkadzających. Rodzice tych dzieci często są obwiniani, krytykowani i atakowani, słyszą same złe rzeczy o dziecku. Ich chęć do stawiania się na spotkania i chęć do współpracy jest niska. Boją się kolejnych oskarżeń. W takiej sytuacji zadaniem nauczyciela jest przekonanie rodziców, że dziecko ma problemy, więc celem jest wspólne wypracowanie najlepszego sposobu postępowania, aby ich dziecko mogło w pełni wykorzystać swój potencjał. Nie można też zapomnieć o chwaleniu postępów, mocnych stron i zdolności dziecka.

Celem takiego spotkania jest:

- informowanie rodziców o aktualnym poziomie rozwoju we wszystkich sferach rozwoju, sposobie funkcjonowania dziecka, ze zwróceniem uwagi na mocne i słabe strony;
- ustalenie wspólnej strategii stymulowania rozwoju oraz wypracowywania i wzmocnienia pożądanych zachowań;
- przedstawienie różnych form wspierania dziecka w środowisku pozaprzedszkolnym.

Przygotowując się do spotkania z rodzicem, nauczyciel powinien się zastanowić, jakie informacje chce mu przekazać oraz w jakiej kolejności to robi. To, co jest najważniejsze, dobrze jest powiedzieć na początku i powtórzyć na końcu. W kontakcie z rodzicem nie należy używać żargonu psychologicznego, pojęcia muszą być wyjaśnione w przystępny sposób, np. jeśli jest mowa o rozwoju psychofizycznym, trzeba pokazać, jakich kategorii ten rozwój dotyczy i jakie zachowania dziecka są brane pod uwagę. Nauczyciel powinien operować konkretnymi, umieszczać w opiniach zawsze konkretne zachowania. Pomocny będzie schemat spotkania indywidualnego z rodzicami:

- zaplanowanie spotkania (spokojne miejsce, warunki zapewniające rodzicom poczucie bezpieczeństwa, wystarczająca ilość czasu, poinformowanie rodziców o dacie, miejscu, czasie i celu spotkania);
- rozpoczęcie od informacji pozytywnych, nawiązanie do wcześniejszych spotkań, docenienie dotychczasowej współpracy;
- przypomnienie celu spotkania;
- rozpoczęcie od mocnych stron dziecka, obserwowanych nawet drobnych zmian na lepsze;
- odwoływanie się do konkretnych zachowań podczas omawiania kolejnych stref rozwoju, unikanie własnych ocen i porównań z rówieśnikami;
- podkreślenie umiejętności dziecka, które ułatwią mu funkcjonowanie w przedszkolu i naukę szkolną;
- określenie zakresu wiadomości, które nie zostały opanowane, oraz umiejętności, które nie są w pełni ukształtowane;
- zwrócenie uwagi na problemy, które mogą dziecku utrudnić adaptację do nowych warunków i wymagań;
- wyjaśnienie wątpliwości, odpowiedzi na pytania;
- pokazywanie i omawianie, co już zostało zrobione, jakie czynności zostały podjęte w celu ułatwienia dziecku funkcjonowania w grupie czy osiągnięcia dojrzałości szkolnej;
- docenienie działania rodziców;
- zaproponowanie rodzicom wymiany pomysłów w zakresie stymulacji dziecka;

- zachęcenie do dalszej współpracy;
- wskazanie przykładów literatury fachowej, propozycji materiałów dydaktycznych, ofert instytucji skierowanych na wspomaganie rozwoju;
- podziękowanie za rozmowę;
- danie czasu na decyzje i przemyślenie informacji.

Trzeba jeszcze podkreślić wagę aktywnego słuchania, czyli wyrażania zainteresowania przez zwrócenie się w stronę mówiącego, utrzymywanie kontaktu wzrokowego, odzwierciedlanie, stosowanie parafrazy, skupianie się na sednie sprawy.

2. Organizacja i metody badań

Niełatwo jednoznacznie określić, że „trzylatek powinien to, a czterolatek tamto”. Po pierwsze, każde dziecko rozwija się w swoim tempie. Po drugie, testy i tabele rozwojowe różnią się między sobą w szczegółach, trzeba więc traktować je z ostrożnością. Warto stosować arkusze obserwacyjne i należy przeprowadzić co najmniej dwie obserwacje: jedną jesienią (wrzesień–październik), a drugą w maju. W międzyczasie należy wprowadzić działania wspomagające.

Trzylatek powinien umieć:

- samodzielnie korzystać z toalety (znać zakres czynności, łącznie ze spuszczeniem wody i umyciem rąk)
- samodzielnie jeść posiłki (posługiwać się łyżką i widelcem, korzystać z kubeczka)
- samodzielnie zakładać niektóre części garderoby
- samodzielnie sygnalizować swoje potrzeby
- reagować na polecenia dorosłych i starać się je wypełniać w miarę posiadanych umiejętności
- posługiwać się słownictwem odpowiednim do wieku
- posprzątać po sobie miejsce pracy i zabawy
- mieć odpowiednią sprawność w zakresie małej i dużej motoryki
- wskakiwać obunóż jednocześnie na stopień
- przeskakiwać z rozbiegu w dowolny sposób przez przeszkodę
- przebiegać 25 metrów bez upadku
- stać kilka minut (2 do 4) z zamkniętymi oczami
- schodzić po schodach, trzymając poręcz (może dostawiać nogę do nogi)
- przejść trzy metry bez asekuracji na palcach
- rysować okrągłe formy (kształt nie musi być idealny)
- przelewać całą wodę z kubka, nie rozlewając jej
- złożyć kartkę na pół
- nawlec koraliki na sznurek.

Czterolatek:

Rozwój fizyczny i motoryczny

- w czasie jedzenia korzystać z widelca i noża (do przysuwania potraw, smarowania pieczywa, a nie krojenia)

- ubiera się i rozbiera przy niewielkiej pomocy z zewnątrz
- samodzielnie korzysta z toalety
- myje się, czyści samodzielnie zęby
- ma lepszą sprawność motoryczną, np. narysowany człowiek ma ręce, nogi i głowę
- skacze na jednej nodze
- wspina się na drabiny
- świetnie radzi sobie z trójkołowym rowerkiem
- nakłada nakrętki na słoiki, butelki
- układa puzzle
- bez pomocy schodzi ze schodów
- przeskakuje obunóż przez przeszkodę
- potrafi przejść po linii, stawiając stopę za stopą
- przenosi wodę w kubku, nie rozlewając jej
- odbija balonik, by nie spadł na podłogę (kilka razy)
- prawidłowo trzyma ołówek i kredkę
- buduje wieżę z ośmiu klocków
- potrafi skupić się na jednej czynności
- potrafi rozwinąć papierek z cukierka

Rozwój społeczny i emocjonalny

- testuje granice i normy
- fantazjuje (ale nadal często nie potrafi oddzielić rzeczywistości od imagacji)
- zdarza się, że jest zbyt pewny siebie
- uwielbia prowadzić dyskusje
- potrafi być opiekuńczy i współczujący
- bawi się w grupie
- zaczyna się interesować różnicami płci

Rozwój intelektualny

- zna około 1500 słów
- ma jeszcze problem z używaniem zaimków
- rozróżnia, gdzie jest: przód, tył, na górze, pod spodem
- potrafi policzyć do czterech i więcej
- może pisać pierwsze litery i np. swoje imię
- zaczyna rozumieć następstwo czasów, wie, że kiedy wstanie, jest śniadanie, potem drugie śniadanie, obiad...
- pyta, co oznaczają różne słowa
- chętnie słucha długich historii
- rozumie niektóre przeciwieństwa, np. mały – duży, suchy – mokry
- zna większość kolorów
- zadaje mnóstwo pytań
- potrafi się bawić w jedną zabawę 10–15 minut
- zna piosenki i wierszyki, czasem sam układa piosenki

- rozróżnia czas
- pamięta imiona i nazwy, np. przedmiotów, zwierząt
- mówi w sposób zrozumiały
- lubi się bawić w zabawy tematyczne, np. w sklep, wyścigi samochodowe, teatr.

Pięciolatek:

Rozwój fizyczny i motoryczny

- wspina się na drabinki
- bawiąc się w chowanego, wchodzi pod meble
- huśta się na huśtawce (większość pięciolatek może nauczyć się samodzielnego rozhuśtania się)
- zwinnie biega
- skacze na dwóch nogach przed siebie
- skacze na jednej nodze w miejscu
- skacze przez około 15 sekund z zamkniętymi oczami, nieruchomo na obu nogach, raczej nie chwiejąc się
- może utrzymywać równowagę za pomocą rąk
- przechodzi, nie wypadając z trasy, po wąskiej dróżce o szerokości około 25 cm
- robi trzy przysiady samodzielnie
- kopie piłkę, chwyta piłkę i rzuca nią
- dość szybko, bez trzymania się poręczy, wchodzi i schodzi ze schodów naprzemiennie
- samodzielnie rozbiera się dość płynnie
- zakłada kurtkę, czapkę, szalik, buty
- samodzielnie je łyżką, widelcem, raczej nie posługuje się nożem
- pije z kubka
- sprząta ze stołu
- potrafi umyć i wytrzeć ręce, buzię
- dość sprawnie łączy klocki typu lego i buduje z nich proste obiekty
- wylepia z plasteliny narysowane kontury, robi kulki, wałeczki
- lepi z plasteliny proste kształty przestrzenne – figury (owoce, warzywa, ludziki)
- nawleka korale na żyłkę
- przykleja naklejki (jeszcze nierówno i często nie we wskazanym miejscu)
- przecina nożyczkami papier, tnie po prostej
- drze papier na małe kawałki i wykleja nim kontury
- prawidłowo trzyma ołówek, podczas rysowania opiera przedramię o stół, a drugą ręką przytrzymuje kartkę
- rysuje linie pionowe, poziome i ukośne
- odwzorowuje koło, krzyżyk, kwadrat, trójkąt, trapez
- koloruje obrazki
- wypełnia kolorem kontury, ale wychodzi poza kontur
- rysuje rysunek zgodny z podanym tematem
- maluje kredkami, farbami, używając pędzla, patyka i innych przyborów

Rozwój społeczny i emocjonalny

- bawi się zgodnie z innymi
- rzadziej obraża się, złości, płacze
- rzadziej odchodzi od grupy
- potrafi ocenić przyczyny reakcji emocjonalnych oraz przewidzieć zachowania związane z wyrażanymi emocjami
- bawi się w grupie, jest przez inne dzieci zapraszany do wspólnej zabawy
- zaczyna przejmować się uczuciami innych rówieśników – pocieszać, pomagać, okazywać współczucie
- mniej skarży
- bez interwencji dorosłego przeprosza inne dziecko
- stosuje się do poleceń skierowanych przez nauczyciela do całej grupy
- ma znacznie mniejszy lęk separacyjny i szybciej wycisza się po odejściu rodziców
- zaczyna przewidywać reakcje dorosłych na skutki swojej działalności
- zależy mu na pochwale
- stara się skończyć rozpoczętą pracę
- zaczyna próbować pokonywać trudności

Rozwój intelektualny

- prawidłowo wymawia głoski
- nazywa przedmioty, czynności, sytuacje, potrafi je opisać za pomocą przymiotników
- wypowiada się zdaniami
- potrafi przedstawić przebieg zdarzenia, opisać, co się stało, co mu dolega, dlaczego płacze, cieszy się, co zdarzyło się w przedszkolu
- rozumie treść prostych i krótkich poleceń
- rozumie podstawowe pojęcia dotyczące sytuacji w grupie, w domu, w przedszkolu
- pyta o nieznanne słowa, chce je zrozumieć
- potrafi różnicować kształty liter drukowanych, cyfr, podstawowych figur geometrycznych
- rozróżnia barwy i odcienie barwne
- zna nazwy kolorów i poprawnie stosuje je w odniesieniu do barw podstawowych
- potrafi budować proste budowle według wzoru
- potrafi odwzorować kwadrat z narysowaną przekątną
- spostrzega od 6 do około 8 różnic między podobnymi obrazkami
- spostrzega podstawowe części człowieka
- rozumie czytany tekst
- w wyuczonym wierszu odtwarza rymy
- zna i różnicuje pory roku
- potrafi porównywać pod kątem różnic
- potrafi porównywać pod kątem podobieństw
- potrafi klasyfikować ze względu na dwa, trzy kryteria
- definiuje rzeczy, biorąc pod uwagę ich funkcje
- myśli często w sposób skojarzeniowy.

Sześciolatek:

Rozwój fizyczny i motoryczny

- chętnie uczestniczy w zabawach ruchowych
- sprawnie wykonuje czynności, takie jak:
  - chodzenie
  - bieganie
  - podskoki na jednej nodze
  - podskoki obunóż
  - pokonywanie przeszkód slalomem
  - chwytanie piłki oburącz
  - rzucanie piłki
- potrafi jeździć na dwukołowym rowerze, rolkach czy wrotkach
- samorzutnie organizuje zabawy ruchowe
- prawidłowo posługuje się przyborami: kredką, długopisem, nożyczkami

Rozwój społeczny i emocjonalny

- potrafi prosić o pomoc osoby dorosłe
- chętnie występuje publicznie
- wykonuje prośby i polecenia dorosłych
- zna reguły i zasady obowiązujące w różnych miejscach oraz zwroty grzecznościowe
- chętnie nawiązuje kontakty z innymi dziećmi
- umie współpracować z innymi dziećmi w zabawie i podczas realizacji zadań
- potrafi pomóc innym dzieciom przy różnych czynnościach
- przejawia inicjatywę w zabawie
- potrafi podporządkować się innym dzieciom w zabawie, przyjmuje ich pomysły
- wykazuje cechy przywódcze, lubi rywalizować
- respektuje własność i prywatność innych
- uświadamia sobie własne emocje i potrafi je nazwać
- potrafi rozpoznać i przedstawić w formie graficznej różne emocje
- potrafi pokazać emocje gestem lub mimiką
- rozpoznaje emocje innych osób na zdjęciach
- potrafi opanować reakcje emocjonalne, takie jak: płacz, złość
- w nowych sytuacjach nie prezentuje reakcji lękowych, takich jak: wycofanie się, ucieczka, płacz, ból brzucha
- przewycięża trudności i realizuje wyznaczone cele

Rozwój intelektualny

- rozumie proste i złożone polecenia
- swobodnie posługuje się liczebnikami, przysłówkami, wyrażeniami przyimkowymi
- wypowiada się w sposób zrozumiały dla innych
- potrafi prawidłowo wypowiadać się zdaniami złożonymi
- prawidłowo używa w wypowiedziach form gramatycznych
- uzupełnia zdania jak największą liczbą określeń według wzoru: (coś)... jest... (jakie?)

- wypowiada się najczęściej w sposób płynny i w prawidłowym tempie
- rozwiązuje i rozumie zagadki słowne
- słucha opowiadań i wierszy oraz rozumie ich treść
- zapamiętuje wiersze, rymowanki, piosenki
- potrafi policzyć sylaby w słowach
- tworzy proste rymowanki
- odczytuje piktogramy, znaki, symbole
- dopasowuje brakujący element do obrazka
- odróżnia stronę lewą od prawej
- spostrzega 6–8 i więcej różnic między podobnymi obrazkami
- układa obrazek z części
- rozplanowuje elementy na rysunku
- zna przynajmniej kilka małych i wielkich liter drukowanych
- potrafi przeczytać proste wyrazy z poznanych liter
- układa z rozsypanki literowej swoje imię
- prawidłowo kreśli znaki literopodobne po śladzie i samodzielnie
- rozumie zabawy i gry dydaktyczne
- sprawnie posługuje się nazwami figur geometrycznych
- posługuje się określeniami przedmiotów dotyczącymi długości, szerokości, wysokości, grubości
- porównuje trzy lub więcej przedmioty i określa różnice, np. duży, większy, największy
- umie odróżnić błędne liczenie od poprawnego w zakresie 10 lub powyżej
- porównuje poprawnie liczbę elementów w zbiorach
- dodaje i odejmuje w zakresie 10, korzystając ze zbiorów zastępczych
- zna cyfry od 0 do 9 i tworzy z nich liczby
- odnajduje i tworzy szeregi powtarzających się elementów
- samodzielnie układa puzzle składające się z wielu elementów (20 lub więcej)
- potrafi skupić się na określonym działaniu i rozwiązać zadanie w określonym czasie
- układa historyjki obrazkowe złożone z 4 obrazków lub więcej
- zna sytuacje niebezpieczne i potrafi ich unikać
- zna nazwę aktualnej pory roku, bieżącego miesiąca i dnia tygodnia
- wie, jakiej jest narodowości, zna nazwę stolicy oraz godło, flagę i hymn Polski

Oprócz wymienionych umiejętności warto też zwrócić wagę na rozwój zmysłów, czyli odpowiedzieć na pytanie, czy dziecko słyszy i widzi w taki sam sposób jak rówieśnicy. Na wady wzroku mogą wskazywać następujące zachowania: mrużenie i tarcie oczu, marszczenie brwi, światłowstręt, zaczerwienienie oczu, łzawienie lub przysuwanie blisko oczu oglądanych obrazków albo czytanego tekstu. Na wady słuchu mogą wskazywać: opóźniony rozwój mowy i nierozumienie poleceń.

3. Dziecko zdolne w przedszkolu

W przypadku małego dziecka zdolnego nie mówimy raczej o zdolnościach kierunkowych, a o potencjale. Aby określić ten potencjał, porównuje się osiągnięcia konkretnego dziecka z osiągnięciami rozwojowymi charakterystycznymi dla dziecka w danym wieku, czyli sprawdza się, czy rozwój dziecka przebiega w granicach normy i czym dziecko wyróżnia się na tle grupy rówieśniczej. Do oszacowania zdolności można posłużyć się tabelą lub arkuszem obserwacyjnym. Im więcej stwierdzeń się zgadza, tym większe prawdopodobieństwo, że mamy do czynienia z dzieckiem zdolnym.

Czasami dziecko zdolne nie rozwija się harmonijnie. Zdolnościom poznawczym może towarzyszyć opóźniony rozwój ruchowy w zakresie dużej i małej motoryki, obniżona sprawność w zakresie czynności samoobsługowych, skłonność do nadmiernej reakcji emocjonalnej, mniejsze umiejętności społeczne. Na podstawie obserwacji, porównania sposobu funkcjonowania takiego dziecka z rówieśnikami oraz analizy wytworów pracy nauczyciel może dostrzec dziecko zdolne i zaplanować z nim pracę. Diagnozy psychologicznej dziecka zdolnego może dokonać jedynie psycholog przy użyciu zestandaryzowanych testów i na podstawie wywiadu psychologicznego z rodzicami i rozmowy z dzieckiem, jak również obserwacji zabawy i analizy wytworów. Diagnoza możliwa jest również w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Dobrym adresem jest też Centrum Konsultacyjno-Diagnostyczne do spraw dzieci zdolnych działające w Warszawie przy SPPP „Uniwersytet dla Rodziców”.

Zachowania dziecka świadczące o zdolnościach:

- zadaje mnóstwo pytań, nie rezygnuje po zdawkowych odpowiedziach;
- ma rozwiniętą wyobraźnię i kreatywność;
- posiada ciekawość poznawczą rozumianą jako chęć dowiadywania się o nowych rzeczach;
- łatwo koncentruje się i jest wytrwale;
- szuka powiązań między odległymi znaczeniowo pojęciami;
- umie liczyć bez użycia konkretów;
- łatwo zapamiętuje;
- ma oryginalne skojarzenia;
- ma szerokie zainteresowania;
- odznacza się rozbudowanym słownictwem;
- łatwo formułuje poprawne gramatycznie i logiczne zdania;
- posiada umiejętność samodzielnej i efektywnej pracy;
- zadaje pytania wykraczające poza codzienność;
- planuje przebieg czynności i postępuje według planu;
- jest dobrym obserwatorem;
- ma skłonność do „bujania w obłokach”;
- potrafi organizować sobie zabawę i zajęcia;
- jest zainteresowane naturą człowieka i świata;
- rozumie pojęcia zjawisk i idei, których nie rozumieją rówieśnicy;
- łatwo nawiązuje kontakt z dorosłymi;
- ma rozwinięte myślenie matematyczne;

- łatwo podąża za wskazówkami;
- domaga się wyjaśnień;
- używa zabawek w niestandardowy sposób;
- potrafi bawić się czymkolwiek;
- jest wyczulone w kwestiach sprawiedliwości;
- nie ulega autorytetom;
- chętnie się uczy nowych rzeczy;
- nie lubi powtórek;
- jest labilne emocjonalnie;
- odchodzi od schematów w działaniach i myśleniu;
- woli dorosłych i starsze lub młodsze dzieci od rówieśników;
- wcześnie czyta;
- szybko i łatwo się uczy.

Arkusz obserwacji zdolnego przedszkolaka

Imię ..... Nazwisko .....

Data urodzenia .....

Data I obserwacji ..... II obserwacji ..... III obserwacji .....

Zdolności naukowe:

- potrafi zadawać precyzyjne pytania
- interesuje się zjawiskami przyrodniczymi
- lubi zabawy badawcze i eksperymenty
- jest spostrzegawcze i ożywione
- szybko się uczy i ma wiadomości z różnych dziedzin
- długo przechowuje informacje w pamięci
- zadaje wiele pytań
- robi rzeczy na swój sposób
- eksperymentuje z tym, co ma w ręku
- wymyśla wiele sposobów na osiągnięcie celu
- udziela nieoczekiwanych odpowiedzi
- lubi pracować samo
- potrafi myśleć logicznie
- zauważa szczegóły
- lubi wiadomości związane z nauką i przyrodą
- potrafi długo i cierpliwie zajmować się jedną czynnością
- ma dobrze rozwinięte myślenie analityczno-przyczynowe
- przejawia wielką ciekawość
- kieruje się zainteresowaniami, zbiera rzeczy, kolekcjonuje
- preferuje sytuacje nowe

Zdolności techniczne:

- lubi zabawy badawcze
- potrafi długo i cierpliwie zajmować się jedną czynnością
- manipuluje przedmiotami (rozkłada je i składa)
- zadaje wiele pytań na temat działania urządzeń
- ma dobrze rozwinięte myślenie analityczne
- potrafi rysować schematy urządzeń zgodnie ze swoją wiedzą i odczuciem
- przejawia nad wiek wysoki poziom planowania
- samodzielnie rozwiązuje problemy konstrukcyjne
- jest pomysłowe, wpada na oryginalne rozwiązania

Zdolności artystyczne:

- tworzy własne kompozycje plastyczne
- przez swoje dzieła wyraża uczucia
- samodzielnie dobiera technikę do tworzonego dzieła plastycznego
- potrafi odróżniać barwy, ich odcienie i natężenie

- potrafi dostrzec perspektywę
- potrafi wyrazić odczucia na temat oglądanego dzieła plastycznego
- wypełnia wolny czas rysowaniem, malowaniem, lepieniem
- rysuje wiele rzeczy, nie tylko ludzi, kwiaty czy domy
- koncentruje się na działaniu twórczym i czerpie z tego przyjemność

Zdolności muzyczne:

- lubi zajęcia muzyczne
- fascynuje się światem dźwięków
- lubi śpiewać
- bezbłędnie odtwarza rytm
- wymyśla oryginalne melodie
- tworzy własne kompozycje
- potrafi ułożyć tekst do muzyki
- lubi słuchać muzyki
- jest wrażliwe na muzykę
- lubi tańczyć
- opanowuje grę na instrumentach
- potrafi rozróżnić natężenie dźwięku
- rozróżnia tempo
- odtwarza akcent muzyczny
- lubi brać udział w koncertach i występować

Zdolności aktorskie:

- potrafi wyrażać siebie, swoje uczucia
- swobodnie wciela się w każdą rolę
- ma bogatą mimikę, gesty
- potrafi obserwować i naśladować ludzi i zwierzęta
- ma bujną wyobraźnię
- potrafi modulować głos
- ma dobrą pamięć
- ma poczucie humoru
- chętnie uczestniczy w spektaklach, przedstawieniach

Zdolności językowe:

- lubi słuchać bajek i historii
- fascynuje się światem liter
- chętnie uczy się pisania liter
- tworzy własne znaki graficzne odzwierciedlające pismo
- chętnie uczy się czytać
- lubi słuchać rozmów w językach obcych
- chętnie uczy się słówek
- potrafi je powtórzyć, prawidłowo wymawiając

- lubi się uczyć, pyta o znaczenie
- ma dobrą pamięć językową
- wykazuje duże zainteresowanie nauką języków
- powtarza słowa, tworząc własny język
- szybko czyta ze zrozumieniem
- potrafi płynnie łączyć zdania w opowiadanie
- ciekawie opowiada
- jego opowieści mają strukturę
- wcześniej przejawia zainteresowania książkami i czytaniem
- ma bogaty słownik

Zdolności matematyczne:

- potrafi szybko liczyć
- potrafi liczyć w pamięci
- potrafi zamieniać otoczenie na liczby
- zapamiętuje długie sekwencje liczbowe
- potrafi i lubi grać w gry liczbowe
- potrafi rozwiązywać zadania z treścią
- swobodnie posługuje się komputerem i szybko uczy się jego obsługi

Zdolności społeczne:

- dobrze adaptuje się w nowym miejscu
- łatwo kontaktuje się z innymi dziećmi i z dorosłymi
- jest zapraszane do zabaw
- umie wpłynąć na innych, zachęcić do wspólnej zabawy
- chętnie wpada na pomysły i podejmuje decyzje
- jest wybierane przez rówieśników i inni liczą się z jego zdaniem

Zdolności fizyczne:

- fascynuje się ruchem
- potrafi naśladować ruchy
- ma dobrą koordynację ruchową
- potrafi swobodnie wykonywać ćwiczenia
- lubi gry zespołowe
- łapie piłkę
- rzuca prawą i lewą ręką
- lubi obserwować zawody
- potrafi określić swoje zainteresowania sportowe

4. Dziecko z ryzykiem dysleksji w przedszkolu

Pierwsze oznaki dysleksji rozwojowej pojawiają się najczęściej w wieku przedszkolnym. Dzieci z ryzykiem dysleksji mogą przejawiać następujące symptomy:

- mają niską sprawność ruchową w zakresie ruchów całego ciała;
- słabo biegają;
- mają kłopoty z utrzymaniem równowagi podczas chodzenia po linii krawężnika;
- z trudem uczą się jeździć na rowerze trzykołowym i hulajnodze;
- są niezdarne w ruchu;
- źle funkcjonują w zabawach ruchowych;
- mają słabą sprawność ruchową rąk;
- niechętnie wykonują czynności samoobsługowe (zapinanie guzików, sznurowanie butów, zabawy manipulacyjne – nawlekanie koralików);
- mają trudności w budowaniu z klocków;
- niechętnie rysują;
- wykonują bardzo proste rysunki;
- nieprawidłowo trzymają ołówek;
- rysują za mocno lub za słabo;
- nie potrafią rysować kółka w wieku 3 lat;
- nie potrafią rysować kwadratu i krzyżyka w wieku 4 lat;
- nie potrafią rysować trójkąta i kwadratu w wieku 5 lat.

W zakresie koordynacji ruchowo-wzrokowej u niektórych dzieci z ryzykiem dysleksji (zwłaszcza z przewagą prawej półkuli) obserwuje się dużą kreatywność, chęć do budowania z klocków oraz przyjemność z wykonywania działań plastycznych, dlatego należy być bardzo ostrożnym przy interpretacji i korzystać z pomocy specjalistów w poradniach psychologiczno-pedagogicznych.

5. Dziecko z ADHD w przedszkolu

Jednym z wyznaczników ADHD jest zaburzenie koncentracji uwagi. Nie oznacza to, że dziecko nie potrafi się koncentrować. Dziecko koncentruje się na działaniach, które są dla niego przyjemne i które lubi, ale nie umie koncentrować się na życzenie. Nie słucha, co mówi pani w przedszkolu, łatwo rozprasza ją je różne bodźce. Trzy obszary ADHD to:

- **zaburzenia koncentracji uwagi** – zaburzenia te powodują, że dziecko rozpoczyna nową czynność, nie kończy starej, nie słyszy poleceń i nie umie ich powtórzyć, sprawia wrażenie, jakby nie wiedziało, co się do niego mówi, ma problemy ze zmianą aktywności na polecenie dorosłego, zapomina o rzeczach, gubi je, w zabawach chce wprowadzać własne zasady;
- **nadmierna ruchliwość** – gdy dziecko jest zadowolone, uruchamia reakcję ruchową, jest zdecydowanie bardziej ruchliwe niż jego rówieśnicy, ma niespożyte pokłady energii, cały dzień biega, skacze, krzyczy, trudno za nim nadążyć, robi wiele rzeczy naraz, niekiedy ruchliwość objawia się w małych ruchach rąk i nóg, tikach, nagłych wyładowaniach

ruchowych lub dźwiękowych, nie potrafi usiedzieć w miejscu, bawi się przy jedzeniu, stuka, puka, kołysze, ciągle jest czymś zajęte, często ulega wypadkom różnego rodzaju, jest bardzo szybkie w działaniu;

- **nadmierna impulsywność** – działa szybko, bez zastanowienia, nie uwzględnia skutków działań, żąda, by wszystko działo się natychmiast, nie potrafi czekać na swoją kolej, mimo że wie, jak się ma zachować, działa impulsywnie, pod wpływem nagłej myśli, pomysłu, często nieumyślnie niszczy rzecz, wtrąca się do rozmowy dorosłych, ponieważ chce natychmiast coś powiedzieć, przeszkadza innym, nie potrafi sobie zorganizować pracy, nie potrafi planować zajęć, ciągle się spieszy, odpowiada niepytane lub zanim polecenie zabrzmiało do końca, jest niecierpliwe i mało tolerancyjne.

Dzieci z ADHD są nadmiernie emocjonalne, emocje dziecka są nagłe, gwałtowne i krótkotrwałe. Dziecko łatwo wpada w gniew i łatwo się rozwesela. Nie wszystkie dzieci z ADHD są agresywne. Starają się narzucać swoje zdanie w grupie. Nie potrafią przegrywać, często nie słyszą, co rówieśnicy do nich mówią. Bywają bardzo niedokładne w swoich działaniach, zwłaszcza w codziennych czynnościach – ubieraniu się.

Wymienione objawy są niepokojące, jeśli utrzymują się np. w domu, przedszkolu, w grupie rówieśniczej.

Na stronie internetowej wydawnictwa Nowa Era: www.dlanauczyciela.pl znajdują się materiały potrzebne do przeprowadzenia obserwacji i badania gotowości szkolnej:

- arkusz obserwacji 3-latka
- arkusz obserwacji 4-latka
- arkusz obserwacji 5-latka
- arkusz badania gotowości szkolnej

z możliwością generowania indywidualnych opinii o dzieciach.

Do badania gotowości szkolnej proponujemy również „Karty do diagnozowania gotowości szkolnej” (w wersji papierowej).

Współpraca placówki i rodziców

1. Formy współpracy dwóch środowisk

Powodzenia przedszkolne dzieci w ogromnej mierze zależą od siły związku dwóch środowisk: przedszkola i domu oraz jakości ich współpracy. Przedszkole to drugie po środowisku rodzinnym ważne miejsce w życiu dziecka, dlatego tak istotne jest, by wspólne poczynania rodziców i pracowników przedszkola tworzyły klimat, w którym wszyscy będą się ze sobą dobrze czuli. Dobra współpraca na linii przedszkole – dom powinna uwzględniać potrzeby zarówno dzieci, nauczycieli, jak i ich rodziców i opiekunów. Kolejnym warunkiem udanej współpracy jest uznanie równorzędności pozycji nauczyciela (lub innego specjalisty) jako wyposażonego w profesjonalną wiedzę i umiejętności eksperta od pracy z dziećmi oraz rodzica jako specjalisty do spraw wychowania dziecka w środowisku pozaszkolnym (Kochan-Wójcik 2012). Istnieje **wiele możliwości rozwoju takiej współpracy, angażowania rodziców w życie przedszkola:**

- stała wymiana informacji dotyczących dziecka z wychowawcą grupy, dzielenie się swoimi radościami i troskami podczas spotkań indywidualnych;
- indywidualne rozmowy z dyrektorem/kierownikiem przedszkola;
- udział w organizowanych uroczystościach (występy dzieci, przedstawienia, koncerty, jaśelka), w spotkaniach z różnych okazji, np. początku i zakończenia roku przedszkolnego, Dnia Matki i Ojca;
- udział w dniach lub zajęciach otwartych organizowanych przez przedszkole, które są okazją do obserwacji zachowania swojego dziecka w grupie rówieśniczej, poznania rodzajów zajęć i metod pracy;
- zebrania z rodzicami i dyrektorem (oraz nauczycielami), podczas których rodzice mają możliwość zgłaszania swoich pomysłów, propozycji rozwoju placówki, wyrażenia pozytywnych i negatywnych opinii;
- udział w zajęciach organizowanych dla dzieci i rodziców (np. zajęcia adaptacyjne, zajęcia ruchowe wg Metody Ruchu Rozwijającego, czytanie dzieciom bajek);
- udział w warsztatach tematycznych dla rodziców prowadzonych przez psychologa, pedagoga czy logopedę;
- indywidualne konsultacje z psychologiem oraz logopedą w celu omówienia poziomu rozwoju psychoruchowego dziecka, rozwoju mowy, obserwowanych u niego trudności czy problemów wychowawczych zgłoszonych przez rodziców;
- spotkania, podczas których rodzice mogą podzielić się swoją wiedzą, umiejętnościami i zainteresowaniami z dziećmi (np. opowiadanie dzieciom o swoim zawodzie, ciekawej pasji);
- kontakty drogą telefoniczną (np. pilne informacje) i e-mailową (ogłoszenia, informacje dla rodziców);
- indywidualne spotkania wychowawcy grupy z rodzicami i dzieckiem w środowisku rodzinnym (tzw. wizyty domowe);
- inicjatywy podejmowane wspólnie przez rodziców i wychowawcę grupy, np. przygotowanie przedstawienia dla dzieci;
- spotkania integracyjne personelu przedszkola, rodziców i dzieci, np. pikniki, wycieczki organizowane z inicjatywy placówki.

To, jakie kierunki współpracy zostaną obrane, zależy w dużej mierze od predyspozycji intrapsychoicznych (temperament, cechy osobowości) i interpersonalnych, motywacji i pomysłowości kadry pedagogicznej. Większość rodziców jest otwarta na propozycje przedszkola, z radością przyjmuje zainteresowanie ich pociechami i nimi samymi. Oczywiście zdarzają się tzw. trudni rodzice, unikający kontaktu, szczerzej rozmowy lub nastawieni roszczeniowo, nieradzący sobie z informacjami odmiennymi od ich własnego punktu widzenia, mający problem z kontrolą emocji. W takich sytuacjach warto, żeby nauczyciele byli świadomi, że przyczyny problemowych zachowań rodziców mogą być bardzo różnorodne i usunięcie przynajmniej niektórych znajduje się w zasięgu możliwości nauczyciela, choć wymaga dodatkowego wysiłku, dobrej woli i sporych umiejętności interpersonalnych (Czeglík 2012; Gruszczyk-Kolczyńska, Zielińska 2009). Konieczne będzie stosowanie wówczas dodatkowych rozwiązań, na przykład:

- ustalenie jasnych zasad komunikacji i współpracy;
- sugerowanie wspólnego poszukiwania rozwiązania problemu zamiast przerzucania odpowiedzialności (ustalenie i weryfikowanie kolejnych etapów działania);
- próba zrozumienia sposobu myślenia rodzica na dany temat zamiast kierowania się własnymi wyobrażeniami i stereotypami;
- pytanie o dotychczasowe sposoby radzenia sobie z problemem (reakcje na konkretne zachowanie dziecka);
- przeanalizowanie ich zalet i wad oraz zastanowienie się nad bardziej skutecznymi rozwiązaniami;
- docenianie najmniejszych przejawów zaangażowania rodzica w sprawy dziecka;
- udzielanie konkretnych informacji dotyczących rodzaju pomocy, jaki możemy zaproponować rodzicowi i dziecku;
- przekazywanie faktów dotyczących zachowania dziecka zamiast własnych interpretacji i ocen;
- analizowanie własnych emocji i sposobów zachowania w kontakcie z rodzicem/ami oraz ich wpływu na wzajemną relację (tzw. błędne koła);
- w razie potrzeby zaproponowanie rodzicom specjalistycznej pomocy.

Warto pamiętać, że lepiej mieć rodzica po swojej stronie niż przeciwko sobie. Dlatego tak ważne są początki tej współpracy.

2. Dobry początek – współpraca podczas adaptacji

Adaptacja jest procesem wielopłaszczyznowym, w efekcie którego następuje przystosowanie do nowego środowiska, do nowych sytuacji i warunków. Dla małego dziecka takim nowym otoczeniem społecznym jest przedszkole. Bardzo ważne jest, by proces ten przebiegał w atmosferze wzajemnego zrozumienia i poczucia bezpieczeństwa. Rozpoczęcie edukacji przedszkolnej to mała rewolucja w życiu rodzinnym, która może się wiązać z pewnymi trudnościami i wzbudzać ambiwalentne emocje. Dziecko styka się z wieloma zmianami, np. odmienne oczekiwania, zmiana przyzwyczajzeń, rytmu dnia, nauka obcowania z innymi dorosłymi i z rówieśnikami. Niektóre dzieci potrzebują wówczas większego wsparcia ze strony rodziców i personelu przedszkola. Należy podkreślić rolę pomocy dorosłych, bowiem od tego, jak dziecko wejdzie w tą nową rzeczywistość, będą zależeć jego późniejsze relacje z ludźmi. Kontakty te są matrycą przyszłych relacji społecznych. Dziecko dobrze przystosowane do przedszkola ma silną motywację do wywiązywania się z powierzonych mu zadań i ról społecznych, staje się ufne co do swoich predyspozycji i umiejętności, otwiera się na nowe doświadczenia. Natomiast gdy nie jest przystosowane, brak mu wewnętrznej motywacji i osiąga gorsze wyniki, odseparowuje się od reszty grupy, zamyka się na różnorodność bodźców, którą oferuje przedszkole.

W celu zwiększenia szansy na sukces adaptacyjny trzeba odpowiednio wcześniej przygotować dziecko na to doświadczenie. Jedną z takich form, oferowaną przez przedszkola, są **zajęcia adaptacyjne**, dzięki którym dzieci i rodzice poznają miejsce i zwyczaje w nim panujące, mają okazję uczestniczyć wspólnie w życiu przedszkola, poznać nauczycieli oraz nowych kolegów i koleżanki. Dzięki obecności bliskiej osoby w nowym otoczeniu przyszły przedszkolak czuje się bezpiecznie. Zajęcia te są szczególnie potrzebne dzieciom, którym nowe rzeczy przychodzą z trudem, które potrzebują więcej czasu, aby oswoić się z hałasem, nowym otoczeniem, przyzwyczać do obecności innych dzieci i osób dorosłych. Ponadto mają dostarczyć dzieciom urozmaiconych, interesujących form aktywności, ale jednocześnie przy przestrzeganiu zasady dobrowolności uczestnictwa. Mają też sprzyjać usamodzielnianiu się dziecka i pokazaniu mu, ile radości daje wspólna zabawa z rówieśnikami i wychowawcami. Podsumowując, celem zajęć adaptacyjnych organizowanych w przedszkolu jest ułatwienie dziecku wkroczenia w świat grupy przedszkolnej, poradzenia sobie z dużą ilością zmian i oczekiwań. Tego typu zajęcia są też potrzebne rodzicom, dają czas na wyjaśnienie wątpliwości i zbudowanie zaufania odnośnie do kompetencji personelu przedszkola. Spotkania adaptacyjne polegają zazwyczaj na zabawie – organizowane są zajęcia ruchowe, muzyczne, plastyczne i edukacyjne.

Trudności adaptacyjne, które mogą przeżywać rodzic i dziecko w początkowym okresie pobytu w przedszkolu (na podstawie Palacz 2010):

- trudności w zaakceptowaniu nowych sposobów zaspokajania potrzeb dziecka;
- zdenerwowanie rodzica i jego przeżycia związane z oddaniem dziecka do przedszkola;
- negatywne stany emocjonalne rodzica często powodujące pojawianie się stanów lękowych u dziecka;
- brak zaufania do personelu przedszkola;

- trudności dziecka w nawiązaniu kontaktu z nieznanymi osobami (personelem i grupą rówieśników);
- dezorientacja przedszkolaka w nowym otoczeniu, brak znajomości funkcji pomieszczeń i sposobów korzystania ze znajdujących się tam urządzeń (zwłaszcza toaleta, łazienka i szatnia). Nowe otoczenie to własność społeczna, którego przestrzeń często różni się od domowej, obowiązują w niej nowe zasady, przez co obserwuje się u dzieci poczucie zagubienia, a przedszkole utożsamiają one początkowo tylko ze swoją salą;
- brak znajomości organizacji dnia w przedszkolu i związane z tym problemy w orientacji czasowej; tę wiedzę dziecko posiada dopiero w miarę zdobywania własnych doświadczeń;
- brak lub słabe poczucie przynależności do grupy;
- inna pozycja w grupie rówieśniczej niż w domu rodzinnym (konieczność odraczania potrzeb i radzenia sobie z uczuciem frustracji);
- brak znajomości zasad i reguł dotyczących współżycia w grupie i trudności w dostosowaniu się do wymagań otoczenia;
- zmiana sytuacji rodzinnej – podjęcie pracy przez matkę, pojawienie się rodzeństwa, rozwód rodziców, przeprowadzka, zmniejszenie czasu poświęcanego dziecku, zmęczenie nadmiarem obowiązków.

Potrzebne są pozytywne doświadczenia i czas, aby dziecko mogło zaakceptować nową rzeczywistość i przystosować się do niej. Silna więź emocjonalna z rodzicami i innymi domownikami sprawia, że u dziecka zostaje zachwiane poczucie bezpieczeństwa (lęk separacyjny). Początkowo może być ono zmęczone nadmiarem bodźców, co negatywnie wpływa na jego funkcjonowanie zarówno emocjonalne, jak i poznawcze. Przedszkolakom potrzebne jest wówczas wsparcie wymagające dużego zaangażowania rodziców i personelu przedszkola oraz wzajemnej korelacji działań.

Co może zrobić rodzic, żeby pomóc dziecku w adaptacji do przedszkola (na podstawie Palacz 2010):

- Wytworzyć w dziecku pozytywne nastawienie. Starać się rozbudzić ciekawość dziecka, zainteresowanie miejscem, wręcz sprowokować radosne oczekiwanie na pobyt w przedszkolu. Dziecko szybciej się do niego zaadaptuje i zniesie niedogodności, gdy będzie je postrzegało jako bezpieczne i atrakcyjne dla siebie i dla swoich rodziców.
- Już kilka tygodni wcześniej zacząć rozmawiać z dzieckiem o tym, jakie zmiany je czekają. Z cierpliwością odpowiadać na wszystkie pytania i wątpliwości dziecka. Okazywać werbalnie i niewerbalnie zrozumienie dla jego uczuć, zwłaszcza wtedy, kiedy są negatywne. Dzielić się własnymi doświadczeniami, np. pierwszy dzień w pracy, ale też dawać dziecku nadzieję, przywoływać sytuacje, w których sobie dobrze poradziło. Starać się wprowadzić w domu elementy harmonogramu dnia przedszkola.
- Czytać dziecku odpowiednie książki, by poznało, zrozumiało i polubiło przyszłe miejsce swojego pobytu. Można tak zmieniać bajki, żeby jak najbardziej pasowały do dziecka i ułatwiły mu utożsamianie się z nową rolą (Brett 2011). Rozmawiać o tym, co wspólnie przeczytali, może dziecko samo zechce coś zmienić. Ponadto czytanie rozwija wiele funkcji poznawczych, jak choćby koncentrację uwagi, mowę, myślenie. Na rynku dostępne są

także kolorowanki związane z tematyką przedszkolną, dzięki czemu dziecko ma dodatkową możliwość oswojenia się z czynnością rysowania, malowania.

- Warto wybrać się wcześniej z dzieckiem do przedszkola, zwiedzić je, jeśli jest taka możliwość – uczestniczyć w zabawach z innymi, pobawić się z dzieckiem w przedszkolnym ogrodzie. W miejsce znane wchodzi się z mniejszym lękiem i obawami.
- Spacerować wielokrotnie w kierunku przedszkola – oglądać je, rozmawiać o nim i informować dziecko, że jest to jego przedszkole, że tu będą jego koleżanki i koledzy, zabawki, jego panie.
- Starać się włączyć dziecko w zakup przedszkolnej wyprawki, żeby miało możliwość wybrania kapci, worka, ręczniczków, piżamy. Poprosić wychowawcę o pisemną listę rzeczy, które będą potrzebne dziecku w pierwszych miesiącach uczęszczania do przedszkola.
- Nigdy nie powinno się straszyć dziecka przedszkolem. Nawet jeśli są to z pozoru niewinne komunikaty, np. *W przedszkolu wreszcie nauczysz się dobrych manier.*
- W miarę możliwości odbierać dziecko wcześniej (przynajmniej w pierwszym miesiącu).
- Zapewnić dziecku odpowiednią liczbę ubrań na zmianę, a w razie „przygody” nie wyciągać konsekwencji.
- Ubierać dziecko wygodnie. Nie zakładać mu ubrań utrudniających rozebranie się, np. paski, liczne guziki. Przy zakupie odzieży warto wziąć pod uwagę wygodę i łatwość pielęgnacji (rodzice zaoszczędzą sobie pracy i zdenerwowania, a dzieci presji, ponieważ w zabawie trzeba się móc czasem pobrudzić).
- Podpisać lub w inny sposób oznakować wszystkie ubrania dziecka, które pozostają w przedszkolu, kapcie (pełne, najlepiej na rzepy), buty niesnurowane, by dziecko samodzielnie mogło je odnaleźć i włożyć.
- Wspierać samodzielność dziecka, pracować nad nią. Przyzwyczajając je do samoobsługi, pozwalając dziecku i zachęcając je do samodzielnego załatwiania potrzeb fizjologicznych, mycia rąk, rozbierania i ubierania się, jedzenia. Zakres oraz poziom posiadanych przez dziecko umiejętności samoobsługowych wpływa na jego poczucie bezpieczeństwa i niezależności w nowym otoczeniu. Dzieci ze słabszymi umiejętnościami w tym zakresie mogą czuć się bezradne i opuszczone. Warto zatem wspierać naukę tych czynności, tym bardziej że dziecko rozpoczynające pobyt w przedszkolu powinno je posiadać.
- Nie przynosić do przedszkola jedzenia z domu (podtrzymuje to często nieprawidłowe wzorce zachowania u dziecka; może wywoływać negatywne emocje w innych dzieciach).
- Oduczać dzieci od smoczków i butelek – nie przynosić ich do przedszkola.
- Zachęcać dziecko do zdobywania doświadczeń społecznych, nawiązywania nowych znajomości (nawet jeśli woli ono kontakt z dorosłym), np. w piaskownicy, w rodzinie, w gronie znajomych z dziećmi, organizowanie urodzin. Rodzic jest tutaj pierwszym i najlepszym modelem. W miarę możliwości zostawiać dziecko pod opieką innych, znanych mu osób.
- Starać się nie mówić do dziecka, spieszczając wyrazy – dostarczać poprawnych wzorców mowy, stymulować mowę dziecka. W nowym środowisku ważne będzie porozumienie słowne. Starać się prowokować do mówienia, np. proszenia o różne rzeczy, używania zwrotów grzecznościowych. Odpowiadać na pytania dziecka, opowiadać mu często o otaczającym je świecie, np. podczas spacerów, zakupów, jazdy samochodem.

- Ujednolicić działania dom – przedszkole, aby dziecku łatwiej było przystosować się do nowej rzeczywistości. Wdrażać dziecko do przestrzegania umów i zasad. Nauka roli przedszkolaka wymaga od dziecka umiejętności podporządkowania się, przestrzegania pewnych reguł postępowania w grupie, umiejętności zaspokajania swoich potrzeb.
- Stosować raczej krótkie pożegnania.
- Nie okazywać dziecku własnych rozterek przy pozostawianiu go w przedszkolu. Pamiętać, że udzielają mu się emocje dorosłych, nawet jeśli obie strony nie są tego świadome. Dzieci to doskonali obserwatorzy mowy ciała.
- W pierwszych dniach pozwolić dziecku zabrać „częstkę domu” do przedszkola, np. ulubioną przytulankę, niewielki album z rodzinnymi zdjęciami.
- Przekazywać nauczycielowi/wychowawcy informacje na temat słabych i mocnych stron dziecka, przejawiać zainteresowanie jego rozwojem, funkcjonowaniem w grupie.
- Nie komentować w obecności dziecka jego zachowania w przedszkolu i postępowania nauczyciela (wszelkie kontrowersje warto omawiać bez obecności dziecka, by nieświadomie nie wzmacniać niepożądanych zachowań).
- Nagradzać dziecko za każdy przejaw radzenia sobie z nową rolą, za naukę nowych umiejętności. Im starsze dziecko, tym częściej nagrodę materialną powinna zastępować pochwała (lub inna nagroda społeczna). Sprzyja to kształtowaniu pozytywnego poczucia własnej wartości, wzmacnia dążenie dziecka do niezależności i rozwija zdolność do regulowania swojego zachowania (samokontroli).
- Poświęcać czas i uwagę na bycie wyłącznie z dzieckiem – wskazane są tu zabawy paluszkowe, masażyki, rymowanki, zabawy konstrukcyjne (podążanie za dzieckiem zamiast narzucania mu własnych pomysłów).
- Wzbogacać wiedzę przez literaturę dla rodziców.

3. Wspieranie wszechstronnego rozwoju dziecka

Współpraca z przedszkolem sprzyja wszechstronnemu rozwojowi dziecka. Rodzice na bieżąco zorientowani w postępach edukacyjnych swojego dziecka, znający jego mocne i słabe strony, mają bardziej realne spojrzenie na sytuację. Wnioski pochodzące z obserwacji zachowania dziecka przez nauczycieli, psychologa czy logopedę mogą wzbogacać wiedzę rodziców dotyczącą sposobu funkcjonowania ich dziecka w grupie rówieśniczej, w relacji z innymi dorosłymi. Z kolei osoby pracujące z dziećmi dzięki rozmowom z opiekunami mogą spojrzeć na dziecko z szerszej perspektywy, a przez to lepiej zrozumieć jego reakcje. Dzięki współpracy rodzice uzyskują możliwość wsparcia i konkretne wskazówki pomocne w pracy nad pokonywaniem trudności, jeśli takie się pojawiają. Oczywiście współpraca wymaga czasu i obustronnego zaangażowania (przynajmniej kilku spotkań indywidualnych w ciągu roku), daje jednak możliwość uzyskania rzeczywiście optymalnych i skutecznych rozwiązań. Sprzyja rozwijaniu odporności psychicznej dziecka rozumianej jako: zdolność do radzenia sobie z frustracją potrzeb, negatywnymi emocjami, wytrwałość w dążeniu do celu mimo przeszkód, zdolność do podejmowania długotrwałego wysiłku umysłowego, umiejętność dostosowania swojego zachowania do sytuacji, pozytywny stosunek do samego siebie i innych. Odporność ta lub, jak chcą inni autorzy (Rutter 1987; Yates i wsp. 2003), psychiczna sprężystość (ang. *resilience*), determinuje skuteczne radzenie sobie ze stresem, czyli jest gwarantem szeroko rozumianego zdrowia somatycznego i psychicznego.

Rodzice, wymieniając doświadczenia z nauczycielami, ze specjalistami pracującymi w przedszkolu, nabywają wiedzę dotyczącą mechanizmów kierujących zachowaniem dziecka, dzięki czemu mogą lepiej rozumieć jego reakcje (jak również reakcje własne). Dowiadują się, które z zachowań dziecka należą do tzw. normy rozwojowej, a które są impulsem do podjęcia dodatkowych działań. Empatyczna współpraca w tym zakresie pozwala na autentyczne dostrzeżenie trudności wszystkich partnerów: dziecka, rodzica i nauczyciela, bez poczucia podważania kompetencji którejkolwiek ze stron.

Rodzice, którzy dbają o stały kontakt z wychowawcą i innymi osobami pracującymi z ich dzieckiem, otrzymują konkretne wskazówki, jak:

- wspierać samodzielność dziecka, które zwłaszcza na początku edukacji przedszkolnej szybko zniechęcają czynności dnia codziennego, tj. jedzenie, porządkowanie, załatwianie potrzeb fizjologicznych, ubieranie i rozbieranie się;
- wspierać rozwój motoryczny dziecka zarówno w zakresie motoryki dużej, jak i małej, różnych rodzajów koordynacji (Owczarek 2007);
- wspierać rozwój poznawczy dziecka przez konkretne propozycje zabaw, ćwiczeń stymulujących koncentrację uwagi, percepcję wzrokową, słuchową, pamięć, myślenie (np. zabawy fundamentalne – Rose i Dryden 2009);
- ułatwiać dziecku przyswajanie języków obcych;
- stymulować prawidłowy rozwój mowy, komunikacji językowej;
- stymulować rozwój emocjonalny i społeczny, w tym działania ukierunkowane na rozwijanie kompetencji społecznych dziecka;
- zapewnić dziecku dodatkowe wsparcie psychiczne w sytuacjach obciążających emocjonalnie, np. pobyt w szpitalu, rozwód, śmierć członka rodziny, wypadek samochodowy.

Bardzo ważne jest, by rodzice na bieżąco informowali nauczycieli i inne osoby zajmujące się dzieckiem o zmianach, ważnych wydarzeniach z życia rodziny. Dzięki temu mogą oni lepiej zrozumieć zachowania dziecka oraz zapewnić mu dodatkowe wsparcie;

- wprowadzać dziecko w świat wartości (wspierać jego rozwój moralny);
- rozwijać dojrzałość szkolną;
- doskonalić kompetencje wychowawcze, np. podczas warsztatów i konsultacji z psychologiem;
- uzyskać pomoc w przypadku różnego rodzaju trudności, problemów i możliwie szybko podjąć interwencję – im szybsza, tym bardziej skuteczna (Cieszyńska i Korendo 2007).

Zwykle nauczyciele przedszkola jako pierwsi zauważają problemy, deficyty występujące u dziecka, zarówno w sferze somatycznej, jak i psychicznej chociażby z racji ilości czasu, którą z nim spędzają. Poza tym rodzice mają zazwyczaj ograniczone możliwości obserwacji dzieci w tym samym wieku i porównania ich zachowania, nie zawsze też orientują się, jakie są prawidłowości rozwojowe w zakresie konkretnych umiejętności. Z drugiej strony, kadra pedagogiczna może zmniejszyć stres rodzica, którego niepokoją typowe dla wieku zachowania dziecka, który przejawia postawę nadmiernej opiekuńczości lub ma nieadekwatne do możliwości rozwojowych dziecka oczekiwania. Nauczyciele często też jako pierwsi odkrywają talenty, uzdolnienia dzieci i czerpią ogromną satysfakcję, obserwując i angażując się w ich rozwijanie.

4. Rozmowa z rodzicem

Znajomość strategii rozmowy jest jednym z podstawowych warunków rozwijania skutecznej współpracy z rodzicami, dlatego ważne jest, by nauczyciele stale je doskonalili. Poniżej znajduje się **kilka pomocnych wskazówek**:

- Decyzji o ważnej rozmowie nie podejmuj impulsywnie, pod wpływem emocji, które utrudniają obiektywne spojrzenie na zachowanie dziecka i własne. Umów się wcześniej na rozmowę, przemyśl, jakie informacje chcesz przekazać. Zapisz na kartce najważniejsze punkty rozmowy.
- Jasno określ problem. Nie mów ogólnie o charakterze dziecka, ale o konkretnym zachowaniu/zachowaniach, oddzielaj fakty od opinii i używaj przystępnego języka. Upewnij się, że rodzic rozumie to, o czym mówisz. Staraj się mówić o konkretach (zdarzenie – konsekwencje – propozycje działania).
- Rozmowę z rodzicem/rodzicami przeprowadź na osobności, bez udziału osób trzecich.
- Pamiętaj, że bardzo ważny jest sam początek rozmowy – podanie ręki, uśmiech i nawiązanie kontaktu wzrokowego. Mowa ciała mówi równie dużo, jeśli nie więcej, co komunikaty werbalne. Badania sugerują, że podczas przeciętnej rozmowy dwóch osób około 35% informacji przekazywanych jest słownie, pozostałe 65% to przekaz pozawerbalny (cyt. za Czeglík 2012).
- Nie mów o sobie i swoich osobistych problemach, nie narzekaj na innych rodziców i dzieci. Unikaj porównań i zbędnych dygresji.
- Przekazuj informacje o dziecku w sposób całościowy, nie ograniczaj się do informacji negatywnych. Dobrze jest zacząć od wskazania mocnych stron dziecka lub na zmianę mówić o jego sukcesach i porażkach (tzw. metoda kanapki). Mówiąc o trudnościach edukacyjnych dziecka, lepiej jest używać określenia „wolniejsze tempo rozwoju” niż stawiać diagnozę

dotyczącą zaburzeń rozwojowych, uszkodzeń mózgu czy zaburzeń psychicznych. Zamiast tego warto podawać konkretne umiejętności, z którymi dziecko sobie nie radzi.

- Bądź otwarty na rozmówcę, słuchaj go, nie przerywaj mu, nie oceniaj, nie krytykuj. Wielkim błędem będzie lekceważenie odczuć rodzica, jego sposobu postrzegania swojego dziecka i problemu. Staraj się reagować empatycznie, żeby nie wzbudzać w rodzicach poczucia winy, bezradności czy braku kompetencji. Prowadzi to do negatywnych emocji, napięcia i w konsekwencji wytwarza utrudniający dalszą współpracę dystans.
- Przedstaw własne propozycje lub podjęte działania zmierzające do rozwiązania problemu, podsumuj ich efekty, szczerze wskaż osiągnięcia i niepowodzenia. Dzięki takiej strategii zyskasz argumenty w rozmowie z rodzicem, staniesz się dla niego osobą zaangażowaną i fachową, która przyjmuje na siebie odpowiedzialność za radzenie sobie z dzieckiem w placówce.
- Opracuj z rodzicem wspólny plan działania, wyznaczcie zadania dla każdej ze stron. W przypadku trudnych (niekonsekwentnych, unikających odpowiedzialności) rodziców zapisuj, co zostało ustalone. Straszanie psychologiem lub poradnią, pozbawione rzeczowej argumentacji, odniesie efekt przeciwny do zamierzonego. Zawsze warto zachęcać do podjęcia działań wspomagających, podkreślać zalety podjęcia wczesnej interwencji.
- Ustalcie termin kolejnego spotkania poświęconego omówieniu efektów podjętych działań. Warto wówczas docenić zaangażowanie rodziców, wzmocnić ich nawet trochę na wyrost.
- Gdy rodzic upiera się, żeby od razu podjąć jakąś decyzję, spróbuj przekonać go, że może ona być pochopna i niewłaściwa, więc warto dać sobie trochę czasu.
- Zakończ nawet bardzo trudną rozmowę pozytywnym akcentem (choćby szczerym podziękowaniem za nią).
- Pamiętaj, że to ty jesteś liderem i prowadzisz spotkanie, ale nie powinien to być jednoosobowy monolog. Staraj się nawiązać dialog, dzięki któremu poznasz sposób patrzenia rodziców na problem, zbadasz ich motywację do współpracy.
- Weź pod uwagę, skąd przychodzą rodzice i jaką mają wiedzę o placówce (własne doświadczenia, informacje od własnych dzieci, z mediów, od innych rodziców).

Czasami mimo zastosowania powyższych wskazówek i dobrych chęci ze strony nauczyciela rodzic nie wyraża chęci współpracy. Warto wtedy zastanowić się:

- Czy zostały wykorzystane wszystkie możliwości poprawy relacji z rodzicem?
- Czy napięcia między mną a rodzicem nie wpłyną na moją relację z dzieckiem?

Warto też zadbać o stronę formalną, a mianowicie dokumentować przebieg i ustalenia spotkań z rodzicami, podejmowane działania oraz skorzystać z pomocy osób trzecich, tj. psychologa, innego nauczyciela (opracowanie na podstawie Skarbek 2012).

Przebieg dobrego spotkania (opracowano na podstawie Sakowska 1999, 2003)

1. Zaczynij od tego, co dobre. Zamiast wyliczać przewinienia dziecka (grupy), powiedz coś pozytywnego.
2. Opisz, co dziecko (grupa) powinno robić. Zamiast wyliczać przewinienia, powiedz, na czym ci zależy, jakich zachowań oczekujesz od dziecka oraz rodzica i dlaczego.
3. Przekazuj informacje mające związek ze sprawą. Zamiast mówić rodzicowi, co ma robić, opisz, co przynosi dobre efekty (na podstawie własnych doświadczeń i aktualnej wiedzy pedagogiczno-psychologicznej).

4. Nie spisuj dziecka na straty (systematyczne i obiektywne gromadzenie informacji o dziecku, zapisywanie jego słabych i mocnych stron). Zamiast straszyć i odbierać nadzieję, lepiej opracować z rodzicami plan działania.
5. Pamiętaj, że twoje nastawienie jest bardzo ważne, badania pokazują (WoolfolkHoy 2008), że nauczyciele optymiści lepiej uczą i wychowują (Poraj 2009, 2010).

Literatura:

- Brett D., *Bajki, które leczą cz. 1*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2011.
- Cieszyńska J., Korendo M., *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6 roku życia*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2007.
- Czeglak A., *Gdy w progach przedszkola pojawi się „trudny” rodzic...*, „Bliżej Przedszkola” nr 1 (124), styczeń 2012, s. 72–76.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Program wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków (czterolatków i pięciolatków)*, Nowa Era, Warszawa 2009, s. 78–79.
- Kochan-Wójcik M., *Sztama z rodzicami*, „Psychologia w Szkole”, nr 2 (34), lato 2012, s. 126–133.
- Owczarek S., *Gimnastyka przedszkolaka*, WSiP, Warszawa 2007.
- Palacz J., *Trzylatek w przedszkolu – katastrofa czy mądry start?*, „Bliżej Przedszkola”, nr 9 (96) wrzesień 2009, s. 70–74.
- Poraj G., *Od pasji do frustracji. Modele psychologicznego funkcjonowania nauczycieli*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2009.
- Poraj G., *Nauczyciel powinien być optymistą*, „Psychologia w Szkole” nr 3 (27), jesień 2010, s. 129–137.
- Rose C., Dryden G., *Zabawy fundamentalne 2. Zabawa jest nauką. Przewodnik dla rodziców*, Transfer Learning Solutions, Gdańsk 2009.
- Rutter M., *Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms*, „American Journal of Orthopsychiatry”, 1987, nr 57 (3), s. 316–331.
- Sakowska J., *Szkoła dla rodziców i wychowawców. Część I. Materiały pomocnicze dla prowadzących zajęcia*, Wydawnictwo CMPPP, Warszawa 1999.
- Sakowska J., Puchała E., *Szkoła dla rodziców i wychowawców. Część II. Materiały pomocnicze dla prowadzących zajęcia*, Wydawnictwo CMPPP, Warszawa 2003.
- Skarbek K., *Rozmowy trudne, lecz niezbędne*, „Psychologia w Szkole”, nr 3 (35), jesień 2012, s. 16–22.
- Woolfolk Hoy A., Hoy W.K., Kurz N.M., *Teacher’s academic optimism: The development and test of a new construct*, „Teaching and Teacher Education”, 2008, 24, s. 821–835.
- Yates T.M., Egeland B., Sroufe A., *Rethinking resilience. A developmental process perspective* [w:] Luthar S.S. Editor, *Resilience and Vulnerability*, Cambridge University Press 2003, s. 243–259.

Notatki
